

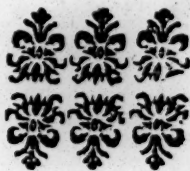
M. Tullii Ciceronis

ORATIONUM
SELECTARUM
LIBER.

Editus in usum Scholarum
Hollandiæ & West-Frisiæ.

EX DECRETO

Illustriss. D.D. Ordinum ejusdem Provinciæ.

L O N D I N I :

Typis T. H. pro R. Scot, T. Basset, J.
Wright, & R. Chiswel. 1679.

1/3m

IA
Gotch

Kettering

Thos. G. Gatch

Rare Schoolbook

Wing C 437

recording 3 copies
only, 1 in USA.

Ch

Wm. B. Milledick

Wm. B. Milledick

Wm. B. Milledick

Wm. B. Milledick

M. Tullii Ciceronis

ORATIONUM

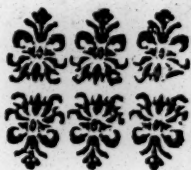
SELECTARUM

L I B E R.

Editus in usum Scholarum
Hollandiæ & West-Frisiæ.

EX DECRETO

Illustriss. D.D. Ordinum ejusdem Provinciæ.

L O N D I N I :

Typis T. H. pro R. Scot, T. Basset,
Wright, & R. Chiswel. 1679. J.

RB. 23. Q. 11534

80-5-92

A D

LECTOREM.

IN hac novâ orationum Ciceronis selectione, quæ Mandato illustriss. D. D. Ordinum facta est, idem præstimus, Benevole Lector, quod in Epistolis; nempe, ut, perlustratis diligenter omnibus; eas exciperemus, quarum lectio juventuti plurimum esset profutura, sive ob formularum elegantiam, sive ob rerum sententiarumque momenta, sive denique ob oratorii artificii applicationem. Quum verò eos, qui in epistolis suprâ-dictis initiati

A 2

sunt,

*sunt, in eloquentiæ patris Orati-
onibus planè perpetuóque esse ho-
spites, inconueniens sit : ideo ha-
rum usus ut cum illarum conjun-
geretur in ditionis hujus scholis,
meritò fuit consultum.*

ORATIO

ORATIO I.

Quæ est pro

Aulo Licinio Archia Poeta.

Argumentum.

Syllanus & Carbo legem tulerant, ut ii Cives Romani haberentur, qui adscripti essent fœderatis civitatibus, & domicilium in Italia tum, cum lex ferebatur, habuissent, ac intra 60 dies apud Prætores professi essent. Hac lege adductus Gracchus quidam, Archiam Poetam in judicio accusavit, quod in urbe se pro Cive gereret, cum non esset Civis. Negavit enim Archiam scriptum esse fœderatis civitatibus, & tempore legis latæ à Syllano & Carbone in Italia domicilium habuisse, ac apud Prætores professum esse. Cicero cum unice diligeret Poetam, hac Oratione ipsum in magna frequentia & concursu hominum literatorum defendit. Ac primum comprobat Archiam legitimum civem esse, cum Heracleæ & aliis civitatibus adscriptus sit, & tum, cum lex ferebatur, domicilium in Italia habuerit, ac denique apud Prætores professus sit. Deinde, cum causa per se tenuis sit, digreditur in locum communem de studiis literarum, ac in laudationem Archiæ: quibus persuadet iudicibus, Archiam, etiamsi non esset civis, cum sit, tamen propter eruditionem & merita erga populum Romanum in urbem adsciscendum esse. Et quia in publico judicio novum & ineptum vide-

batur laudare studia literarum, ac personam, excusat se Cicero in exordio, quod novum dicendi genus in forum adferat, alienum à consuetudine judiciorum. Genus orationis judiciale est: Status verò conjecturalis, an Archias sit civis. Hoc confirmat à testibus, & objecta dissolvit.

Siquid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor attatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel imprimis hic A. Licinius factum à 15 me repetere prope suo jure debet. Nam quoad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usquè repetens, hunc video mihi principem & ad suscipiendam & ad 20 ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox, hujus hortatu præceptisque conformata, nonnullis aliquando salutis fuit, à quo id accepimus quo cæteris opitulari & alios servare possemus, huic profectò ipsi, quantum est 25 situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. Ac nè quis à nobis hoc ità dici fortè mireretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenii, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nè nos quidem huic cuncti studio penitus un- 30 quam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum; & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed nè cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, & in 35 judi-

judicio publico, cùm res agatur apud prætorem
populi Romani lectissimum virum, & apud seve-
rissimos judices, tanto conventu hominum, ac
frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non
5 modo à consuetudine judiciorum, verùm etiam à
forensi sermone abhorreat: quæso à vobis, ut in
hac causa mihi detis hanc veniam, accommoda-
tam huic reo, vobis, quemadmodum spero, non
molestam, ut me pro summo poeta, atque eru-
10 ditissimo homine dicentem, hoc concursu ho-
minum literatissimorum, hac vestra humanitate,
hoc denique Prætoris exercente judicium, pa-
tiamini de studiis humanitatis ac literarum paulò
loqui liberius: & in ejusmodi persona, quæ
15 propter otium ac studium minimè in judiciis pe-
riculisque tractata est, uti propè novo quodam
& inusitato genere dicendi. Quod si mihi à vo-
bis tribui concedique sentiam, perficiam profectò,
ut hunc A. Licinium non modò non segregan-
20 dum, cùm sit civis, à numero civium; verùm
etiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse.
Nam ut primùm ex pueris excessit Archias, at-
que ab iis artibus, quibus ætas puerilis ad huma-
nitatem informari solet, se ad scribendi studium
25 contulit. Primùm Antiochiæ (nam ibi natus est,
loco nobili & celebri quondam urbe, & copiosâ,
atque eruditissimis hominibus, liberalissimisque
studiis affluenti) celeriter antecellere omnibus
ingenii gloriâ contigit. Pòst in cæteris Asiæ par-
30 tibus, cunctâque Græciâ, sic ejus adventus cele-
brabatur, ut famam ingenii expectatio hominis;
expectationem, ipsius adventus, admiratióque,
superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum
artium, ac disciplinarum; studiâque hæc & in
35 Latio vehementius tum colebantur, quàm nunc
iisdem in oppidis; & hic Romæ propter tran-

quillitatem reipubl. non negligebantur. Itaque hunc, & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani civitate cæterisque præmiis donârunt, & omnes, qui aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione atque hospitio dignum existimârunt. Hac 5 tantâ celebritate famæ, cûm esset jam absentibus notus, Romam venit, Mario consule & Catulo. Nactus est primûm consules eos, quorum alter ad scribendum maximas, alter cûm res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. 10 Statim Luculli, cum pretextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solûm ingenii, ac literarum, verûm etiam naturæ, atque virtutis fuit, ut domus, quæ hujus adolescentiæ prima fuerit, eadem esset fa- 15 miliarissima senectuti. Erat temporibus illis jucundus Q. Metello illi Numidico & ejus Pio filio: audiebatur à M. Aemilio; vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos verò, & Drusum & Octavios, & Cato- 20 nem, & totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cûm teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum non solûm colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant, verûm etiam, si qui fortè simulabant. Interim satis longo 25 intervallo, cûm esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cûm ex ea Provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracléam. Quæ cûm esset civitas æquissimo jure, ac fœdere, ascribi se in eam civitatem voluit: idque cûm ipse per se 30 dignus putaretur; tum auctoritate & gratiâ Luculli ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silani lege & Carbonis, *Si qui fœderatis civitatibus adscripti fuissent, situm, cûm lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sex-* 35 *aginta diebus apud Prætorem essent professi.* Cûm hic

hic domicilium Romæ multos jam annos haberet;
 professus est apud Prætorem Q. Metellum familia-
 rissimum suum. Si nihil aliud, nisi de civitate ac
 lege, dicimus, nihil dico ampliùs: cassa dicta
 5 est. Quid enim horum infirmari, Gracche, po-
 test? Heracleane esse eum ascriptum negabis?
 adest vir summa auctoritate, & religione, & fide,
 L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire; non
 audisse, sed vidisse, non interfuisse, sed egisse
 10 dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi
 homines, qui hujus judicii causâ, cum mandatis,
 & cum publico testimonio venerunt; qui hunc
 ascriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas
 desideras Heracliensium publicas, quas Italico
 15 bello, incenso tabulario, interiisse scimus omnes.
 Et ridiculum, ad ea quæ habemus, nihil dicere,
 querere quæ habere non possumus, & de ho-
 minum memoria tacere, literarum memoriam
 flagitare: & cùm habeas amplissimi viri religio-
 20 nem, integerrimi municipii jusjurandum, fidem-
 que, ea, quæ depravari nullo modo possunt, re-
 pudiare; tabulas, quas idem dicis solere cor-
 rumpi, desiderare. An domicilium Romæ non
 habuit is, qui, tot annis ante civitatem datam,
 25 sedem omnium rerum ac fortunarum suarum
 Romæ collocavit? At non est professus? immò
 verò iis tabulis professus, quæ solæ ex illa pro-
 fessione, collegioque Prætorum, obtinent pub-
 licarum tabularum auctoritatem. (Nam cùm
 30 Appii tabulæ negligentius asservatæ dicerentur,
 Gabinii, quamdiu incolumis fuit, levitas, post
 damnationem calamitas, omnem tabularum fidem
 resignasset, Metellus, homo sanctissimus, mo-
 destissimusque omnium, tantâ diligentia fuit, ut
 35 ad L. Lentulum Prætorem, & ad iudices venerit,
 & unius nominis liturâ se commotum esse dixerit.

His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Li-
 cini videtis. Quæ cum ita sint, quid est, quod
 de ejus civitate dubitetis? præsertim cum aliis
 quoque in civitatibus fuerit ascriptus. Etenim
 cum mediocribus multis, & aut nullâ, aut hu- 5
 mili aliquâ arte præditis gratuito civitatem in
 Græcia homines imperiebantur; Rheginos, cre-
 do, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Ta-
 rentinos, quod scenicis artificibus largiri sole-
 bant, id huic summâ ingenii prædito gloriâ no- 10
 luisset? quid? cum cæteri non modo post civita-
 tem datam, sed etiam post legem Papiam, ali-
 quo modo in eorum municipiorum tabulas irrep-
 serunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in qui-
 bus est scriptus, quod semper se Heracliensem 15
 esse voluit, rejicietur? Census nostros requiris
 scilicet. Est enim obscurum proximis censori-
 bus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo
 apud exercitum fuisse; superioribus, cum eodem
 quaestore fuisse in Asia: primis Julio & Crasso; 20
 nullam populi partem esse censam. Sed quo-
 niam census non jus civitatis confirmat, ac tan-
 tummodo indicat, eum, qui sit census, ita se jam
 tum gessisse pro cive, iis temporibus, quæ tu
 criminariis nè ipsius quidem judicium in civium 25
 Ro. jure esse versatum: & testamentum sæpe
 fecit nostris legibus, & adiit hæreditates civium
 Ro. & in beneficiis ad ærariam delatus est à L.
 Lucullo Prætoris & Consule. | Quare argumenta
 si qua potes: nunquam enim hic neque suo, ne- 30
 que amicorum judicio revincetur. Quares à
 nobis Græcæ, cur tantopere hoc homine de-
 lectemur; quia suppeditat nobis, ubi & animus ex
 hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convicio
 defessæ conquiescant. *An tu existimas, aut sup- 35*
petere nobis posse quod quotidie dicamus in tanta
civitate

varietate rerum, nisi animos nostros doctrinâ excolamus, aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrinâ eâdem relaxemus? Ego verò fateor, me his studiis esse deditum: ceteros pudeat, si qui ità se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem asferre functum, neque in aspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat? qui tot annos ità vivo, iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut
10 *commodum, aut otium meum obstruxerit, aut voluptas avocârit, aut denique somnus retardârit. Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure succenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alii tribuunt intempestivis conviviiis, quantum denique alex, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda*
20 *sumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum est magis, quod ex his studiis hæc quoque crescit oratio & facultas: quæ quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui levior videtur; illa quidem certè, quæ summa*
25 *sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum præceptis multisque literis mihi ab adolescentia suavissem, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem; in ea autem prosequenda omnes cruciatus*
30 *corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parvi esse ducenda, nunquam me pro salute vestra in tot & tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum voces, plenæ exemplorum vetustas; quæ jacerent in tenebris omnia, nisi literarum*
lumen.

lumen accederet. Quàm multas nobis imagines,
non solum ad intuendum, verum etiam ad imi-
tandum, fortissimorum virorum expressas, scri-
ptores, & Græci, & Latini reliquerunt? quas
ego mihi semper in administranda repub. propo- 5
nens, animum & mentem meam ipsâ cogitatione
hominum excellentium conformabam. Quæret
quispiam: Quid? illi ipsi summi viri,
quorum virtutes literis proditæ sunt, istâne
doctrinâ, quam tu laudibus effers, eruditi fue- 10
runt? Difficile est hoc de omnibus confirmare;
sed tamen est certum, quid respondeam. Ego
multos homines excellenti animo ac virtute fuisse,
& sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope di-
vino, per seipsos, & moderatos, & graves extitisse 15
fateor: etiam illud adjungo, sapius ad laudem
atque virtutem, naturam sine doctrina, quàm sine
natura valuisse doctrinam. Atque idem ego con-
tendo, cum ad naturam eximiam atque illu-
strem accesserit ratio quædam confirmatioque 20
doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum ac
singulare solere existere: ex hoc esse hunc nu-
mero, quem patres nostri viderunt, divinum ho-
minem Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furi-
um, modestissimos homines, & continentissimos; 25
ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus do-
ctissimum, M. Catonem illum senem: qui profe-
cto, si nihil ad percipiendam colendamque vir-
tutem literis adjuvarentur, nunquam se ad earum
studium contulissent. Quod si non hic tantus 30
fructus ostenderetur, & si ex his studiis dele-
ctatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc
animi remissionem humanissimam ac liberalissi-
mam judicaretis. Nam cæteræ neque tempo-
rum sunt neque ætatum omnium, neque loco- 35
rum. *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem
oblectant,*

oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium
ac solatium præbent; delectant domi, non impedi-
unt foris: pernoctant nobiscum, peregrinantur, ru-
sticantur. Quod si ipsi hæc neque attingere, ne-
5 que sensu nostro gustare possemus; tamen ea mi-
rari deberemus, etiam cum in aliis videremus. |
Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut
Roscii morte nuper non commoveretur? qui cum
esset senex mortuus; tamen propter excellentem
10 artem, ac venustatem, videbatur omnino mori
non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum
amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos
animorum incredibiles motus celeritatemque in-
geniorum negligemus? Quoties ego hunc Ar-
15 chiam vidi, iudices (utar enim vestrâ benigni-
tate: quoniam me in hoc novo genere dicendi
tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi,
cum literam scripsisset nullam, magnum numerum
optimorum versuum de his ipsis rebus, quæ tum
20 agerentur, dicere ex tempore! quoties revoca-
tum eandem rem dicere commutatis verbis atque
sententiis! quæ verò accuratè cogitatèque scrip-
sisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scrip-
torum laudem pervenirent. Hunc ego non dili-
25 gam? non admirer? non omni oratione defen-
dendum putem? Atqui sic à summis hominibus
eruditissimisque accepimus, cæterarum rerum
studia, & doctrinâ, & præceptis, & arte constare;
poetam naturâ ipsa valere, & mentis viribus
30 excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari.
Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appel-
lat poetas, quod quasi deorum aliquo dono at-
que munere commendati nobis esse videantur.
Sit igitur, iudices, sanctum apud vos humanis-
35 simos homines hoc poetæ nomen, quod nulla un-
quam barbaria violavit. Saxa & solitudines voce
respon-

respondent, bestiaæ saepe immanes cantu flectun-
 tur atque consistunt : nos instituti rebus optimis
 non poetarum voce moveamur ? Homerum Colo-
 phonii civem esse dicunt suum, Chii suum ven-
 dicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum 5
 esse confirmant : itaque etiam delubrum ejus in
 oppido dedicaverunt : permulti alii præterea
 pugnant inter se, atque contendunt. Ergò illi
 alienum, qui poeta fuit, post mortem etiam ex-
 petunt : nos hunc vivum, qui & voluntate & le- 10
 gibus noster est, repudiabimus ? præsertim, cum
 omne olim studium, atque omne ingenium, con-
 tulerit Archias ad pop. Rom. gloriam laudémque
 celebrandam. Nam & Cimbricas res adolescens
 attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc 15
 studia videbatur, jucundus fuit. *Neque enim quis-*
quam est tam aversus à musis, qui non mandari ver-
sibus æternum suorum laborum facile præconium pa-
tietur. Themistoclem illum, summum Athenis
 virum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod 20
 acroama, aut cujus vocem lubentissimè audiret ?
 Ejus, à quo sua virtus optimè prædicaretur. Ita-
 que ille Marius item eximiè L. Plotium dilexit ;
 cujus ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse ce-
 lebrari. Mitridaticum verò bellum magnum, atque 25
 difficile, & in multa varietate terrâ marique ver-
 satum, totum ab hoc expressum est, qui libri non
 modo L. Lucillum, fortissimum & clarissimum
 virum, verùm etiam populi Rom. nomen illu-
 strant. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo im- 30
 perante, Pontum & regis quondam opibus, &
 ipsâ naturâ regionis vallatum : populi Rom. ex-
 exercitus, eodem duce, non maximâ manu innu-
 merabiles Armeniorum copias fudit : populi Ro-
 mani laus est, urbem amicissimam Cyzicenorum, 35
 ejusdem consilio, ex omni impetu regio, ac toti-
 us

us belli ore ac faucibus ereptam esse, atque conservatam: nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphi. Quare, quorum ingenii hæc feruntur, ab iis populi Romani fama celebratur. Charus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulcro
 10 Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. At iis laudibus certè non solum ipsi, qui laudantur; sed etiam populi Rom. nomen ornatur. Cœlum hujus proavus Caro tollitur: magnus honos populi Rom. rebus adjungitur: omnes denique
 15 illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem majores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitum, in hac
 20 autem legibus constitutum de nostra civitate ejiciemus? Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus ferè gentibus; Latina suis
 25 finibus, exiguis sanè continentur. Quare, si res hæc, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò ~~ut~~ manuum nostrarum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare: quod cum ipsis populis, de
 30 quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum iis certè, qui de vita, gloriæ causâ dimicant, hoc maximum, & periculorum incitamentum est, & laborum. Quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur?
 35 Atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui

qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris ?
 & veré. Nam nisi Ilias extirisset illa ; idem tu-
 mulus, qui corpus ejus contexerat, nomen etiam
 obruisset. Quid noster hic magnus, qui cum vir-
 tute fortunam adæquavit ? nōne Theophanem 5
 Mytilenæum scriptorem rerum suarum, in con-
 cione militum, civitate donavit, & nostri illi for-
 tes viri, sed rustici, ac milites, dulcedine qua-
 dam gloriæ commoti, quasi participes ejusdem
 laudis, magno illud clamore approbaverunt ? ita- 10
 que, credo, si civis Romanus Archias legibus non
 esset ; ut ab aliquo imperatore civitate donare-
 tur, perficere non potuit. Sylla cū Hispanos
 & Gallos donaret, credo, hunc petentem repu-
 diasset. Quem nos in concione vidimus, cū 15
 ei libellum malus poeta de populo subjecisset,
 quod epigramma in eum fecisset tantummodo
 alternis versibus longiusculis, statim ex iis rebus,
 quas tunc vendebat, jubere ei præmium tribui,
 sub ea conditione nè quid postea scriberet. Qui 20
 sedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen
 præmio dignam, hujus ingenium, & virtutem in
 scribendo, & copiam non expetisset ? Quid ? à
 Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate mul-
 tos donavit, neque per se, neque per Lucullos 25
 impetravisset ? quæ præsertim usque eo de suis
 rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis
 poetis pingue quiddam sonantibus, atque pere-
 grinum, tamen aures suas dederet. Neque est
 hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, 30
 sed præ nobis ferendum : *trahimur omnes laudis
 studio & optimus quisque maximè gloriâ ducitur.*
 Ipsi illi Philosophi, etiam in illis libellis, quos
 de contemnenda gloria scribunt, nomen suum in-
 scribunt : in eo ipso, in quo prædicationem no- 35
 bilitatēque despiciunt, prædicari se ac nomi-
 nari

- nari volunt. Decimus quidem Burcus, summus ille vir, & imperator, Attii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Jam vero ille, qui cum Ætolis Ennio comite, bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias musis consecrare. Quare, in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen & musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à musarum honore & à poetarum salute abhorreere. Atque ut id libentiùs faciatis, jam me vobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, veruntamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute hujus urbis, atque imperii, & pro vita civium, próque universa rep. gessimus, attigit hic versibus, atque inchoavit. Quibus auditis, quod mihi magna res & jucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quâ quidem detractâ, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? certè si nihil animus præsentiret in posterum & si quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliisque angeretur, nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri; sed cum omni posteritate adæquandam.
- 35 An verò tam parvi animi videamur esse omnes, qui in repub. atque in his vitæ periculis laboribusque

bûsque versamur, ut cùm usque ad extremum spatium, nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, vobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cùm statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum, studio-
se multi summi homines reliquerunt : consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem nōne multò malle debemus, summis ingeniis expressam, & politam? Ego verò omnia, quæ gerebam, jam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc verò sive à meo sensu post mortem absutura sunt, sive ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certè cogitatione quadam spèque delector. Quare conservate, judices, hominem pudore eo, quem amicorum studiis videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venustate; ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis; causa vero ejusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ità sint, petimus à vobis, judices, si qua non modò humana, verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet esse; ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profiteatur, quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti, sic in vestram accipiat fidem, ut humanitate vestrâ levatus potiùs, quàm acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causa, pro mea consuetudine, breviter simplicitérque dixi,

dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus :
 quæ non fori, neque judiciali consuetudine,
 & de hominis ingenio, & communiter de ip-
 sius studio locutus sum, ea iudices, à vobis
 5 spero esse in bonam partem accepta : ab eo,
 qui iudicium exercet, certò scio.

ORATIO II.

Quæ est pro

M. MARCELLO.

Ant. Lufchi Argumentum.

M. Marcellus civis Romanus, amplissimus atque
 clarissimus in dissensione civili fuit cum Pom-
 peio, quemadmodum & Cicero cum multis aliis
 Senatoribus, civibusque Rom. Confecto autem bel-
 lo, Cæsar victor multos ex inimicis suis, fau-
 toribusque Pompeii, in patriam restituit, & ad
 pristinam dignitatem, inter quos Ciceronem,
 & postmodum deprecante senatu, populoque Rom.
 restituit, & Marcellum, & ad patriam, & ad
 pristinam dignitatem, non obstante quòd Mar-
 cellus Cæsarem offendisset, & quòd Cæsar ad-
 huc suspicari se diceret de voluntate Marcelli,
 tamen illa sua notissima benignitate suæ pri-
 vate voluntati, publicam anteposuit voluntatem.
 unde hanc Cicero orationem agit ad Cæsarem,
 quâ ipsum de sua illa humanitate divino prope
 ore commendat : ostendens eum esse per suam cle-
 mentiam

mentiam in restitutione Marcelli summam, atque immortalem gloriam consecutum. Deinde ostendit multis rationibus non debere Cæsarem de aliquo suspicari, & tamen eum rogat, ut pro salute publica vitam suam custodiat, sine qua nec possit dignitas reipub. nec restitui, nec servari. 5

D iuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit, idémque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac penè divinam, tacitus nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis, P. C. reique pub. reddito non solum illius, sed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis, & reipub. conservatam ac restitutam puto. Dolebam enim, P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortunâ: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti; & his omnibus, ad bene de omni reipub. sperandum, quasi signum aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maximè in me ipso, sed paulò antè omnibus, cum M. Marcellum Senatui populoque Rom. & reipub. concessisti, commemoratis præsertim

sertim offensionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatēque reipub. tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnibus anteaetæ vitæ hodierno die maximum
5 cepit, cum summo consensu Senatus, tum præterea iudicio tuo gravissimo & maximo. Ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est verè fortunatus ille, cuius ex salute non minor
10 penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem meritò, atque optimo jure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, innocentia, aut ullo genere laudis præ-
15 stantior? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi, tanta vis, tantæque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ; nullam in his
20 esse laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque
25 populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudinæ, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec verò disjunctissi-
30 mas terras citiùs cujusquam passibus potuisse peragrari, quàm tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustratæ sunt. Quæ quidem ego nisi ità magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed ta-
35 men sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrudere

ducibus,

ducibus,communicare cum militibus, nè propriæ
 sint imperatorum, & certè in armis, militum vir-
 tus, locorum oportunitas, auxilia sociorum,clâſſes,
 comœatus, multùm juvant; maximam verò
 partem quasi suo jure Fortuna sibi vindicat, & 5
 quidquid est prosperè gestum, id pene omne
 ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæſar,
 quam es paulò antè adeptus, socium habes ne-
 minem: totum hoc, quantumcumque est, quod
 certè maximum est,totum est,inquam tuum.Nihil 10
 tibi ex istâ laude centurio, nihil præfectus, nihil
 cohors, nihil turma decerpit. Quinetiam illa
 ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius
 sèſocieratem gloriæ non offert, tibi cedit, tuam
 esse totam & propriam fatetur. Nunquam enim 15
 temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad
 consilium casus admittitur. Domuisti gentes
 immanitate barbaras, multitudine innumerabiles,
 locis infinitas, omni copiarum genere abundan- 20
 tes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, &
 conditionem, ut vinci possent, habeant. Nulla
 est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac
 viribus debilitari frangique possit. Verùm ani-
 mum vincere, iracundiam cohibere, victoriam
 temperare, adversarium nobilitare, ingenio, vir- 25
 tute præstantem non modò extollere jacentem,
 sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem;
 hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris
 comparo, sed simillimum deo judico. Itaque, C.
 Cæſar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ 30
 quidem non solùm nostris, sed penè omnium
 gentium literis atque linguis, neque ulla unquam
 ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen e-
 jusmodi res, nescio quomodo, etiam, dum au-
 duntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore 35
 militum videntur, & tubarum sono. At verò,
 cum

cum aliquid clementer, mansuetè, justè, moderatè, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ naturâ insolens & superba est, aut audimus, aut legimus: quo studio incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis; ut eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus. Te verò, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensûsque, & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum
 5 reip. fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? quâ benevolentiam complectemur? parietes, medius fidius C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore
 10 futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus. Equidem, cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate ac virtute præditi, lachrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit:
 20 quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam, jam ad paucos redactam, penè ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure
 25 antepones. Hæc enim res unius est propria Cæsaris: cæteræ, duce te, gesta, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnòque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes, quæ quidem tanta est, ut trophæis monumentisque tuis
 30 non ulla unquam allatura sit finem ætas. Nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat verustas. At verò hæc tua justitia & lenitas animi florescet quotidie magis, ità, ut quantum operibus tuis diuturnitas
 35 detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè

antè æquitate & misericordiâ viceras, hodierno
 verò die teipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod
 dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque
 ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vi-
 cisse videris, cùm ea ipsa, quæ illa erat adepta, 5
 victis remisisti. Nam cùm ipsius victoriæ condi-
 tione jure omnes victi occidissimus, clementiæ
 tuæ judicio conservari sumus. Rectè igitur unus
 invictus es, à quo etiam ipsius victoriæ conditio
 visque devicta est. Atque hoc C. Cæsaris judi- 10
 cium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes
 enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo
 reipub. misero funestoque compulsi, etsi aliqua
 culpa tenemur erroris humani, à scelere certè
 liberati sumus. Nam, cùm M. Marcellum, de- 15
 precantibus vobis, reipub. conservavit; memet
 mihi, & item reip. nullo deprecante, reliquos
 amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddi-
 dit: quorum & frequentiam & dignitatem hoc 20
 ipso in consessu videtis; Non ille hostes induxit
 in curiam, sed judicavit, à plerisque ignoratione
 potius, & falso atque inani metu, quàm cupidita-
 te, aut crudelitate civile bellum esse susceptum.
 Quo quidem in bello semper de pace agendum
 audiendumque esse putavi; semperque dolui, 25
 non modò pacem, sed orationem etiam civium
 pacem affligantium repudiari. Neque enim
 ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma ci-
 vilia, semperque mea consilia pacis, & togæ socia,
 non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum 30
 secutus privato officio, non publico: tantumque
 apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut
 nullo modo cupiditate, sed nè spe quidem,
 prudens, & sciens tanquam ad interitum ruerem
 voluntarium. Quod quidem meum consilium 35
 minimè obscurum fuit. Nam & hoc ordine, in-
 tegrà

regrâ re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit; cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum videretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui verò victor, pacis auctores diligit, is profectò declarat ma-
10 luisse se non dimicare quàm vincere. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. Nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum ho-
15 minum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? Quò gravior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. Non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriam præliorum
20 exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam, ex ea-
25 dem acie conservat, quos potest. Alterius verò partis, nihil ampliùs dicam quàm id, quod omnes verebamus, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec, quid
30 quisque sensisset, sed, ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiamsi pœnas à populo Romano ob aliquod delictum expetiverint, qui civile bellum tantum & tam luctuosum excitaverunt; vel
35 placati jam, vel etiam satiari, aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris & sapientiam

contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruerè cùm fortunâ & gloriâ, tum etiam naturâ & moribus tuis : ex quo quidem maximus est fructus jucunditâsque sapienti. Cætera cùm tua recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen ple- 5 rumque felicitati tuæ congratulabere : de nobis quos in republ. tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis : quæ non modò 10 summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conser- 15 vandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim aut pravitate aliquâ lapsis, sed opinione officii, stultâ fortasse, certè non improbâ, & specie quadam reipub. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt : contrâque summa 20 laus, quòd plerique minimè timendum fuisse senserunt.

Nunc verò venio ad gravissimam querelam & atrocissimam suspicionem tuam : quæ non tibi ipsi magis, quàm tum omnibus civibus, tum 25 maximè nobis, qui à te conservati sumus, providenda est. Quam, etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est : ut si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus quàm pa- 30 rùm prudens. Sed quisnam est iste tam demens, qui scilicet tibi insidiaretur ? de tuisne ? tametsi, qui magis sunt tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti ? an ex eo numero, qui unâ tecum fuerunt ? non est credibilis tantus 35 in ullo furor, ut, quo duce, omnia summa sit adeptus,

adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At, si
tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, nè quid
inimici. Qui? omnes enim, qui fuerunt, aut suâ
pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ
5 retinuerunt: ut aut nulli supersint de inimicis,
aut qui superfuerant, amicissimi sint. Sed tamen,
cùm in animis hominum tantæ latebræ sint, &
tanti recessus, augeamus sanè suspicionem tuam:
simul enim augebimus & diligentiam. Nam quis
10 est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in
repub. tam nihil unquam nec de suâ, nec de
communi salute cogitans, qui non intelligat tuâ
salute contineri suam, & ex unius tui, vitam pen-
dere omnium? Equidem de te dies, noctesque,
15 ut debeo, cogitans; casus duntaxat humanos &
incertos eventus valetudinis, & naturæ commu-
nis fragilitatem extimesco: doleoque, cùm res-
pub. immortalis esse debeat, eam in unius mor-
talis animo consistere. Si vero ad humanos ca-
20 sus, incertosque eventus valetudinis, sceleris e-
tiam accedat insidiarumque consensus; quem
deum, etiamsi cupiat, opitulari posse reipub.
credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar,
uni quæ jacere sentis belli ipsius impetu, quod
25 necesse fuit, perculsa, atque prostrata: consti-
tuenda judicia, revocanda fides, comprimendæ
libidines, propaganda soboles: omnia, quæ di-
lapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda
sunt. Non fuit recusandum in tanto civili bello,
30 tantoque animorum ardore, & armorum, quin
quassata resp. quicunque belli eventus fuisset,
multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsi-
dia stabilitatis suæ: multaque uterque Dux ar-
matus faceret, quæ idem togatus fieri prohibu-
35 isset. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vul-
nera curanda sunt: quibus præter te mederi

nemo potest. Itaque illam tuam præclarissimam
& sapientissimam vocem invitus audivi, satis te
diu vel *naturæ* vixisse, vel *gloriæ*; satis, si ita
vis: *naturæ* fortasse: addo etiam, si placet, glo-
riæ: at, quod maximum est, patriæ certè parum. 5
Quare omitte, quæso, istam doctorum hominum
in contemnenda morte prudentiam. Noli nostro
periculo sapiens esse. Sæpè enim venit ad aures
meas, te idem istud nimis crebrò dicere, satis te
tibi vixisse: credo; sed tum id audirem, si tibi 10
soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses:
nunc, cùm omnium salutem civium, cunctamque
remp. res tuæ gestæ complexæ sint, *tantum abes*
à perfectione maximorum operum, ut fundamenta,
quæ cogitas, nondum jeceris. Hic tu modum tuæ 15
vitæ non salute reipub. sed æquitate animi defi-
nies? quid, si istud nè *gloriæ* quidem tuæ satis
est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sa-
piens, non negabis. Parùmne igitur inquires,
gloriam magnam relinquemus? immo verò aliis, 20
quamvis multis, satis; tibi uni parùm. Quid-
quid enim est, quamvis amplum sit, id certè par-
tīm est tum, cùm est aliquid amplius. Quod si
rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic ex-
itus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rem- 25
pub. in eo statu reliqueres, in quo nunc est: vi-
de quæso, nè tua divina virtus admirationis plus
sit habitura, quam *gloriæ*. Si quidem gloria est
illustris ac pervagata multorum & magnorum vel
in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus 30
hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi re-
liqua pars est: hic restat actus: in hoc elabo-
randum est, ut remp. constituas, eaque tu in
primis compositā, summā tranquillitate & otio
persuare. Tum te si voles, cùm & Patriæ, quod 35
debes, solveris, & naturam ipsam expleveris sa-
tietate

tietate vivendi, satis diu vixisse dicito. Quid est
enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid
extremum? quod cum venerit, omnis voluptas
præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura
5 sit. Quanquam iste tuus animus nunquam his
angustiis, quas natura nobis ad vivendum de-
dit, contentus fuit, semperque immortalitatis a-
more flagavit. Nec verò hæc tua vita dicenda
est, quæ corpore & spiritu continetur. Illa, in-
10 quam, illa vita est tua, Cæsar, quæ vigeat me-
moriâ seculorum omnium, quam posteritas alet,
quam ipsa æternitas semper intuebitur. Huic
tu inservias, huic te ostentes oportet: quæ qui-
dem, quæ miretur, jam pridem multa habet.
15 nunc etiam quæ laudet, expectat. Obstupe-
scent posteri certè imperia, provincias Rhenum,
Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incre-
dibiles victorias, monumenta, munera, trium-
phos audientes & legentes tuos. Sed, nisi hæc
20 urbs stabilita tuis consiliis & institutis erit; vaga-
bitur modò nomen tuum longè atque latè, sedem
quidem stabilem & domicilium certum non ha-
bebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut
inter nos fuit, magna dissensio; cum alii laudi-
25 bus ad cælum res tuas gestas efferent, alii for-
tasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi
belli civilis incendium salute patriæ restrinxeris:
ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi
igitur iis etiam iudicibus, qui multis post seculis
30 de te iudicabunt, & quidem haud scio, an incor-
ruptius quàm nos. Nam & sine amore & sine
cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidia
iudicabunt. Id autem, etiamsi tunc ad te, ut
quidam falsò putant, non pertinebit; nunc certè
35 pertinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratu-
ra nulla unquam sit oblivio. Diversæ volunta-

tes civium fuerunt, distractæque sententiæ. Non enim consiliis solum, & studiis, sed armis etiam, & castris dissidebamus. Erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset: multi, 5 quid sibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. Persuncta resp. est hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; neque omnes, quibus iratus esset, eosdem 10 etiam exilio aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt: ingratus est, injustusque civis, qui armorum periculo liberatus animum tamen retinet armatum: ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, quàm 15 qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia est quibusdam, eadem aliis constantia videri potest. Sed quia jam omnis fracta dissentio est armis & extincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid 20 non solum sapientiæ, sed etiam sanitatis: quia, nisi te, C. Cæsar, salvo, & in ista sententia, quæ cum antea, tum hodie vel maximè usus es, manente, salvi esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus & hortamur, & 25 obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas: omnesque tibi, (ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipso sentio) quoniam subesse aliquid putas, quod cavendum sit, non modò excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, 30 & corporum pollicemur. Sed, ut unde est orsa, in eodem terminetur oratio mea, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, majores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus & lachrymis sentire potuisti. 35 Sed, quia non est astantibus omnibus necesse dicere

cere, à me certè dici volunt, cui necesse est quodammodo, & quod volunt, & quod M. Marcello, à te huic ordini populoq; Rom. & reip. reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. Nam
 5 latari omnes non ut de unius solùm sed ut de communi omnium salute, sentio. Quod autem summæ benevolentiaë est. quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo & amantissimo fratri, præter eum qui
 10 dem cederem nemini : cùm id solitudine, curâ, labore, tandiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum : certè hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago,
 15 ut omnibus me rebus à te non conservato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

20

ORATIO III.

25

Quæ est pro

Q. LIGARIO.

30

Argumentum.

Quintus Ligarius *civis Romanus, cum C. Confidio consule profectus est legatus in Africam, ante belli civilis principium. Deinde provinciâ decedente C. Confidio, Ligarius, præfectus provinciae mansit in Africa; postea cùm bellum ex-*
 35 *arsisset*

arsisset inter Cæsarem & Pompeium, Ligarius, nullo negotio se implicari passus est, ut dicit Cicero. nam P. Accius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit & arripuit imperium ad clamorem multitudinis imperitæ, ad eum facto concursu: & Ligarius, adventu suo quievit, sed necessitate mansit in Africa, quæ provincia contra Cæsarem tenebatur: ad quam provinciam, bello ardente. L. Tubero, cum iusto imperio sibi à senatu & sorte, ut moris erat, dato, venisset, eam intrare non potuit, prohibente Ligario ut assererat ipse Tubero, unde ad Pompeium ivit in Macedoniam, & apud eum de injuria questus est, ut dicit Cicero, & cum eo fuit in bello civili; quo bello finito, Cæsar victor Tuberoni & multis aliis, patriam restituit: sed Ligarius exulabat, domi manentibus duobus fratribus Ligarij, qui cum Cæsare semper fuerant; & cum Q. Tubero filius L. Tuberonis Ligarium apud Cæsarem, accusavisset, quòd contra Cæsarem fuisset in Africa, quòdque ipsum cum patre suo provinciâ prohibuisset, Ligarium Cicero hac insigni oratione defendit, & pro ipso gratiam Cæsaris nititur impetrare.

NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse eâ familiaritate, quæ ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quò me vertam, nescio; paratus enim veneram, cùm tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tuâ ad hominis miseri salutem abuterer. Sed quoniam diligentia inimici investigatum est, quòd latebat, confitendum est, ut opinor:

opinor: præfertim cùm meus necessarius C. Pansa
 fecerit ut id jam integrum non esset: omis-
 controversiâ omnis oratio ad misericordiam tuam
 conferenda est, quâ plurimi sunt conservati, cùm
 5 à te non solum liberationem culpæ, sed erratim
 veniam impetravissent. Habes igitur, Tubero,
 quod est accusatori maximè optandum, confi-
 tentem reum: sed tamen ita confitentem, se in
 ea parte fuisse, quâ te Tubero, quâ virum omni
 10 laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de
 vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Li-
 garii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Li-
 garius, cùm esset adhuc nulla belli suspitio,
 legatus in Africam cum proconsule C. Consi-
 15 dio profectus est, qua in legatione & civibus, &
 sociis ita se probavit, ut decedens Confidius
 provinciâ, satisfacere hominibus non posset si
 quenquam alium provinciæ præfecisset. Itaque
 Q. Ligarius, cùm diu recusans nihil profecisset
 20 provinciam accepit invitus: cui sic præfuit in pa-
 ce, ut & civibus & sociis gratissima esset ejus
 integritas, & fides. Bellum subito exarsit: quod
 qui erant in Africa, ante audierunt geri quàm
 parari: quo audito, partim cupiditate inconfi-
 25 deratâ, partim cæco quodam timore, primò
 salutis causâ, post etiam studii sui, quærebant a-
 liquem ducem. Tum Ligarius domum spectans,
 & ad suos redire cupiens, nullo se implicari ne-
 gotio passus est. Interim, P. Actius Varus, qui
 30 prætor, Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad
 eum statim concursus est, atque ille non me-
 diocri cupiditate arripuit imperium, si illud im-
 perium esse potuit, quod ad privatum, clamore
 multitudinis imperitæ, nullo publico confi-
 35 lio deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale
 negotium cuperet effugere, paulum adventu

Vari conquievit. Adhuc , C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpâ vacat. Domo est egressus non modò nullum ad bellum , sed nè ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ità se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere: Num igitur remansio? multò minùs. Nam profectio voluntatem habuit non turpem; remansio etiam necessitatem honestam: ergò hæc duo tempora 10 carent crimine: unum, cùm est legatus profectus; alterum, cùm efflagitatus à provincia, præpositus Africæ est. Terrium est tempus, quo post adventum Varii in Africa restitit. Quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Utricæ potiùs quàm Romæ, cùm P. Actio, quàm cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? cùm ipsa legatio plena desiderii ac solitudinis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic æquo animo esse potuit, belli dissidio distractus à fratribus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. L. signum alienæ à te voluntatis; cujus ego causam, animadvertite, quæso, quâ fide defendam, 25 cùm prodò meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandum! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse; nec tuastacitas 30 cogitationes extimescit; nec quid tibi de alio audienti, de seipso occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboritur: quantum potero voce contendam, ut hoc 35 populus Ro. exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam

etiam ex magna parte, nullâ vi coactus, iudicio
meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ
erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc
dico? nempe apud eum, qui, cum hoc sciret,
5 tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit;
qui ad me ex Ægypto literas misit, ut essem
idem, qui fuisset: qui cum ipse Imperator in
toto imperio populi Romani unus esset, esse me
alterum passus est: à quo, hoc ipso C. Pansa mihi
10 nuntium perferente concessos fasces laureatos te-
nui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum de-
nique se salutem putavit reddere, si eam nullis
spoliata ornamentis redderet.

Vide quæso, Tubero, ut qui de meo facto non
15 dubitem dicere, de Ligarii non audeam confi-
teri. Atque hæc propterea de me dixi, ut
mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ig-
nosceret. Cujus ego industriæ gloriæque faveo,
vel propter propinquam cognationem, vel quòd
20 ejus ingenio studiisque delector, vel quòd lau-
dem adolescentis propinqui existimo etiam ad
meum aliquem fructum redundare. Sed hoc
quæro: quis putet fuisse crimen, esse in Africa
Ligarium? nempe is, qui & ipse in eadem A-
25 frica esse voluit, & prohibitum se à Ligario que-
ritur, & certè contra ipsum Cæsarem est con-
gressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille
districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cu-
jus latus ille mucro petebat? qui sensus erat ar-
30 morum tuorum? quæ tua mens? oculi? ma-
nus? ardor animi? quid cupiebas? quid opta-
bas? Nimis urgeo: commoveri videtur adole-
scens: ad me revertar, iisdem in armis fui.
Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod
35 hic potest, nos possemus? Quorum igitur im-
punitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum
ipsorum

ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multò magis patris tui prudentiam desidero : quòd homo cùm ingenio, tum etiamsi doctrinà excellens, genus hoc causæ, quod esset, non viderit. Nam si vidisset, quovis profectò, quam isto modo à te agi maluisset. Arguis fatentem, non est satis : accusas eum qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem quàm tu, aut, ut tu vis, parem. Hæc non modò mirabilia sunt, sed prodigiis similia, quæ dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? ut Romæ ne sit? ut domo careat? nè cum optimis fratribus, nè cum hoc T. Brocho avunculo suo, nè cum ejus filio consobрино suo, nè nobiscum vivat? nè sit in patria? num est? num potest magis carere his omnibus, quàm caret? Italiâ prohibetur, exulat. Non tu ergò hunc patriâ privare, quâ caret, sed vitâ vis. At istud nè apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse jubebat occidi, nullo postulante : præmiis etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis pòst, quem tu nunc crudelem esse, vis vindicata est. Ego verò istud non postulo, inquires. Ità mehercule existimo, Tubero. Novi enim te, novi patrem tuum, novi domum, noménque vestrum : studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certò scio, vos non petere sanguinem

sanguinem : sed parùm attenditis. Res enim eo spectat, ut eâ poenâ, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quæ est igitur alia, præter mortem? si enim in exilio
5 est, sicuti est, quid amplius postulatis? annè ignoscatur? hoc verò multò acerbius, multoque est gravius. Quod nos domi perimus precibus, & lachrymis prostrati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quàm hujus humanitati :
10 id nè impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pedes supplicum voce prohibebis? Si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, & ut spero, non frustrâ fecimus, tu derepente irrupisses, & clama-
15 re cœpisses, C. Cæsar, cave credas, cave ignoscas, cave te fratrum, pro fratris salute obsecrantium, misereat : nōne omnem humanitatem exuisses, quantò hoc durius, quod nos domi petimus, id à te in foro oppugnari? & in
20 tali miseria multorum perfugium misericordiæ tollere? Dicam planè, C. Cæsar, quod sentio, si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu
25 redundaret ista victoria : quam multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cùm etiam de victis reperiantur quàm multi, qui, cùm à te nemini ignosci vellent, impedirem clementiam tuam, cùm etiam ii, quibus
30 ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem? Quòd si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse : si honesto, & misericordi mendacio, salutis civis calamitosi consultum esse vellemus ; tamen hominis non es-
35 set, in tanto discrimine & periculo civis refellere & coarguere nostrum mendacium : & si es-
set

set alicujus, ejus certè non esset, qui in eadem
causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est,
errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. Tum
diceres, Cave Cæsar credas : fuit in Africa Li-
garius : tulit arma contra te. Nunc quid dicis? 5
Cave ignoscas. Hæc nec hominis, nec ad ho-
minem vox est : quâ qui apud tè, C. Cæsar, u-
tetur, suam citiùs abjiciet humanitatem, quàm
extorquebit tuam. Ac primus aditus, & postu-
latio Tiberonis hæc, ut opinor, fuit, velle se 10
de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin
admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam,
vel quòd is, qui in eadem causa fuisset, vel
quidnam novi facinoris afferat. Scelus tu il-
lud vocas, Tubero? cur isto enim nomine illa 15
adhuc causa caruit : alii errorem appellant, alii
timorem : qui duriùs, spem, cupiditatem, odi-
um, pertinaciam : qui gravissimè, temeritatem :
scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi qui-
dem, si propriam & verum nomen nostri ma- 20
li quærat, fatalis quædam calamitas incidisse
videtur, & improvidas hominum mentes occu-
pavisse : ut nemo mirari debeat humana confi-
lia divinâ necessitate esse superata. Liceat esse
miseros, quanquam, hoc victore, esse non pos- 25
sumus. Sed non loquor de nobis : de illis lo-
quor, qui occiderunt : fuerint cupidi, fuerint
irati, fuerint pertinaces : sceleris verò crimine,
furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo,
liceat multis aliis carere. Quando hoc quis 30
quam ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid ali-
ud arma voluerunt, nisi à te contumeliam pro-
pulsare? quid egit tuus ille invictus exercitus,
nisi ut suum jus tueretur & dignitatem tuam?
quid? tu, cùm pacem esse cupiebas, idne age- 35
bas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis ci-
vibus

vibus conveniret? Mihi verò, Cæsar, tua in me
 maxima merita, tanta certe non viderentur, si
 me ut sceleratum à te conservatum putarem.
 Quomodo autem tu de rep. bene meritus esses,
 5 si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluif-
 ses? Successionem tu illam existimavisti, Cæsar,
 initio, non bellum, non hostile odium, sed civi-
 le dissidium utrisque cupientibus rempubl. sal-
 vam, sed partim consiliis, partim studiis à com-
 10 muni utilitate aberrantibus. Principum dignitas
 erat penè par, non par fortasse eorum, qui se-
 quebantur: cauâ tum dubia, quod erat aliquid
 in utraque parte, quod probari posset: nunc
 melior certè ea judicanda est, quam etiam dii
 15 adjuverint. Cognitâ verò clementiâ tuâ, quis
 non eam victoriam probet, in qua occiderit
 nemo, nisi armatus? Sed, ut omitтам commu-
 nem causam, veniamus ad nostram. Utrùm tan-
 dem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium
 20 ex Africa exire, an vos in Africam non venire?
 poteramûsne, inquires, cum senatus censuisset?
 Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Liga-
 rium senatus idem legaverat: atque ille eo tem-
 pore paruit, cùm parere senatui necesse erat:
 25 vos tunc paruistis, cùm paruit nemo, qui noluit,
 reprehendo igitur? minimè verò, neque enim
 licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, di-
 sciplinæ. Sed hoc non concedo, ut, quibus re-
 bus gloriemini in vobis, easdem in aliis repre-
 30 hendatis. Tuberonis fors conjecta est ex S. C.
 cùm ipse non adesset, morbo etiam impedire-
 tur: statuerat se excusare. Hæc ego novi prop-
 ter communes necessitudines, quæ mihi sunt
 cum L. Tuberone: domi unâ eruditi, militiæ
 35 contubernales, post affines, in omni denique vita
 familiares; magnum etiam vinculum, quod iis-
 dem

dem semper studiis usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. Sed ita quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit : una est profectus cum iis, quorum erat una causa : tardius iter fecit : itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius; nam, si crimen est prohibere illud voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. Atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat : fasces certè habebat. Sed quoque modo sese illud habet, hæc querela vestra, Tubero, quid valet? recepti in provinciam non sumus. Quid si essetis? Cæsarine eam tradituri fuissetis, an contra eum retentari? Vide quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. Si responderit Tubero, Africam, quò senatus eum forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse : non dubitabo apud ipsum te, cujus id eum facere interfuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere. Non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut nè offendam tuas patientissimas aures, quam nè Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam Provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maximè infestam, in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi atque magni. Quæro, quid facturi fuissetis?

setis? quanquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere: & prohibiti, ut perhibetis, summa cum injuria. Quomodo id tulistis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti in societatem belli veneratis? quod si Cæsaris causâ in provinciam veniebatis, ad eum profectò exclusi & provinciâ venissetis. Venistis ad Pompeium: Quæ est ergo apud Cæsarem querela, cum eum accusetis, à quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros, etiamsi à Varo & quibusdam aliis prohibiti essetis. Ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit. Sed vide quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi à te cognovissem in primis eam virtutem soleri laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio an melius patientiam possem dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut à quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate ejectus, ad eas ipsas rediret? magni cujusdam animi, atque ejus viri est, quem de suscepta causa, propositæque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præcipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum imperio ex S. C. in provinciam suam venerat. Hinc pro-

prohibitus non ad Cæsarem, ne iratus ; non domum, ne iners ; non aliquam in regionem, nè condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur : in Macedoniam, in Cn. Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, à qua erat rejectus cum injuria. Quid ? cum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis, languidiore, credo, studio in causa fuistis. Tantummodo in præfidiis eratis ; animi verò à causa abhorrebant : an, ut sit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur ; pacis equidem semper auctor fui, sed tum serò : erat enim amentis, cùm aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus, tu certè præcipuè, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses : quanquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ergò non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui poeniteret. Nunc quæro, utrùm vestras injurias, an reip. persequamini ? si reipub. quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis ? si vestras, videte nè erretis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cùm ignoverit suis. Iraque num tibi videor, Cæsar, in causa Ligarii occupatus esse ? num de ejus facto dicere ? quicquid dixi, ad unam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum : certè unquam hoc modo, Ignoscite, judices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac, ad parentem sic agi solet. Ad judices, Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Dic te, Cæsar, de facto Ligarii judicem esse : quibus
in

in præfidiis fuerit, quære. Taceo, nè hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud judicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus. Tum
5 etiam fuit totus animo & studio tuus. Ad judicem sic agi solet: sed ego ad parentem loquor. Erravi, temerè feci, pœniter. Ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro, si nemo imperavit, arroganter: si plurimi, tu idem
10 fer opem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit, cùm mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecari? Quamquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis, qui à te pro Ligario petunt, tui necessa-
15 rii. Vidi enim, & cognovi, quid maximè spectares, cùm pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiores esse, quàm preces: neque spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret; sed quàm illius, pro quo
20 laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiore illi esse videantur interdum, qui tuâ liberalitate fruuntur, quàm tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen apud te causas, ut dixi rogantium valere plus, quàm
25 preces: ab iisque te moveri, maximè, quorum justissimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario conservando, multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc quæso considera, quod soles: possum fortissimos viros Sabinos,
30 tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum florem Italiæ, robur reipubl. proponere; nōsti optimè homines. Animadvertite horum omnium mœst-
tiam & dolorem, hujus T. Brochi, de quo non dubito quid existimes, lachrymas squalorēque
35 ipsius & filii vides. Quid de fratribus dicam? noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere.

Aut

Aut tres Ligarii in civitate retinendi sunt, aut
 tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium
 his est opratius, quàm patria, quàm domus;
 quàm dii penates, uno illo exulante. Si fraternè,
 si piè, si cum dolore faciunt, moveant te horum
 lachrymæ, moveat pietas, moveat germanitas :
 valeat tua vox illa, quæ vicit : te enim dicere
 audiebamus, nos omnes adversarios putare, nisi
 qui nobiscum essent : te, omnes, qui contra te
 non essent, tuos. Vidésne igitur hunc splendo- 10
 rem, omnem hanc Brochorum domum, hunc L.
 Martium, C. Cæsetium, L. Cornificum, hosce
 omnes equites Rom. qui adsunt veste mutatâ, non
 solum notos tibi, verum etiam probatos viros,
 qui tecum fuerunt? Atque his maximè irasce- 15
 bamur, & hos requirebamus, & his nonnulli
 etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos, ut
 quemadmodum cætera, quæ dicta sunt à te, sic
 hoc verissimum reperiatur. Quod si penitus per-
 spicere posses concordiam Ligariorum, omnes 20
 fratres tecum judicares fuisse. An potest quis-
 quam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse
 potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in
 qua fratres fuerunt? quis est, qui horum con-
 sensum conspirantem, & penè conflatum, in hac 25
 prope æqualitate fraterna non noverit? qui hoc
 non sentiat, quidvis prius futurum fuisse, quàm
 ut hi fratres diversas sententias fortunâsque se-
 querentur? Voluntate igitur omnes tecum fue-
 runt: tempestate abreptus est unus: qui, si con- 30
 silio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen
 salvos esse voluisti. Sed ierit ad bellum: dissen-
 serit non à te solum verum etiam à fratribus: hi
 te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus nego-
 tiis interesset, memoriâ teneo qualis tum T. Li- 35
 garius quæstor urbanus fuerit erga te & dignitatem
 tuam :

tuam: sed parum est, me hoc meminisse: spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus quæstoris officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc divinabat) nisi, ut tu eum tui studiosum & bonum virum judicares, nunc à te supplex fratris salutem petit: quam hujus admonitus officio cum utrisque his dederis, tres fratres optimos, & integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipublicæ condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo & clarissimo M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus; ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo, cujus voluntatem carissimam semper habuisti. Et si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit; noli obsecro, dubitare, C. Cæsar, similem illi gloriæ laudem quàm sæpissimè quærere. Nihil est enim tam populare, quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordiâ est. Homines enim ad deos nullâ re propius accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis; nec natura tua melius, quàm ut velis conservare quamplurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certè natura brevior. Quare, cum utilius esse arbitrer te ipsum, quàm me aut quemquam loqui tecum, finem jam faciam: antum te ipsum admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

ORATIO

ORATIO IV.

Quæ est pro

REGE DEIOTARO.

Argumentum.

Deiотarus rex amicissimus populo Roman. bello civili cum Pompeio fuit, & post pugnam Pharsalicam se contulit domum, atque deinde C. Cæsarem bella gerentem subsidiis adjuvat. Quare ab ipso Cæsare relictus rex fuit in regno suo aliquantulum ab eo, quia sibi Pompeium in amicitia prætulisset, rerum suarum parte mulctatus. Is Deiотarus post per Philippum medicum, servum suum (quem Romam cum legatis suis miserat) accusatus est apud Cæsarem, quia cum ipse Cæsar diversaretur in hospitio apud Deiотarum in castello Luceio, eum rex interficere per insidias voluerit, collocatis primùm armatis in loco ubi erat regia dona daturus Cæsari. Deinde in balneo compositis insidiatoribus, cum Cæsar ire percuravisset, dicitur ab accusatore non voluntate Deiотari, sed suâ fortunâ esse servatus, etiam accusatus Deiотarus ab eodem, quod fuisset semper adversus Cæsarem animo impio atque alieno, quôdque exercitum contra ipsum comparavisset, quôdque nuncios ad Cælium quendam inimicum Cæsaris destinare voluisset, quôdque equites non bonos Cæsari misisset, & in his servum

vum quendam iudicatum : quódque bello Africano audiens Domitium periisse naufragio, Cæsarem obsideri, versum Græcum dixisset diræ, atque suspectæ sententiæ, quódque præ lætitia vino obrutus in convivio saltavisset : quódque Blesamius legatus & amicus regius, regi scripisset probra de Cæsare. Has accusationes Philippus ille servus & medicus intendit contra Deiotarum, Dominum suum, ut dicit hic Cicero, corruptus & subornatus à Castore quodam, adolescente, Deiotari ex filia nepote, & avo suo inimicissimo. Contra quas accusationes inductas, Cicero coram Cæsare hanc orationem habuit.

CUM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoveri soleam vehementiùs, quàm videtur vel usus, vel ætas mea postulare : tum in hac causa ità me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi adferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite, fortunisque regis: quod ipsum, etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo; tamen est ità inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis ejus in nostram remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Castor, nè dicam scelertum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri & regere debebat,

com-

commendationemque ineuntis ætatis à impietate
 & scelere duxerit, avi servum corruptum præ-
 niis ad accusandum dominum impulerit, & à
 legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem
 dominum accusantis, & dominum absentem, &
 dominum amicissimum nostræ reip. cum os vide-
 bam, cum verba audiebam, non tam afflictam
 regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis
 communibus extimescebam. Nam cum more
 majorum de servo in dominum nè tormentis qui- 10
 dem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram
 vocem elicere possit etiam ab invito; exortus est
 servus, qui, quem in eculeo appellare non posset,
 eum accuset solutus. Perturbat me, C. Cæsar,
 etiam illud interdum: quod tamen cum te pe- 15
 nitùs recognovi, timere desino: re enim iniquum
 est, sed tuâ sapientiâ fit æquissimum. Nam dicere
 apud eum de facinore, contra cuius vitam con-
 silium facinoris inisse arguere, si per seipsum con-
 sideres, grave, est. Nemo enim ferè est, qui 20
 sui periculi iudex, non sibi te æquiorem, quàm
 reo præbeat. Sed tua, C. Cæsar, præstans singu-
 larisque natura hunc mihi metum minuit. Non
 enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro,
 quàm intelligo quid de te cæteros velis judicare. 25
 Moveor etiam loci ipsius insolentiâ, quod tan-
 tam ausam, quanta nulla unquam in-disceptione
 versata est, dico intra domesticos parietes, dico
 extra conventum, & eam frequentiam, in qua
 oratorum studia riti solent. In tuis oculis, in 30
 tuo ore, vultuque acquiesco: te unum intueor;
 ad te unum omnis mea spectat oratio; quæ mi-
 hi ad spem obtinendæ veritatis gravissima sunt,
 ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi,
 contentionemque leviora. Hanc enim, C. Cæsar, 35
 causam si in foro dicerem, eodem audiente &
 disceptante

disceptante te, quantam mihi alacritatem populi
 Romani concursus adferret; quis enim civis ei
 regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi
 Romani bellis consumptam esse meminisset?
 5 spectarem curiam, intuerer forum, cœlum
 denique testarer ipsum. Sic cum deorum im-
 mortalium, & populi Romani, & senatûs bene-
 ficia in regem Deiotarum recorderer, nullo modo
 mihi deesse potest oratio. Quæ quoniam an-
 10 gustiora parietes faciunt, actiôque causæ maximè
 debilitatur loco: tuum est, Cæsar: qui pro
 multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te
 ipsum referre: quo facilius tum æquitas tua, tum
 audiendi diligentia minuat hanc perturbatio-
 15 nem meam. Sed, antequam de accusatione ipsa
 dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum
 videantur neque ingenio, neque usu, atque ex-
 ercitatione rerum valere: tamen ad hanc causam
 non sine aliqua spe & cogitatione venerunt. Ira-
 20 tum te regi Deiotaro fuisse non erant nescii: af-
 flictum illum quibusdam incommodis & detri-
 mentis propter offensionem animi tui memine-
 rant: tēque cum huic iratum, tum sibi amicum
 cognoverant: cumque apud ipsum de tuo pe-
 25 riculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato
 animo facilè fictum crimen insideret. Quam-
 obrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per
 fidem, & constantiam, & clementiam tuam li-
 bera, nè residere in te ullam partem iracundiæ
 30 suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam
 regi Deiotaro hospes hospitii porrexisti: istam,
 inquam, dexteram, non tam in bellis, neque in
 præliis, quàm in promissis & fide firmiorem. Tu
 illius domum inire, tu vetus hospitium revo-
 35 care voluisti: te ejus dii penates acceperunt: te
 amicum, & placatum Deiotari regis aræ focique
 C viderunt.

viderunt. Cùm facillè exorari, Cæsar, tum semel
exorari soles. Nemo uūquam te placavit inimi-
cus, qui ullas resedisse in te simultratis reliquias
senferit. Quamquam cui sunt inauditæ cum
Deiotaro querelæ tuæ? nunquam tu illum accu- 5
savisti, ut hostem, sed ut amici officio parūm
functum, quòd propensior in Cn. Pompeii ami-
citiā fuisset, quàm in tuam: cui tamen ipsi
regi veniam te daturum fuisse dicebas, si, cum
auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse 10
tamen excusatione ætatis usus esset. Itaque, cum
maximis eum rebus liberares, perparvam amici-
tiæ culpam relinquebas. Itaque non solum in
eum non animadvertisti, sed omni metu libera-
visti, hospitem agnovisti, regem reliquisti. Neque 15
enim ille odio tui progressus, sed errore com-
muni lapsus est. Is Rex, quem Senatus hoc
nomine sæpe honorificentissimis decretis appel-
lavisset, quique illum ordinem ab adolescentia
gravissimum sanctissimūque duxisset, iisdem 20
rebus est perturbatus, homo longinquus, & alie-
nigena, quibus nos in media republica nati sem-
pérque versati. Cùm audisset senatūs consentientis
auctoritate arma sumpta, consulibus, prætoribus,
tribunis plebis, novis imperatoribus republi- 25
cam defendendam datam, movebatur animo, &
vir huic imperio amicissimus de salute populi
Romani extimescebat, in qua etiam suam inclu-
sam esse videbat: summo tamen timore quiescen-
dum sibi esse arbitrabatur. Maximè verò per- 30
turbatus est, ut audivit consules ex Italia pro-
fugisse, omnesque consulares, (sic enim nun-
tiabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse
effusam. Talibus enim nuntiis & rumoribus pa-
tebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequenda- 3
tur: nihil ille de conditionibus tuis, nihil de
studio

studio concordia, & pacis, nihil de conspiratione audebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ cum ita essent, tamen usque eò se tenuit, quoad à Cn. Pompeio ad eum legati literæque venerunt. Ignosce, ignosce, 5 Cæsar, si ejus viri auctoritate rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cum dii atque homines omnia ornamenta congestissent, tum tu ipse plurima & maxima. Neque 10 enim si tuæ res gestæ cæterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus. Quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes; quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti 15 senatûs, quanti tui, quis ignorat? tantò ille superiores vicerat gloriâ, quantò tu omnibus præstitisti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, consulatus, admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum 20 igitur rex Deiotarus venit hoc misero fatalique bello, quem antè justis hostilibusque bellis adjuverat, quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus ut amicus, vel accersitus ut socius, vel 25 evocatus ut is qui senatui parere didicisset: postremò venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriæ societatem. Itaque, Pharsalico prælio facto, à Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat, vel errori, si 30 quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit, téque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. Ille exercitum Cn. Domitii amplissimi viri suis tectis & copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum, omnibus delegisti, 35

pecuniam misit: ille iterum, ille tertio auctio-
 nibus factis, pecuniam dedit, quâ ad bellum
 uteris: ille corpus suum periculo objecit, te-
 cumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque
 hostem esse dixit suum. Quæ quidem à te in
 eam partem accepta sunt, C. Cæsar, ut eum am-
 plissimo regis honore & nomine affeceris. Is
 igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam
 honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suæ
 interficere voluisse. Quod tu, nisi eum furiosis-
 simum judicas, suspicari profectò non potes. Ut
 enim omittam, cujus tanti sceleris fuerit, in con-
 spectu deorum Penatium necare hospitem: cujus
 tantæ importunitatis, omnium gentium atque
 omnis memoriæ clarissimum lumen extinguere:
 cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum
 non extimescere: cujus tam inhumani & ingrati
 animi, à quo rex appellatus esset, in eum tyran-
 num inveniri: ut hæc omittam: cujus tanti fu-
 roris fuit, omnes reges, quorum multi erant fini-
 timi, omnes liberos populos, omnes socios, om-
 nes provincias, omnia denique omnium arma
 contra se unum excitare? quoniam ille modo
 cum regno, cum domo, cum conjuge, cum ca-
 rissimo filio distractus esset, tanto scelere non
 modò perfectò, sed etiam cogitato? At, credo
 hæc homo inconsultus & temerarius non videbat.
 Quis consideratior illo? quis rectior? quis pru-
 dentior? quanquam hoc loco Deiotarum non
 tam ingenio, & prudentiâ, quàm fide, & religi-
 one vitæ, defendendum puto. Nota tibi est,
 C. Cæsar, hominis probitas, noti mores, nota
 constantia, Cui porrò, qui modo populi Romani
 nomen audivit, Deiotari probitas, integritas,
 gravitas, virtus, fides non sit audita? Quod igitur
 facinus nec in hominem imprudentem cadere
 posset,

posset, propter metum præsentis exitii, nisi esset idem amentissimus, id vos & à viro optimo, & ab homine minimè stulto cogitatum esse confingitis. At quem non modò
5 non credibiliter, sed ne suspiciose quidem! Cùm, inquit, in castellum Luceium venisses, & domum regis hospitis tui divertisses, locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munere
10 accumberes, ducere volebat, ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego mehercule, C. Cæsar, initio, cùm est ad me ista causa delata,
15 Philippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab ipso adolescente esse corruptum, hac suspicione sum perculsus: medicum indicem subornavit; finger videlicet aliquod crimen veneni, etsi à veritate longè, tamen
20 à consuetudine criminandi non multùm res abhorrebat. Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit. Primò occultius in portione, vel in cibo: deinde etiam impuniùs fit, quod, cùm est factum, negari potest. Si palam te
25 interemisset, omnium in se gentium non solùm odia, sed etiam arma convertisset; si veneno, Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines verò fortasse celavisset. Quod igitur & occultius conari, & efficere cau-
30 tiùs potuit, id tibi, & medico callido, & servo, ut putabat, fideli non credidit: de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? At quàm festivè crimen contexitur! tua te inquit, eadem, quæ semper, fortuna servavit. Negavisti tum
35 te inspicere velle. Quid postea? an Deiotarus, re illo tempore non perfectâ, continuò dimisit

exercitum? nullus erat alius insidiandi locus?
 Eodem te, cùm cœnavisses, rediturum dixe-
 ras: itaque fecisti. Horam unam aut duas eodem
 loco armatos, ut collocati fuerant, retinere
 magnum fuit? cùm in convivio comiter & jucun- 5
 dè fuisses, tum illuc ivisti, ut dixeras. Quo in
 loco Deiotarum talem erga te cognovisti, qualis
 rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificen-
 tissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Nu-
 mantiam misit ex Asia: quæ Africanus, in- 10
 spectante exercitu, accepit. Quod cùm præsens
 Deiotarus regio & animo & more fecisset, tu in
 cubiculum discessisti. Obsecro, C. Cæsar, repete
 temporis memoriam: pone illum ante oculos
 diem: vultus hominum te intuentium atque ad- 15
 mirantium recordare. Num quæ trepidatio?
 num qui tumultus? num quid? nisi moderatè,
 nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi & sanctissi-
 mi disciplina? Quid igitur causæ excogitari po-
 test, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit, 20
 occidere? in posterum, inquit, diem distulit, ut,
 cùm in castellum Luceium ventum esset, ibi co-
 gitata perficeret. Non video causam loci mu-
 tandi, sed tamen acta res criminosè est. Cùm
 inquit, vomere post cœnam velle te dixisses, 25
 in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant
 insidiæ. At te eadem tua fortuna servavit. In
 cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant,
 fugitive: ita non modò nequam, & improbus,
 sed & fatuus, & amens es. Quid? ille signa aenea 30
 in insidiis posuerat, quæ è balneo in cubiculum
 transferri non possent? Habes crimina insidia-
 rum: nihil enim dixit amplius. Hòrum, inquis,
 eram conscius. Quid tum? ita demens ille erat,
 ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, à 35
 se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi &
 inimi-

inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias; præsertim cum is unus esset, qui posset de absente se vindicare? & fratres meos, inquit, quod erant conscii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret quos secum habebat, te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illum scire dicis? Reliqua pars accusationis duplex fuit: una, regem semper in speculis fuisse, cum à te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cætera. Nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. posset; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latro-

5 ciniis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Cælum nescio quem. Sed eos, quos misit, quod ire voluerunt, in vincula coniecit.

10 Non quæro quàm verisimile sit, aut non habuisse regem quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse, aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos victos potius, quàm necatos fuisse. Sed tamen, cum ad Cælum mittebat,

15 utrùm causam illam victam nesciebat, an Cælum istum magnum hominem putabat? quem profectò is, qui optimè nostros homines novit, vel quia non nosset, vel quia nosset, contineret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse

20 tibi. Veteres, credo, Cæsar. Nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. At nescio quem ex eo numero servum judicatum. Non arbitror: non audivi, sed in eo etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem à te animo fuit? quomodo?

35 speravit, credo, difficiles tibi Alexandria fore

exitus, propter regionis naturam, & fluminis.
 At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum
 aluit: quem Asiæ præfeceras, ei nulla in re de-
 fuit: tibi victori non solum ad hospitium, sed
 ad periculum etiam atque ad aciem præstò fuit. 5
 Secutum est bellum Africanum: graves de te
 rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Cæ-
 lium excitaverunt. Quo tum erga te rex animo
 fuit, qui auctionatus sit, seseque & filium suum
 expoliare maluerit, quàm tibi pecuniam non sub- 10
 ministrare? At eo, inquit, tempore ipso Niceam
 Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos
 exciperent, & celeriter ad se referrent. Itaque,
 cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio
 periisse, te in castello circumfideri: de Domitio 15
 dixit versum Græcum eadem sententiâ, quâ etiam
 nos habemus Latinum, *Pereant amici, dum una
 inimici intercident.* Quod ille, si esset tibi ini-
 micissimus, nunquam dixisset. Ipse enim man-
 suetus versus immanes. Qui autem Domitio po- 20
 terat esse amicus? qui tibi esset inimicus?
 tibi porro inimicus cur esset, a quo cum vel
 interfici belli lege potuisset, regem, & se, & fili-
 um suum constitutos esse meminisset? Quid de-
 inde furcifer? quò progreditur? ait hac lætitiâ 25
 Deiotarum elatum, vino se obruisse; in convi-
 vioque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugi-
 tivo potest satis supplicii adferre? Deiotarum
 saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam?
 omnes sunt in illo regiæ virtutes; quod te, Cæ- 30
 sar, ignorare non arbitror: sed præcipuè sin-
 gularis & admiranda frugalitas. Etsi hoc verbo
 scio laudari reges non solere. Frugi hominem
 dici non multum habet laudis in rege: fortem,
 justum, severum, gravem, magnanimum, lar- 35
 gum, beneficum, liberalem, hæ sunt regiæ lau-
 des:

des : illa privata est. Ut volet quisque, accipiat : ego tamen frugalitatem, id est, modestiam, & temperantiam, virtutem esse maximam judico. Hæc in illo est ab ineunte ætate, cum à cuncta Asia, tum à magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus Roman. qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam nostram ad hoc regium nomen ascendit : sed tamen quidquid à bellis populi Rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque jungebat : ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adolescentens nondum tantâ gloriâ præditus nihil unquam nisi severissimè & gravissimè fecerit, is eâ existimatione, eâque ætate saltabit? Imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamque debebas, quàm optimo & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quod si saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret : quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut equis uteretur : ea tamen illum cuncta jam ætate exacta defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod hæere in eo senex posset, admirari solebamus. Hic verò adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos unâ cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quàm se jactare? quàm se ostentare? quàm nemini in illa causa, studio, & cupiditate concedere? Cum verò, exercitu amisso, ego, qui

pacis auctor semper fui, post * Pharsalicum au-
 tem praelium suator fuisset armorum non de-
 ponendorum, sed abjiciendorum, hunc ad meam
 auctoritatem non potui adducere, quod & ipse
 ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum
 esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non
 impunitatem solum adeptæ sit, sed * habet etiam
 accusandi licentiam *. Calamitosus Deiotarus,
 qui ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modò
 apud te, sed etiam à suis accusetur. Vos vestra 10
 secundâ fortunâ Castor, non potestis sine pro-
 pinquorum calamitate esse contenti. Sint sanè
 inimiciæ, quæ esse non debebant. Rex enim
 Deiotarus vestram familiam abjectam & obscu-
 ram è tenebris in lucem vocavit. Quis tuum 15
 patrem antea, qui esset, quàm cuius gener esset,
 audivit? Sed, quamvis ingrati & impiè necessi-
 tudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias,
 hominum more gerere poteratis, non ficto cri-
 mine infectari, non expetere vitam, non capitis 20
 arcessere. Esto, concedatur hæc quoque acer-
 bitas & odii magnitudo : adeone, ut etiam om-
 nia vitæ, salutisque communis : atque etiam hu-
 manitatis jura violentur, servum sollicitare verbis,
 spe, promissisque corrumpere, abducere domo, 25
 contra dominum armare, hoc est, non uni pro-
 pinquo, sed omnibus familiis bellum nefarium
 indicere? nam ista corruptela servi, si non modò
 impunita fuerit, sed etiam à tanta auctoritate ap-
 probata, nulli parietes nostram salutem, nullæ 30
 leges, nulla jura custodient. Ubi enim id, quod
 intus est, atque nostrum, impunè evolare potest,
 contraque nos pugnare : fit in dominatu servitus,
 in servitute dominatus. O tempora ! ô mores !
 Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, cen- 35
 sorem, pontificem maximum vidimus, cum
 tribu-

tribunus plebis, M. Scaurum principem civita-
tis in iudicium populi vocavisset, Scaurique ser-
vus ad eum clam domum venisset, & crimina in-
dominum delaturum se esse dixisset, compre-
5 hendi hominem iussit, ad Scaurumque deduci.
Vide, quid intersit; (etsi iniquè Castorem cum
Domitio comparo.) Sed tamen ille inimico ser-
vum remisit, tu ab avo abduxisti: ille incor-
ruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adju-
10 torem servum contra dominum repudiavit, tu
etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste
est corruptus à vobis? nōne cū esset pro-
ductus testis, & cū tecum fuisset, refugit ad
legatos? nōne etiam ad hunc Cn. Domitium ve-
15 nit? nōne, audiente hoc Ser. Sulpitio clarissi-
mo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat,
& hoc T. Torquato, optimo adolescente, se à te
corruptum, tuis promissis in fraudem impulsū
esse confessus est? quæ est ista tam impudens,
20 tam crudelis, tam immoderata inhumanitas?
idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis
jura & exempla corrumpere, domesticæque tuæ
inhumanitate nostræ civitatis humanitatem in-
quinares? At quā acutè collecta crimina?
25 Blesamius, inquit (ejus enim nomine, optimi
hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad
regem scribere solebat, te invidiosè tyrannum
existimari: statua inter reges posita animos ho-
minum vehementer offēsos: plaudi tibi non
30 solere. Nōne intelligis, Cæsar, ex urbibus ma-
levolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta?
Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multo-
rum enim civium capita viderat: multos iussu
Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas
35 afflictas & everfas domos: armatis militibus re-
fertum forum. Quæ semper in civili victoria
sensimus,

sensimus, ea, te victore, non vidimus: solus,
 inquam, es, C. Cæsar, cujus in victoria ceciderit
 nemo, nisi armatus, & quem nos liberi in sum-
 ma reipublicæ libertate nati non modò non tyran-
 num, sed etiam clementissimum in victoria vi- 5
 demus ducem: is Blesamio, qui vivit in regno,
 tyrannus videri potest? Nam de statua quis que-
 ritur, unâ præsertim, cùm tam multas videat?
 valdè enim invidendum est ejus statuæ, cujus
 trophæis non invidemus. Nam si locus adfert 10
 invidiam, nullus locus est, ad statuam quidem,
 rostris clarior. De plausu autem quid responde-
 am? qui nec desideratus unquam à te est, &
 nonnunquam obstupefactis hominibus ipsâ ad-
 miratione compressus est: & fortasse eò præter- 15
 missus, quia nihil vulgare te dignum videri po-
 test. Nihil à me arbitror prætermisum, sed ali-
 quid ad extremam causæ partem reservatum. Id
 autem aliquid est, te ut planè Deiotaro recon-
 ciliet oratio mea. Non enim jam metuo, nè tu 20
 illi succenseas: illud vereror, nè tibi illum suc-
 censere aliquid suspicere. Quod abest longissi-
 mè, mihi crede, Cæsar. Quid enim retineat per
 te, meminit, non quid amiserit: neque se à te
 multatum arbitratur: sed, cùm existimaret, mul- 25
 tis tibi multa esse tribuenda, quo minùs à se,
 qui in altera parte fuisset, ea sumere, non recu-
 savit. Etenim, si Antiochus magnus ille Rex
 Asiæ, cùm, posteaquàm à Scipione devictus, Tau-
 rotenus regnare jussus esset, omnémque hanc 30
 Asiam, quæ est nunc nostra provincia, amisisset,
 dicere est solitus, benignè sibi à populo Roma-
 no esse factum, quod nimis magnâ procuratione
 liberatus, modicis regni terminis uteretur; po-
 test multò faciliùs se Deiotarus consolari. Ille 35
 enim furoris multum sustinuerat, hic erroris.

Omnia

Omnia tu Deiotaro, Cæsar, tribuisti, cùm & ipsi,
& filio, nomen regium concessisti. Hoc nomine
retento, atque conservato, nullum beneficium
populi Rom. nullum iudicium de se senatus im-
5 minutum putat: magno animo erecto est, nec
unquam succumbet inimicis, nè fortunæ quidem.
Multa se arbitratur & peperisse antea factis, &
habere in animo, atque virtute, quæ nullo modo
possit amittere. Quæ enim fortuna, aut quis
10 casus, aut quæ tanta possit injuria omnium im-
peratorum de Deiotaro decreta delere? ab om-
nibus enim est ornatus: qui, postquam in castris
esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia,
Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt, Senatûs
15 verò iudicia de illo tam multa, tamque honori-
fica, quæ publicis populi Romani literis muni-
mentisque consignata sunt, quæ unquam vetustas
obruer, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de
virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi,
20 gravitate, constantiâ? quæ omnes docti atque
sapientes summa, quidam etiam sola bona esse
dixerunt, hisque non modò ad bene, sed etiam
ad beatè vivendum contentam virtutem esse.
Hæc ille reputans, & dies, & noctes cogitans,
25 non modò tibi non succenset, (esset enim non
solùm ingratus, sed etiam amens) verùm om-
nem tranquillitatem & quietem senectutis ac-
ceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem
animo cùm antea fuerit, tum non dubito, quin
30 tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum
Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis eti-
am erexerit, ab omnique solitudine abstraxe-
rit. Jubes enim eum bene sperare, & bono esse
animo. Quod scio te non frustra scribere solere.
35 Memini enim iisdem ferè verbis ad me te scribe-
re, meque tuis literis bene sperare non frustra
esse

esse iustum. Laboro equidem regis Deiotari
causâ, quocum mihi amicitiam respubl. concili-
avit, hospitium voluntas utriusque conjunxit,
familiaritatem consuetudo attulit, summam verò
necessitudinem magna ejus officia in me & in ex- 5
ercitum meum effecerunt: sed cùm de illo la-
bore, tum de multis amplissimis viris, quibus
semel esse ignotum à te oportet, nec benefici-
um tuum in dubium vocari, nec hærere in ani-
mis hominum solici tudinem sempiternam, nec 10
accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum,
qui semel à te sint liberati timore. Non de-
beo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis pericu-
lis, tentare, quonam modo dicendo misericor-
diam tuam commovere possim. Nihil opus est: 15
occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis,
nullius oratione evocata. Propone tibi duos re-
ges, & id animo contemplare, quod oculis non
potes: dabis profectò misericordiæ, quod ira-
cundiæ negavisti. Multa sunt tuæ clementiæ 20
monumenta: sed maximè eorum incolumitates,
quibus salutem dedisti: Quæ si in privatis glo-
riosa sunt, multò magis commemorabuntur in
regibus, semper regium nomen in hac civitate
sanctum fuit: sociorum verò regum, & ani- 25
corum, sanctissimum. Quod nomen hi reges nè
amitterent, te victore, timuerunt: retentum
verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis
tradituros esse confido. Corpora verò sua, pro
salute regum suorum hi legati tibi regiū tradunt, 30
Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisque
omnibus jamdiu noti, eadēque fide & virtute
præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus
est ad te missus: tum regum amicissimi, tum
tibi etiam, ut spero, probati, Exquire de Blesa- 35
mio, nunquid ad regem contra dignitatem tuam
scrip-

scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, quâ vales plurimum: negat unquam se à te in Deiotari
 5 tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se præstò fuisse dicit, usque ad ultimos persecutum: cum à balneo exisses, tecum se fuisse: cum illa munera inspexisses coenatus: cum in cubiculo recubisses: eandemque assiduitatem
 10 tibi se præbuisse postridie. Quamobrem, si quid eorum, quæ objecta sunt, cogitatum sit: non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Cæsar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore
 15 miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est: alterum conservare, clementiæ tuæ.

ORATIO V.

Quæ est prima in

L. CATILINAM.

Argumentum super quatuor Catilinariis.

Lucius Catilina, teste Salustio Crispo, qui conjurationem hujusmodi scripsit, nobili genere natus fuit, magnâ vi animi & corporis, sed ingenio malo pravòque. Huic ab adolescentiâ bella intestina,

testina, rapina, cades, discordia civilis, grata
 fuere; ibique juventutem exercuit. Corpus pa-
 tiens inedia, alioris, vigiliae fuit, supra quam
 credibile est. Animus audax, subdolos, varius,
 cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni ap-
 petens, sui profusus, ardens cupiditatibus, satis
 eloquentiae, sapientiae parum, vastus animus, im-
 moderata vel incredibilia, & nimis alta semper
 cupiebat. Hunc post dominationem L. Syllae
 libido maxima invaserat R. P. capiendae: neque
 id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum
 pararet, quicquam pensi habebat. Agitabatur
 magis atque magis animus, indiesque ferox inopia
 familiaris rei, scelerum conscientia. Quae utraque
 his artibus auxerat, quas supra memoravi. In-
 citabant eum praeterea corrupti mores civitatis,
 quos pessima ac diversa mala inter se luxuria
 atque avaritia vexabant. Corrupta namque in
 civitate ratus est; id quod facillimum factu erat,
 omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum
 se tanquam stipatorum catervas habere. His
 amicis sociisque confisus, opprimendae reip. consi-
 lium cepit: ad hoc quietis rebus ipsi consula-
 tum petenti magna spes fuit. Sed pecuniarum
 repetundarum probatus reus, conjuravit de arri-
 piendo dominium. Quod Fulvia nobilis mulier
 insolentia Q. Curii consocii cognitum propalavit.
 Quo accensis patrum studis M. Tullius, Cn. An-
 tonius Coss. declarantur. At Tullius, cui urbs
 evenerat, ad evitandum illius dolos & astutias,
 & perquirendum illius consilia vigilavit. Tan-
 dem manifestam re apud P. C. publice in Senatu
 Catilinam praesentem invehit, monetque ut ex
 prima investiva liquet; urbe discedat. Inde
 per secundam investivam milites seu Quirites
 in Catilinam hortatur: Monetque si qui sunt
 con-

conjuratōnis complices, abeant. Ad Quirites
item per tertiam, Qualiter conspirationem nove-
rit, manifestat: rogatque grates agant diis, &
indies perpetuo celebretur. Demum, per quar-
tam, Senatum consulit, quid de complicitibus
captis agendum. Sunt itaque hæ quatuor in-
vectivæ in genere demonstrativo, in quantum
Catilinam vituperat. Sunt etiam in genere de-
liberativo, in quantum consulit. Constitutio
videtur generaliter conjecturalis. Dispositio vero
est non ab artis institutione profecta, sed ad
casum temporis, oratoris iudicio accommo-
data.

Quousque tandem abutere, Catilina pa-
tientia nostrâ? quamdiu nos etiam furor iste
tuus eludet? quem ad finem sese effren-
nata jactabit audacia? nihilne te nocturnum
præsidium Palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor
populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil
hic munitissimus habendi senatus locus, nihil
horum ora vultusque moverunt? patere tua
consilia non sentis? constrictam jam omnium
horum conscientiam teneri conjurationem tuam
non vides? quid proximam, quid superiore nocte
egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid con-
siliis ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?
O tempora, ô mores! Senatus hoc intelligit,
Consul videt: hic tamen vivit, Vivit? imò eti-
am in Senatum venit: fit publici consilii parti-
ceps: notat & designat oculis ad eadem unum-
quemque nostrum. Nos autem viri fortes satisfacere
reipubl. videntur, si istius furorem ac tela
vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, jussu
Consulis, jam pridem oportebat: in te conferri
pestem

pestem istam, quam tu in nos omnes jamdiu
 machinaris. An verò vir amplissimus P. Scipio
 pontifex maximus Tiberium Gracchum medio-
 criter labefactantem statum reipublicæ privatus
 interfecit? Catilinam verò orbem terræ cæde
 atque incendiis vastare cupientem nos consules
 perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo,
 quòd Q. Servilius Ahala Sp. Melium novis rebus
 studentem manu suâ occidit. Fuit, fuit ista
 quondam in hac repub. virtus, ut viri fortes
 acrioribus suppliciis civem perniciosum, quàm
 acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim
 senatusconsultum in te, Catilina, vehemens, &
 grave: non deest reipub. consilium, neque aucto-
 ritas hujus ordinis: nos, nos, dico apertè, con-
 sules desumus. Decrevit quondam senatus, ut
 L. Opimius Cos. videret, nè quid respub. de-
 trimenti caperet. Nox nulla intercessit: inter-
 fectus est propter quasdam seditionum suspiciones
 C. Gracchus, clarissimo patre natus, avis, majo-
 ribus: occisus est cum liberis M. Fulvius consu-
 laris. Simili senatusconsulto, C. Mario & L. Va-
 lerio Coss. permissa est respub. num unum diem
 postea L. Saturninum tribunum plebis, & C. Ser-
 vilium mors à reipubl. pœna remorata est? At
 vos vigesimum jam diem patimur hebescere aci-
 em horum auctoritatis: habemus enim hujus-
 modi senatusconsultum, veruntamen inclusum in
 tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum,
 quo ex senatusconsulto confestim interfectum te
 esse, Catilina, convenit. Vivis, & vivis, non
 ad deponendam, sed ad confirmandam audaci-
 am. Cupio, P. C. me esse clementem, cupio
 in tantis reipub. periculis non dissolutum videri:
 sed jam meipsum inertiae nequitiaeque condemno.
 Castra sunt in Italia contra rempub. in Etruriæ
 faucibus

- faucibus collocata : crescit in dies singulos hosti-
um numerus : eorum autem imperatorem casto-
rum , ducémque hostium , intra mœnia , atque
adeò in senatu videmus , intestinam aliquam
5 quotidie perniciem reipub. molientem. Si te
jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero :
credo, erit verendum mihi, nè non hoc potiùs
omnes boni seriùs à me, quàm quisquam, cru-
deliùs factum esse dicat. Verùm ego hoc, quod
10 jampridem factum esse oportuit, certa de causa
nondum adducor ut faciam : tum denique inter-
ficiam te, cùm jam nemo tam improbus, tam
perditus, tam tuî similis inveniri poterit, qui id
non jure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam
15 erit qui te defendere audeat, vives, & vives irà
ut nunc vivis , multis, meis & firmis præfidiis
obsessus , ne commovere te contra rempubl.
possis : multorum te etiam oculi & aures non
sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur,
20 atque custodient. Etenim quid est, Catilina,
quod jam ampliùs expectes, si neque nox tene-
bris obscurare cœtus nefarios, nec privata do-
mus parietibus continere vocem conjurationis tuæ
potest ? si illustrantur , si erumpunt omnia ?
25 Muta jam istam mentem, mihi crede : oblivisce-
re cædis, atque incendiorum. Teneris undique :
luce sunt clariora nobis tua consilia omnia : quæ
etiam mecum licet recognoscas. Meministine
me ante diem xii. Kalend. Novemb. dicere in
30 senatu, certo die fore in armis, qui dies futu-
rus esset ante diem viii. Kal. Novemb. C. Man-
lius audaciæ satellitem atque administrum tuæ ?
num me fefellit, Catilina, non modò res tanta,
tam atrox , tam incredibilis, verùm, id quod
35 multò magis est admirandum, dies ? Dixi ego
idem in senatu , cædem te optimatum contu-
lisse

lisse in ante-diem v. Kal. Novemb. Tum cùm multi principes civitatis Roman. non tam suū conservandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum causâ profugerunt. Num inficiari potes, te illo ipso die meis præfidiis, meâ diligentia circumclusum, commovere te contra rempub. non potuisse? cùm tu discessu cæterorum, nostrâ tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas. Quid? cum te Præneste Kalen. 5
ipsis Novembris occupaturum nocturno impetu 10
esse consideres? sensistine, illam coloniam meo jussu, meis præfidiis, custodiis, vigiliisque esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planèque sentiam. Recognosce mecum 15
tandem illam superiorem noctem: jam intelliges, multò me vigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem reipub. Dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscurè) in M. Leccæ domum: convenisse eòdem complures 20
ejusdem amentia scelerisque socios. Num negare audes? quid taces? convincam, si negas: video enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum unà fuere. O dii immortales, ubinam gentium sumus? quam rempub. habemus? in qua urbe 25
vivimus? hic, hic sunt in nostro numero, P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo gravissimòque consilio, qui de meo, nostrum omnium interitu; qui de hujus urbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video Consul, & de 30
republica sententiam rogo: & quos ferro trucidare oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiisti igitur apud Leccam eâ nocte Catilina: distribuisti parres Italia: statuisti quo quemque proficisci placeret, delegisti quos Romæ relin- 35
queres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes

partes ad incendia: confirmasti te ipsum jam
esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam
tum moræ, quod ego viverem. Reperti sunt
duo equites Romani, qui te istâ curâ liberarent,
5 & sese illâ ipsâ nocte paulò ante lucem me in
meo lectulo interfekturos pollicerentur. Hæc
ego omnia, vix dum etiam coetu vestro dimisso,
comperi: domum meam majoribus præfidiis
munivi, atque firmavi: exclusi eos, quos tu
10 manè ad me salutatum miseris, cum illi ipsi ve-
nissent; quos ego jam multis viris, ad me ven-
turos id temporis esse prædixeram. Quæ cum
itâ sint, Catilina perge quo cœpisti: egredere
aliquando ex urbe: patent portæ, proficiscere:
15 nimiùm diu te imperatorem illa tua Manliana
castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos:
si minùs, quàm plurimos: purga urbem: magnò
me metu liberabis, dummodo inter me atque te
muris intersit: nobiscum versari jam diutiùs non
20 potes: non feram, non patiar, non sinam. Mag-
na diis immortalibus habenda est gratia, atque
huic ipsi Jovi Statori antiquissimo custodi hujus
urbis, quod hanc tam tetram, tam horribilem,
tàmque infestam reipublicæ pestem toties jam
25 effugimus: non est sapiùs in uno homine salus
summa periclitanda reipublicæ. Quamdiu mihi
Consuli designato Catilina insidiatus es, non pub-
lico me præsidio, sed privatâ diligentia defendi:
cum proximis comitiis consularibus me Consulem
30 in campo & competitores tuos interficere volu-
isti, compressi tuos nefarios conatus amicorum
præsidio & copiis, nullo tumulto publicè con-
citato: denique quotiescunque me petisti, per
me tibi obstiri: quanquam videbam, perniciem
35 meam cum magna calamitate reipubl. esse con-
junctam. Nunc jam apertè rempub. universam
petis,

petis, templa deorum immortalium, tecta urbis,
vitam omnium civium, Italiam denique totam
ad exitium & vastitatem vocas. Quare, quo-
niam id, quod primum atque hujus imperii
disciplinaeque majorum proprium est, facere non
audeo: faciam id, quod est ad severitatem le-
nius, ad communem salutem utilius. Nam si te
interfici jussero, residebit in republica reliqua
conjuratorum manus: sin (quod te jamdudum
horror) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum
comitum magna & perniciofa sentina reipublicae.
Quid est, Catilina? num dubitas id, me impe-
trante, facere, quod jam tuâ sponte faciebas?
exire ex urbe-Consul hostem jubet: interrogas
me, num in exilium? non jubeo: sed si me
consulis, suadeo. Quid enim, Catilina, est, quod
te jam in hac urbe delectare possit; in qua ne-
mo est extra istam conjurationem perditorum
hominum, qui te non metuat, nemo qui te non
oderit? Quæ nota domesticæ turpitudinis non
inusta vitæ tuæ est? quod privatarum rerum de-
decus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis,
quod facinus à manibus unquam tuis, quod fla-
gitium à toto corpore absuit? cui tu adolescen-
tulo, quem corruptelarum illecebris irretisses,
non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem
facem prætulisti? Quid verò nuper? cum morte
superioris uxoris novis nuptiis domum vacuam
fecisses, nōne etiam alio incredibili scelere hoc
scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & fa-
cile patior fileri, nè in hac civitate tanti facino-
ris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse
videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum;
quas omnes impendere tibi proximis idibus sen-
ties; ad illa venio, quæ non ad privatam igno-
miniam vitiorum tuorum, non ad domesticam
tuam

tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reipublicæ, atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent. Potestne tibi huius vitæ hæc lux, Catilina, aut huius cœli spiritus esse iucundus? cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Kalend. Januar. Lepido & Tullo Coss. sterisse in comitio cum telo? manum, Consulum & principum civitatis interficiendorum causâ, paravisse? sceleri, ac furori
10 tuo, non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reipubl. obstitisse? Ac jam illa omitto. Neque enim sunt aut obscura, aut non multò post commissa. Quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti?
15 quot ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parvâ quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari ac velle
20 desistis. Quoties jam, quoties jam tibi extorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen eâ carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit, nescio, quod eam necesse
25 putas Consulis in corpore defigere. Nunc verò, quæ tua est ista vita: sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordiâ, quæ tibi nullo debetur. Venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac
30 tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutavit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas, contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quod adventu tuo ista subsellia vacua
35 facta sunt? quid, quod omnes Consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, simulatque

latque affedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? servi, mehercule, mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relin-
quendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & si me meis civibus injuriâ suspectum tam graviter, atque infensum viderem, carere me aspectu civium, quàm infestis oculis omnium conspici mallet: tu cum conscientia scelerum
tuorum agnoscas odium omnium justum, & jam tibi diu debitum; dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare? Si te parentes timerent atque odissent tui, neque eos ullâ ratione placare posses, ut opinor,
ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit, & jamdiu te nihil judicat, nisi de parricidio suo, cogitare. Hujus tu neque auctoritatem verebere, neque judicium sequere,
neque vim pertimesces? quæ tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacit a loquitur: Nul-
lum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum
impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & quæstiones, verum etiam ad evertendas perfringendâque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt: tamen, ut potui, tuli: nunc verò, me totam esse in metu
propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, nè opprimar;
fin

- fin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nōne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit; Quid: quod tu te ipse in custodiam
5 dedisti? quid quod virandæ suspicionis causâ, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atque ut domi meæ te asservarem rogâsti? Cū à me quoque id responsum tulisses, me nullo
10 modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus contineremur, ad Q. Metellum prætorem venisti; à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum M. Marcellum demigrâsti:
15 quem tu videlicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putasti: sed quā longè videtur à carcere atque à vinculis abesse debere, qui seipsum jam dignum custodiâ
20 judicaverit? Quæ cū ita sint, Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam, multis suppliciis justis debitisque ereptam, fugæ solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatum. Id enim
25 postulas: &, si hic ordo sibi placere decreverit te ire in exsilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus; & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe Catilina: libera rem-
30 publicam metu: in exsilium, si hanc vocem expectas, proficiscere. Quid est, Catilina? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur: tacent. Quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum
35 perspicis? At si hoc idem huic, adolescenti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Marcello

dixissem, jam mihi Consuli hoc ipso in templo
jure optimo senatus vim & manus intulisset: de
te autem, Catilina, cum quiescunt, probant:
cum patiuntur, decernunt: cum tacent, cla-
mant. Neque hi solum quorum tibi auctoritas 5
est videlicet chara, vita vilissima: sed etiam illi
equites Romani, honestissimi atque optimi viri,
ceterique fortissimi cives qui circumstant Sena-
tum: quorum tu & frequentiam videre, & studia
perspicere, & voces paulò antè exaudire potu- 10
isti. Quorum ego vix abs te jamdiu manus ac
tela contineo, eosdem faciliè adducam, ut te hæc,
quæ jampridem vastare studes, relinquentem
usque ad portas prosequantur. Quanquam quid
loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te 15
corrigas? tu ut ullam fugam meditare? tu ullum
ut exilium cogites? utinam tibi istam mentem
dii immortales darent. Tametsi video, si meâ
voce perterritus ire in exilium animum induxe-
ris, quanta tempestas invidiæ nobis, si minùs in 20
præsens tempus recenti memoria scelerum tuo-
rum, at in posteritatem, impendeat. Sed est
militanti, dummodo ista privata sit calamitas,
& à reipubl. periculis sejungatur. Sed tu ut
vitiis tuis commoveare, ut legum pœnas perti- 25
mescas, ut temporibus reipubl. concedas, non
est postulandum. Neque enim Catilina, is es,
ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à
periculo, aut ratio à furore revocârit. Quam-
obrem, ut sæpe jam dixi, proficiscere. Ac si 30
mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare vis in-
vidiam, rectâ perge in exilium: vix feram ser-
mones hominum, si id feceris: vix molem istius
invidiæ: si in exilium ieris jussu consulis, substi-
nebo. Sin autem servire meæ laudi & gloriæ 35
mavis, egredere cum importuna sceleratorum
manu:

manu: confer te ad Manlium, concita perditos cives, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exsulta impio latrocinio: ut à me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos ille videaris.

- 15 Quamquam quid ego te invitem, à quo jam sciam esse præmissos, qui tibi ad Forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? Tu ut illà diutiùs carere possis, quam venerari, ad eadem proficiscens, solebas? à cujus altaribus saepe
- 15 istam dextram impiam ad necem civium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quò te jampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. Neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc
- 20 te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Nunquam tu non modò otium, se nè bellum quidem, nisi nefarium concupisti. Nactus es ex perditis, atque ab omni non modò fortuna, verùm etiam spe derelictis
- 25 constatam improborum manum. Hic tu quàm læticia ~~perfrui~~? quibus gaudiis exsultabis? quanta in voluptate bacchabere? cùm in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque vides? Ad hujus vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modò ad obsidendum stuprum, verùm etiam ad facinus obeundum: vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, verùm etiam bonis occisorum. Habes
- 35 ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus

te brevi tempore confectum esse senties. Tantum profeci tum, cum te à consulatu repuli, ut exul potius tentare, quam consul vexare rempubl. posses; atque ut id quod esset à te sceleratè susceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur. Nunc ut a me P. C. quandam prope justam patriæ querimoniam detester ac deprecet, percipite, quæso, diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò est carior, si cuncta Italia, si omnis respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? rûne eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? nōne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid tandē impedit te? mōsne majorum? at persæpe etiam privati in hac repub. perniciosos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac urbe ii, qui à republica defecerunt, civium jura tenuerunt. An invidiam posteritatis times? præclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nullâ commendatione majorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit; si propter invidiam aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed si quis est invidiæ metus, num est vehementius severitatis, ac fortitudinis invidia, quàm inertiae ac nequitiae per-
nescenda? An cum bello vastabitur Italia,
vex-

vexabuntur urbes, testa ardebunt, tum te non existimas invidiæ incendio confligraturum? His ergo sanctissimis reipublicæ vocibus, & eorum hominum, quid idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem; P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horæ gladiatori isti ad vivendum non dedissem. Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricidæ civium interfectio, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem. Quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminet, non videant; aut ea quæ vident, dissimulant: qui spem Carilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraverunt: quorum auctoritatem secuti multi, non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat conjurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipubl. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregaverit; extinguetur atque delebitur non modò hæc tam adultra reip. pestis, verùm etiam stirps ac semen malorum omnium. Etenim jamdiu P. C. in his

periculis conjurationis insidiisque versamur : sed
 scelere quo pacto omnium scelerum , ac veteris
 fororis , & audaciæ maturitas in nostri Consula-
 tûs tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio
 iste unus tollitur, videbimur fortasse ad breve
 quoddam tempus curâ & metu esse relevati : pe-
 riculum autem residebit & erit inclusum penitus
 in venis atque in visceribus reipublicæ. Ut sæpe
 homines agri morbo gravi cum astu, febrisque
 jactantur , si aquam gelidam biberint , primò
 relevari videntur ; deinde multò gravius vehe-
 mentiùsque affliguntur : sic hic morbus, qui est
 in republica , relevatus istius poenâ , vehemen-
 tiùs, vivis reliquis , ingravescet. Quare, P. C.
 secedant improbi, secernant se à bonis, unum in
 locum congregentur ; muro denique , id quod
 sæpe jam dixi, secernantur à nobis : desinant
 insidiari domi suæ Consuli, circumstare tribunal
 prætoris urbani, obsidere cum gladiis curiam,
 malleolos ad incendendam urbem, facèsque com-
 parare: sit denique inscriptum in fronte unius-
 cujusque civis, quid de republ. sentiat. Polli-
 ceor vobis hoc P. C. tantam in nobis COSS. fore
 diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tan-
 tam in equitibus Roman. virtutem, tantam in om-
 nibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectio-
 ne omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindi-
 cata esse videatis. Hisce omnibus, Catilina, cum
 summa reipubl. salute & cum tua peste, ac per-
 nicie, cûmque eorum exitio, qui se tecum omni
 scelere parricidiòque junxerunt, proficiscere ad
 impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Jupiter,
 qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo
 es constitutus, quem Statorem hujus urbis atque
 imperii verè nominamus, hunc & hujus socios
 à tuis aris cæterisque templis, à tectis urbis, ac
 moenibus,

moenibus, à vita fortunisque civium omnium ar-
cebis; & omnes inimicos bonorum, hostes pa-
triae, latrones Italiae, scelus foedere inter se,
ac nefaria societate conjunctos, aeternis suppli-
5 ciis vivos mortuosque mactabis.

O. R. A. T. I. O VI.

10

Quae est secunda in

L. CATILINAM.

15

T Andem aliquando, Quirites, L. Catili-
nam furem audaciâ, scelus anhelan-
tem, pestem patriæ nefariè molientem,
vobis atque huic urbi ferrum flammamque mi-
20 nitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus,
vel ipsum egredientem urbe persecuti sumus.
Abiit, excessit, evasit, erupit: Nulla jam per-
niciës à monstro illo atque prodigio moenibus
ipsis intra moenia comparabitur. Atque hunc
25 quidem unum hujus belli domestici ducem sine
controversia vicimus. Non enim jam inrer la-
tera nostra sica illa versabitur: non in campo,
non in foro, non in curia, non denique intra
domesticos parietes pertimescemus. Loco ille
30 motus est, cum est ex urbe depulsus: palam jam
cum hoste, nullo impediante bellum justum ge-
remus. Sine dubio perdidimus hominem, mag-
nificèque vicimus, cum illum ex occultis insidiis
in apertum lacerocinium conjecimus. Quod ve-
35 rò non cruentum mucronem, ut voluit, extulit,
quod vivis nobis egressus est, quod ei ferrum de

manibus extorsimus, quòd incolumis cives, quòd
 stantem urbem reliquit : quantò tandem illum
 dolore afflictum esse & profligatum putatis?
 Jacet ille nunc prostratus, Quirites, & se percul-
 sum atque abjectum esse sentit, & retorquet o- 5
 culos profectò sæpe ad hanc urbem, quam ex
 suis faucibus creptam esse luget : quæ quidem
 latari mihi videtur, quòd tantam pestem evo-
 muerit, forasque projecerit. At si quis est talis
 quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in 10
 quo exsultat & triumphat oratio mea, me ve-
 hementer accuset, quòd tam capitalem hostem
 non comprehenderim potius quàm emiserim :
 non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum.
 Interemptum esse L. Catilinam, & gravissimo 15
 supplicio affectum jampridem oportebat : idque
 à me & mos majorum & hujus imperii severitas,
 & respublica postulabat. Sed quàm multos fu-
 isse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crede-
 rent ? quàm multos, qui propter stultitiam non 20
 putarent ? quàm multos, qui etiam defende-
 rent ; quàm multos, qui propter improbitatem
 feyerent ? Ac si sublato illo, depelli à vobis om-
 ne periculum judicarem, jampridem ego L. Ca-
 tilinam non modò invidiæ meæ, verùm etiam 25
 vitæ periculo sustulissem. Sed cùm viderem, ne
 vobis quidem omnibus re etiam tum probatâ, si
 illum, ut erat meritis, morte multâsem, fore
 ut ejus socios invidiâ oppressus persequi non pos-
 sem : rem huc deduxi, ut tum palàm pugnare 30
 possetis, cùm hostem apertè videretis. Quem
 quidem ego hostem, Quirites, quàm vehemen-
 ter foris esse timendum putem, licet hinc intel-
 ligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex
 urbe parùm comitatus exierit. Utinam ille om- 35
 nes secum suas copias eduxisset. Tongillum mi-
 hi

hī eduxit, quem amare in prætecta cæperat :
 Publicium, & Munatium, quorum æs alienum
 contractum in popina nullum reipublicæ metum
 afferre poterat. Reliquit quos viros? quanto
 5 alieno ære? quàm valentes? quàm nobiles vos
 videtis? Iraque ego illum exercitum, ex Galli-
 canis legionibus, & hoc delectu, quem in agro
 Piceno & Gallico Q. Metellus habuit, & his co-
 piis, quæ a nobis quotidie comparantur, mag-
 10 nopere contemno, collectum ex senibus despe-
 ratis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis,
 ex decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deferere
 quàm illum exercitum maluerunt. Quibus ego
 non modò si aciem exercitus nostri, verùm eti-
 15 am si edictum prætoris ostendero, concident.
 Hos, quos video volitare in foro, quos stare ad
 curiam, quos etiam in senatum venire, qui nitent
 unguentis, qui fulgent purpurâ, malletm sicum
 suos milites eduxisset: qui si hic permanent, me-
 20 mentore, non tam exercitum illum esse nobis,
 quàm hos, qui exercitum deseruerunt, pertime-
 scendos. Atque etiam hoc magis sunt timendi,
 quòd quid cogitent, me scire sentiunt, neque ta-
 men permoventur. Video cui Apulia sit attribu-
 25 ta, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum,
 qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis
 a: que incendiorum depoposcerit: omnia superio-
 ris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt:
 patrefeci in Senatu hesterno die: Catilina ipse per-
 30 timuit, profugit: hi quid expectant? nã illi ve-
 hementer errant, si illam meam pristinam lenira-
 tem perpetuam sperant futuram: quod exspe-
 ctavi, jam sum assecutus, ut vos omnes factam
 esse apertè conjurationem contra remp. videre-
 35 ris. Nisi verò si quis est, qui Catilinæ similis-
 cum Catilina sentire non putet. Non est jam

lenitati locus ; severitatem res ipsa flagitat. Unum etiam nunc concedam : exeant, proficiscantur, nè patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere : demonstrabo iter : Aureliâ viâ profectus est : si accelerare volent, ad vesperam consequentur. O fortunatam remp. siquidem hanc sentinam hujus urbis ejecerit. Uno mehercule Catilinâ exhausto, relevata mihi, & recreata respubl. videtur. Quid enim mali aut sceleris, fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis totâ Italiâ veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subjector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter? quæ mulier infamis, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui se cum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur : quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Jam verò quæ tanta in ullo unquam homine Juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè; aliorum amoris flagitiosissimè serviebat : aliis fructum libidinum; aliis mortem parentum non modò impellendo verum etiam adjuvando pollicebatur. Nunc verò quàm subito non solum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris factus alciverit. Atque ut ejus diversa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimè Catilinæ esse fateatur : nemo in cœna levior & nequior, qui se non ejusdem prope sodalem fuisse commemorat. Atque

que idem tamen stuprorum & scelerum exer-
 citatione, assuefactus frigore, & fame, & siti, ac
 vigiliis perferendis, fortis ab istis suis sociis
 prædicabatur, cum industria subsidia, atque in-
 5. strumenta virtutis in libidinem audaciâque
 consumerentur. Hunc verò si sui fuerint co-
 mites secuti, si ex urbe exierint desperatorum
 hominum flagitiosi greges, ô nos beatos, ô rem-
 publ. fortunatam, ô præclaram laudem Consula-
 10. tûs mei! Non enim jam sunt mediocres homi-
 num libidines, non humanæ audaciæ, ac tole-
 randæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incen-
 dia, nisi rapinas. Patrimonia sua profuderunt:
 fortunâs suas abligurierunt: reseos jampridem,
 15. fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa,
 quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod
 si in vino & alea comestationes solùm & scortâ
 quærent, essent illi quidem desperandi, sed ta-
 men essent ferendi: hoc verò quis ferre possit,
 20. inertes homines fortissimis viris insidiari, stultis-
 simos prudeatissimis, ebriosos sobriis, dormien-
 tes vigilantibus? qui mihi accubantes in convi-
 viis, complexi mulieres impudicas, vino lan-
 guidi, confecti cibo, fertis redimiti, unguen-
 25. tis obliti, debilitati stupris, eructant sermoni-
 bus suis cædem bonorum, atque urbis incendia.
 Quibus ego confido impendere fatum aliquod;
 & poenas jamdiu improbitati, nequitia, sceleri,
 libidini debitas, aut instare jam planè, aut certè
 30. jam appropinquare. Quos si meus Consulatus,
 quoniam sanare non potest, sustulerit; non bre-
 ve nescio quod tempus, sed multa secula pro-
 pagarit reipublicæ. Nulla est enim natio, quem
 pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo
 35. Romano inferre possit: omnia sunt externa,
 unius virtute, terrâ marique pacata. Domesti-
 cum

cum bellum manet : intus insidiæ sunt : intus inclusum periculum est : iustus est hostis : cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Hæc ego me bello ducem profiteor, Quirites : suscipio inimicitias hominum 5
perditorum. Quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo : quæ relecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeat, aut quiescant, aut, si & in urbe & in eadem mente permanent, ea quæ merentur, expectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant à me in exilium ejectum esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos ejicerem, qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet timidus, & permolestus, vocem Consulis ferre non 15
potuit : simulatque ire in exilium, iussus est, paruit. Quid, quod hesterno die cum domi meæ penè interfectus essem, Senatum in ædem Jovis Statoris vocavi ; rem omnem ad patres conscriptos detuli ? quo cum Catilina venisset, quis 20
eum Senator appellavit ? quis salutavit ? quis denique ita aspexit ut perditum civem, ac non potius ut importunissimum hostem ? quin etiam principes ejus ordinis partem illam subselliorum ad quam ille accesserat, nudam atque inanem 25
reliquerant. Hic ego vehemens ille Consul, qui verbo cives in exilium ejicio, quasi à Catalina an nocturno conventu apud M. Leccam fuisset, necne : cum ille homo audacissimus, conscientiam convictus, primò reticuisse, patefeci cætera : 30
quid eâ nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisse, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. Cùm hæsitaret, cùm cunctaretur ; quasi quid dubitaret proficisci eò, quò jam pridem pararat : cum arma, cum secures, cum fascēs, cum tubas, cum signa 35
militaria,

militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille
 etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, sci-
 rem esse præmissam. In exilium ejiciebam, quem
 jam ingressum in bellum esse videbam? etenim
 5 credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fæsu-
 lano castra posuit, bellum populo Romano suo
 nomine indixit; & illa Castra nunc non Catil-
 linam ducem exspectant; & ille ejectus in exi-
 lium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra
 10 conferet. O conditionem miseram non modò
 administrandæ, verùm etiam conservandæ rei-
 publicæ! nunc si L. Catilina Consiliis, labori-
 bus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus,
 subito pertimuerit, sententiam mutaverit, dese-
 15 ruerit suos, consilium belli faciundi abjecerit, ex
 hoc cursu sceleris, & belli, iter ad fugam atque
 exilium converterit; non ille à me spoliatus ar-
 mis audaciæ, non obstupescens, ac perterritus
 meâ diligentia, non de spe conatuque depulsus,
 20 sed indemnatus, innocens in exilium ejectus à
 Consule, vi & minis esse dicetur: & erunt, qui
 illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timi-
 dum; me non diligentissimum Consulem, sed
 crudelissimum Tyrannum existimare velint. Est
 25 mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falsæ atque
 iniquæ tempestatem subire, dummodo à vobis
 hujus horribilis belli ac nefarii periculum depel-
 latur. Dicatur sanè ejectus esse à me, dummo-
 do eat in exilium: sed, mihi credite, non est
 30 iturus. Nunquam ego à diis immortalibus op-
 tabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ causâ, ut
 L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque
 in armis volitare audiaris: sed tri duo ramen au-
 dietis: multoque magis illud timeo, nè mihi sit
 35 invidiosum al quando, quod illum emiserim po-
 tius, quàm quod ejecerim. Sed cum sint homi-
 nes,

nes, qui illum, cùm profectus sit, ejectum esse dicant, iidem, si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dicant, non tam hoc queruntur, quàm verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem, si, mehercules, hoc, quod agit, nunquam antè cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem vivere: nunc vero, cùm ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Româ profectus est, optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui jam fatetur, se esse hostem, & quem, quia, quod semper volui, minus interest, non timeo; de his, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus: quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare reipublicæ: neque, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilii, arque orationis meæ, si quam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno in are alieno majores etiam possessiones habent quarum amore adducti, dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes; voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus, ornatus, & copiosus sis; & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim expectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas?

tas? an tabulas novas? errant, qui istas à Catilina exspectant. Meo beneficio tabulæ novæ proferentur; verum auctionariæ. Neque enim isti, qui possessiones habent, aliâ ratione ulla
5 salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris, fructibus prædiorum, locupletioribus his & melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescendos,
10 quòd aut deduci de sententia possunt; aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturì contra republ. quàm arma latu-
ri. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen experunt: rerum
15 potiri volunt: honores, quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum scilicet & idem quod cæteris omnibus; ut desperent, se id, quod conantur, consequi posse. Primum
20 omnium me ipsum vigilare, adesse, providere reipubl. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum, deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo
25 imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quod si jam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti; num illi in cinere urbis, & sanguine civium, quæ mente conscelerata ac nefaria concu-
30 pierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui aut gladiatori concedi sit necesse? Terrium genus est e-
tate jam confectum, exercitatione robustum.
35 Quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his coloniis, quas

quas Fesulis Sulla constituit : quas ego uniuersas
 civium esse optimorum & fortissimorum viro-
 rum sentio : sed tamen hi sunt coloni, qui se in-
 speratis repentinisque pecuniis sumptuosius inso-
 lentiùsque jactantur. Hi dum ædificant tanquam
 beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis,
 conviviis, apparatibus delectantur, in tantum æs
 alienum inciderunt, ut si salvi esse velint, Sulla
 sit iis ab inferis excitandus. Qui etiam nonnul-
 los agrestes homines tenues atque egentes in ean-
 dem illam spem rapinarum veterum impulerunt.
 Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere
 prædatorum direptorumque pono. Sed eos hoc
 moneo, desinant furere, & proscriptiones & di-
 ctaturas cogitare. Tantus enim illorum tempo-
 rum dolor inustus est civitati, ut jam ista non
 modò homines, sed nè pecudes quidem mihi
 passuræ esse videantur, Quartum genus est sanè
 varium, & mistum, & turbulentum, qui jam-
 pridem premuntur : qui nunquam emergent :
 qui partim inertia, partim malè gerendo nego-
 tia, partim etiam sumptibus in vetere ære alie-
 no vacillant : qui vadimoniis, judiciis, proscrip-
 tionibus bonorum defatigati, permulti & ex ur-
 be, & ex agris se in illa castra conferre dicun-
 tur. Hosce ego non tam milites acres, quàm,
 inficiatores lentos esse arbitror. Qui homines
 primum, si stare non possunt, corruant : sed ita,
 ut non modò civitas, sed nè vicini quidem prox-
 imi sentiant. Nam illud non intelligo, quamo-
 brem si vivere honestè non possunt, perire tur-
 piter velint ; aut cur minore dolore perituros se
 cum multis, quàm si foli pereant, arbitrentur.
 Quintum genus est parricidarum, ficariorum,
 denique omnium facinorosorum : quos ego à Ca-
 tilina non revoco. Nam neque divelli ab eo
 possunt :

possunt : & percant sanè in latrocinio, quoni-
 am sunt ita multi, ut eos capere carcer non pos-
 sit. Postremum autem genus est, non solum
 numero, verum etiam genere ipso, atque vitâ,
 5 quod proprium est Catilinæ, de ejus delectu,
 immo verò de complexu ejus ac sinu : quos pex
 capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbato-
 videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis,
 velis amictos, non togis : quorum omnis indu-
 10 stria vitæ, & vigilandi labor in antehucanis coe-
 nis expromitur. In his gregibus omnes aleato-
 res, omnes adulteri, omnes impuri impudique
 versantur. Hi pueri tam lepidi, ac delicati, non
 solum amare & amari, neque cantare, & salta-
 15 re, sed etiam ficas vibrare, & spargere venena
 didicerunt : qui nisi exeunt, nisi pereunt, eti-
 amsi Catilina perierit, scitote hoc in repub. se-
 minarium Catilinarium futurum. Veruntamen
 quid sibi isti miseri volunt ? num suas secum
 20 mulierculas sunt in castra ducturi ? quemadmo-
 dum autem illis carere poterunt, his præsertim
 jam noctibus ? quo autem pacto illi Appemini-
 num atque illas pruinas ac nives perferent ?
 nisi idcirco se facilius hiemem toleratu-
 25 rant, quod in conviviis nudi saltare didicerunt.
 O bellum magnopere perdimenscendum, cum
 hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohor-
 tem prætoriam. Instruite nunc, Quirites, con-
 tra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præ-
 30 sidia, vestrosque exercitus ; & primum gladiato-
 ri illi confecto & saucio Consules imperatores-
 que vestros opponite : deinde contra illam nau-
 fragorum ejectam ac debilitatam manum, flo-
 reat totius Italiæ ac robur educite. Jam verò
 35 urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt
 Catilinæ tumulis silvestribus. Neque verò cæte-
 ras

ras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illi-
 us latronis inopiâ atque egestate debeo conferre.
 Sed omissis his rebus omnibus, quibus nos sup-
 peditamur, eget ille, Senatu, equitibus Romanis,
 populo, urbe, ærario, vectigalibus, cunctâ Italiâ ; 5
 provinciis omnibus, exteris nationibus : si inquam,
 his rebus omissis, ipsas causas, quæ inter se con-
 fligunt, contendere velimus : ex eo ipso, quàm
 valdè illi jaceant, intelligere possumus. Ex hac
 enim parte pudor pugnat, illinc petulantia : hinc 10
 pudicitia, illinc stuprum : hinc fides, illinc fran-
 datio : hinc pietas, illinc scelus : hinc constan-
 tia, illinc furor : hinc honestas, illinc turpitudinis
 hinc continentia, illinc libido : denique æquitas,
 temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes om- 15
 nes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum
 ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus :
 postremò copiarum cum egestate, bona ratio cum
 perditâ, mens sana cum amentia, bona denique
 spes cum omnium rerum desperatione confligit. 20
 In hujuscemodi certamine ac prælio, nōne, eti-
 amsi hominum studia deficiant, dii ipsi immor-
 tales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot
 & tanta vitia superari ? Quæ cum ita sint, Qui- 25
 rites, vos quemadmodum jam ante dixi, vestra
 tecta custodiis vigiliisque defendite : mihi, ut ur-
 bi sine vestro metu ac sine ullò tumultu satis
 esset præsidii, consulendum ac provisum est. Co-
 loni omnes, municipēsque vestri, certiores à me
 facti, de hac nocturna excursionē Catilinæ, fa- 30
 cilè urbes suas finēsque defendent : gladiatores,
 quam sibi ille inaximam manum & certissimam
 fore putavit, quanquam meliore animo sunt,
 quàm pars patriciorum, potestate tamen in ve-
 stra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, 35
 prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Pice-
 nūmque

nūmque prēmisi, aut opprimeret hominem, aut omnes ejus motus conatūque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, jam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeò qui contra urbis salutem, omniumque vestrū, in urbe à Catilina relictī sunt, quanquam sunt hostes: tamen quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo, Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectavit, ut id, quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, jam non possum oblivisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portæ custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui verò in urbe se commoverit, cujus ego non modò factum, sed inceptum ullum conatūme contra patriam deprehendero, sentiet, in hac urbe, esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse sortem Senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum majores nostri esse voluerunt. Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum, ac maximum, me uno togato duce, & imperatore, sedetur. Quod ego sic administrabo, Quirites, ut si ullo modo fieri poterit, nè improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifesta, audacia, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint, illud profectò perficiam, quod in tanto & tam insidioso bello vix optandum videtur, ut nè quis bonus intereat,

intereat, paucorumque poenâ vos omnes jam salvi esse possitis. Quæ quidem ego neque meâ prudentiâ, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis & non dubiis deorum immortalium significationibus : quibus ego vobis in hanc spem sententiâque sum ingressus : qui jam non procul, ut quondam solebant, ab externo hoste, atque longinquo, sed hic præsentibus, suo nomine atque auxilio sua templa atque urbis læta defundunt ; quos vos, Quirites precari, venerari, atque implorare debetis : ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam potentissimâque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terrâ marique superatis, à perditissimorum civium nefario scelere defendant.

O R A T I O VII.

20

Quæ est tertia in

L. CATILINAM.

23

Rempulicam, Quirites, vitamque omnium vestrâ, bona, fortunas, conjuges, liberósque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & vobis conservatam, ac restitutam videtis. Etsi non minùs nobis jucundi atque illustres sunt ii dies, quibus

quibus conservamur, quàm illi quibus nascimur :
quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta
conditio ; & quòd sine sensu nascimur : cum vo-
luptate conservamur : profectò, quoniam illum
5 qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos
immortales benevolentiam, famamque sustulimus ;
esse apud vos posteròsque vestros in honore de-
bebitis, qui eandem hanc urbem conditam am-
plificaramque servavit. Nam totius urbis tem-
10 plis, delubris, tectis omnibus subjectos prope
jam ignes circumdatosque restinximus : iidem-
que gladios in rempubl. districtos retudimus,
mucronesque eorum à jugulis vestris rejecimus.
Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta,
15 compertaque sunt per me ; vobis jam exponam
breviter, Quirites : ut & quanta, & quàm ma-
nifesta, & quàm ratione investigata & compre-
hensa sint, vos, qui ignoratis, ex actis scire
possitis. Principio, ut Catilina paucis antè die-
20 bus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios & hu-
jusce nefarii belli acerrimos duces Romæ ressi-
quisset ; semper vigilavi, & providi, Quirites
quemadmodum in tantis & tam absconditis insi-
diis, salvi esse possemus. Nam tunc, cum ex ur-
25 be Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor
hujus verbi invidiam, cum illa magis sit timen-
da, quod vivus egressus est) sed tum, cum il-
lum exterminari volebam, aut reliquam conjura-
torum manum simul exituram, aut eos, qui re-
30 mansissent, infirmos sine illo ac debiles fore pu-
tabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo fu-
rore & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse
nobiscum, & Romæ remansisse : in eos omnes
dies noctesque consumpsi, ut quid agerent, quid
35 molirentur, sentirem, ac viderem : ut, quoniam
auribus vestris, propter incredibilem magnitudi-
nem

nem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea; rem ità comprehenderem, ut tum demum animis, salutis vestræ provideretis, cùm oculis maleficio ipsum videretis. Itaque ut comperi, legatos, Allobrogum, belli transalpini & tumultus Gallici excitandi causâ, à P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum literis mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas : facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam à diis immortalibus, tota res non solum à me, sed etiam à Senatu & à vobis manifestè deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Potinium, Prætores fortissimos, atque amantissimos reipubl. viros, ad me vocavi : rem omnem exposui : quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republ. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt, & cùm advesperasceret, occultè ad pontem Milvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ità bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset; eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicionè multos fortes viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complures dilectos adolescentes, quorum operâ utor assiduè in reipublicæ Præsidio, cum gladiis misseram. Interim tercia ferè vigiliâ exactâ, cùm jam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unâque Vulturcius, sit in eos impetus : educuntur & ab illis gladii, & à nostris : res erat prætoribus nota solis : ignorabatur à cæteris. Tum interventu Pontinii, atque Flacci, pugna, quæ erat commissâ, sedatur : literæ quæcunque

erant in eo conſratu, integris ſignis prætori-
bus traduntur : ipſi comprehenſi ad me, cùm
jam diluceſceret, deduntur. Atque horum om-
nium ſclerum improbiffimum machinatorem
5 Cimbrum Galbinium ſtatim ad me nihil dum ſuſ-
picanter vocavi. Deinde item accerſitur P. Sta-
tilius, & poſt eum Cethegus : tardiffimè autem
Lentulus venit; credo, quod in literis dandis
præter conſuetudinem, proximâ nocte vigilaret.
10 Cùm verò ſummis ac clariffimis hujus civitatis
viris, qui, auditâ re, frequentes ad me manè
convenerant, literas à me priùs aperiri, quam
ad Senatum referri placeret, nè, ſi nihil eſſet in-
ventum, temerè à me tantus tumultus injectus
15 civitati videretur : negavi me eſſe facturum, ut
de periculo publico, non ad conſilium publicum
rem integram deferrem. Etenim, Quirites, ſi
ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent,
tamen ego non arbitrabar in tantis reipub. pe-
20 riculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertime-
ſcendam. Senatum frequentem celeriter, ut vi-
diſtis, coegi. Atque interea ſtatim admonitu
Allobrogum C. Sulpicium prætorem fortem vi-
rum miſi, qui ex edibus Cethegi, ſi quod telo-
25 rum eſſet, efferret; ex quibus ille maximum
ſicarum numerum & gladiatorum extulit. Intro-
duxi Vulturium ſine Gallis : fidem ei publicam
juſſu Senatûs dedi, hortatus ſum ut ea quæ ſci-
ret, ſine timore indicaret. Tum ille dixit, cùm
30 vix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentu-
lo ſe habere ad Catilinam mandata, & literas, ne
ſervorum præſidio uteretur, & ad urbem quam-
primùm cum exercitu accederet : id autem eo
conſilio, ut, cùm urbem omnibus ex partibus,
35 quemadmodum deſcriptum diſtributûmq; erat,
incendiſſent, eadèmq; infiniram civium ſeciſ-
ſent

fecissent, præstò esset ille, qui & fugientes ex-
 ciperet, & se cum his urbanis ducibus conjunge-
 ret. Introducti autem Galli iurandum sibi,
 & literas à P. Lentulo. Cethego, Statilio ad su-
 am gentem datas esse dixerunt : atque ita sibi
 ab his & à L. Cassio esse præscriptum, ut equi-
 tatùm in Italiàm quamprimum mitterent ; pe-
 desse sibi copias non defuturas : Lentulum au-
 tem sibi confirmasse ex satis Sibyllinis Haruspi-
 cùmque responsis, se esse tertium illum Corneli-
 um, ad quem regnum urbis hujus atque impe-
 rium pervenire esset necesse : Cinnam ante se, &
 Sullam fuisse ; eundemque dixisse, fatalem hunc
 esse annum ad interitum hujus urbis atque im-
 perii ; qui esset decimus annus post virginum ab-
 solutionem, post Capitolii autem incensionem
 vicesimus. Hanc autem Cethego cum cæteris
 controversiam fuisse dixerunt, quòd, cum Lentu-
 lo, & cæteris, Saturnalibus cædem fieri atque
 urbem incendi placeret ; Cethego nimium id
 longum videretur. Acne longum sit, Quirites,
 tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dice-
 bantur datæ. Primum ostendimus Cethego :
 signum cognovit : nos linum incidimus : legi-
 mus : erat scriptum ipsius manu, Allobrogum Se-
 nathi, & populo, sese, quæ eorum legatis con-
 firmasset, esse facturum : orare, ut item illi fa-
 cerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. Tum
 Cethegus qui paulò antè aliquid de gladiis, ac
 fisis, quæ apud illum itidem erant deprehensæ,
 respondisset, dixissetque se semper bonorum fer-
 ramentorum studiosum fuisse, recitatis literis de-
 bilitatus, atque objectus, conscientia convictus,
 repente contieuit. Introductus Statillus, cogno-
 vit manum & signum suum : recitatae sunt ta-
 bellæ in eandem ferè sententiam : confessus est.

Tum

Tum ostendi tabellas Lentulo. Et quæsi-
 nosceretne signum, annuit. Est verò, inquam,
 signum quidem notum, imago avi tui clarissimi
 viri, qui amavit unicè patriam, & cives suos:
 5 quæ quidem te à tanto scelere etiam muta revo-
 care debuit. Leguntur eadem ratione ad Sena-
 tum Allobrogum populúmque literæ. Si quid
 de his rebus dicere vellet, feci potestatem. At-
 que ille quidem primò negavit: pòst autem a-
 10 liquantò, toto indicio exposito, atque edito,
 surrexit: quæsit à Gallis, quid sibi esset cum
 iis, quamobrem domum suam venissent; itém-
 que à Vulturcio; qui, cùm illi breviter constan-
 térque respondiissent, per quem ad cum quori-
 15 ésque venissent, quæsiissentque ab eo, nihilne se-
 cum esset de fatis Sibyllinis locutus: tum subito
 ille scelere demens: quanta vis conscientiaë es-
 set, ostendit. Nam cùm id posset inficiari, re-
 pentè præter opinionem omnium confessus est:
 20 ità eum non modò ingenium illud, & dicendi
 exercitatio, quâ semper valuit; sed etiam prop-
 ter vim sceleris manifesti, atque deprehensi,
 impudentia, quâ superabat omnes, improbitas-
 que defecit. Vulturcius verò subito proferri li-
 25 teras, atque aperiri iussit, quàs sibi à Lentulo
 ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi ve-
 hementissimè perturbatus Lentulus, tamen signum
 & manum suam cognovit, erant autem scriptæ si-
 ne nomine, sed ità: *Qui sis, ex eo, quem ad te*
 30 *missi, cognoscēs. Cura ut vir sis, & cogita, quem*
in locum sis progressus: & vide, quid jam tibi sit
neesse. Cura ut omnium tibi auxilia adjungas,
etiam infimorum. Galbinus deinde introductus,
 cum primo impudenter respondere cœpisset;
 35 ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insimula-
 bant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cùm

illa certissima sunt visa argumenta atque indicia
sceleris, tabellæ, signa, manus, denique unius-
cujusque confessio : tum multò illa certiora, co-
lor, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim ob-
stupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim
nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab
aliis indicari, sed ipsi à se viderentur. Indi-
ciis expositis, atque editis, Quirites, Senatum
Consului de summa republica, quid fieri place-
ret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac for-
tissimæ sententiæ, quas Senatus sine ulla varie-
tate est consecutus. Et quoniam nondum est
prescriptum S. C. ex memoria vobis, Quirites,
quid Senatus censuerit, exponam. Primum mi-
hi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd vir-
tute, consilio, prudentiâ mea, republ. pericu-
lis sit maximis liberata : deinde L. Flaccus & C.
Pontinius prætores, quòd eòrum operâ forti fi-
delique usus essem, meritò ac jure laudantur :
atque etiam viro forti collegæ meo C. Anto-
nio laus impertitur, quòd eos, qui hujus conju-
rationis participes fuissent, à suis & reipublicæ
consiliis removisset. Atque ità censuerunt, ut
P. Lentulus, cùm se pratura abdicasset, tum in
custodiam traderetur : itèmq; uti C. Cethegus,
L. Statilius, P. Galbinus, qui omnes præsentēs
erant, in custodiam traderentur. Atque idem
hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procu-
rationem incendendæ urbis depoposcerat : in M.
Cæparium, cui ad sollicitandos pastores Apuli-
am esse attributam erat indicatum : in P. Furi-
um, qui est ex his colonis quos Fesulas L. Sul-
la deduxit : in Q. Manlium Chilonem, qui unâ
cum hoc Furio semper erat in hac Allobro-
gum sollicitatione versatus : in P. Umbrenum li-
bertinum hominem, à quo primum Gallos ad
Gabinium

Gabinium perductos esse constabat. Atque eâ lenitate Senatus est usus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum pœnâ, republ. conservatâ, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites : quod mihi primùm post hanc urbem conditam togato contigit : & his decreta verbis est quòd urbem incendiis, cæde cives, Italiam bello liberâsssem. Quæ supplicatio, si cum cæteris conferatur, Quirites, hoc interfit, quòd cæteræ, bene gestâ, hæc una, conservatâ republ. constituta est. Atque illud quod faciendum, primum fuit factum, atque transactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicibus, & confessionibus suis, judicio Senatûs non modò prætoris jus, verùm etiam civis amiserat; tamen magistratu se abdicavit : ut quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerat, quo minùs C. Claudiam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, eâ nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimique belli nefarios duces captos jam & comprehensos tenetis; existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes, his depulsis urbis periculis, concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilinâ, nec mihi esse P. Lentuli somnium, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu dum mœnibus urbis continebatur. Omnia nôrat; omnium aditus tenebat : appellare,

tentare, sollicitare poterat, audebat : erat ei
consilium ad facinus aptum ; consilio autem ne-
que lingua neque manus deerat. Jam ad cæte-
ras res conficiendas certos homines delectos ac
descriptos habebat : neque verò cùm aliquid
mandaverat, confectum putabat : nihil erat,
quod non ipse obiret, occurreret, vigilarèt, la-
boraret : frigus, sitim, famem ferre poterat.
Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum,
tam audacem, tam callidum, tam in scelere
vigilantem, tam in perditis rebus diligentem,
nisi ex domesticis insidiis in castrense latroci-
nium compulsem, (dicam id quod sentio, Qui-
rites) non facilè hanc tantam molem mali à cer-
vicibus vestris depulsem. Non ille vobis Sa-
turnalia constituisset, neque tanto ante exitium
ac fati diem reipubl. denuntiasset, neque com-
misisset, ut signum, ut literæ suæ, testes deni-
que manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ
nunc, illo absente, sic gesta sunt, ut nullum in
privata domo furtum unquam sit tam palam in-
ventum, quàm hæc tanta in rempubl. conjuratio
manifestò inventa atque deprehensa est. Quod
si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset ;
quanquam, quoad fuit, omnibus ejus consiliis oc-
curri, atque obstiri : tamen, ut levissimè dicam
dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos
unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis
periculis, rempubl. tantâ pace, tanto otio, tan-
to silentio, liberâsemus. Quanquam hæc om-
nia, Quirites, ita sunt à me administrata, ut
deorum immortalium nutu atque consilio, & ge-
sta & provisâ esse videantur. Idque cùm con-
jecturâ consequi possumus, quod vix videtur
humani consilii tantarum rerum gubernatio esse
potuisse : tum verò ita præsentibus his temporibus

bus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos
 x pane oculis videre possemus. Nam ut illa o-
 mittam, visas nocturno tempore ab occidente
 faces, ardorēque cœli, fulminum jactus, ut
 5 terræmotus, cæteraque quæ tam multa, nobis
 Consulibus, facta sunt, ut hæc quæ nunc sunt
 canere dii immortales viderentur : hoc certè,
 Quirites, quod sum dicturus, neque prætermi-
 tendum, neque relinquendum est. Nam pro-
 10 fectò memoriâ teneris, Cotra & Torquato COSS.
 complures in Capitolio turres de cœlo esse per-
 cussas, cùm & simulacra deorum immortalium
 depulsa sunt, & statux veterum hominum de-
 ctæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam
 15 ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem
 inauratum in Capitolio parvum, atque lætan-
 tem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministi.
 Quo quidem tempore, cùm haruspices ex tota
 Etruria convenissent cædes atque incendia, &
 20 legum interitum & bellum civile ac domesticum,
 & totius urbis atque imperii occasum appropin-
 quare dixerunt ; nisi dii immortales omni rati-
 one placati suo numine prope fata ipsa flexis-
 sent. Itaque illorum responsis tunc & ludi de-
 25 cem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad
 placandum deos pertineret, prætermissa est, ii-
 demque jusserunt simulacrum Jovis facere majus,
 & in excelsio collocare, & contrà, atque ante
 fuerat, ad orientem convertere : ac se sperare
 30 dixerunt, si illum signum, quod videtis, solis or-
 tum, & forum curiâque conspiceret, fore, ut
 ea consilia, quæ clam essent inita contra salu-
 tem urbis atque imperii, illustrarentur, ut à
 S.P.Q.R. perspicì possent. Atque illud ità col-
 35 locandum Consules illi statuerunt : sed tanta fuit
 operis tarditas, ut neque à superioribus Consu-

libus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam averſus à vero, tam præeps, tam mente caprus, qui neget, hæc omnia quæ videmus, præcipuèque hanc urbem, deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim cùm eſſet ita reſponſum, cædes, incendia interitumque reipublicæ comparari, & ea perditis civibus : quæ tum propter magnitudinem ſclerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modò cogitata à nefariis civibus, verùm etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud verò nōne ita præſens eſt, ut nutu Jovis optimi maximi factum eſſe videatur? ut, cùm hodierno die manè per forum meo juſſu & conjurati & eorum indices in adem Concordiæ ducerentur; eo ipſo tempore ſignum ſtatuſſet; quo collocato, atque ad vos Senatūque converſo, omnia & Senatus, & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta, vidīſtis. Quo etiam majore ſunt iſti odio ſuppliciōque digni : qui non ſolūm veſtris domiciliis, atque reſtis, ſed etiam deorum templis, atque delubris ſunt fu-neſtos ac nefarios ignes inferre conati : quibus ego ſi me reſtiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus : ille, ille Jupiter reſtitit : ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes ſalvos eſſe voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatēque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam verò illa Allobrogum ſolicitatio ſic à Lentulo cæteriſque domeſticis hoſtibus, tanta res tam dementer credita & ignotis & barbaris, commiſſæque literæ nunquam eſſent proſectò, niſi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid verò

verò, ut homines Galli ex civitate malè pacata,
 quæ gens una restat, quæ populo Rom. bellum
 facere & posse, & non nolle videatur, spem im-
 perii, & rerum amplissimarum ultro sibi à pa-
 5 triciis hominibus oblatam negligenter, vestram-
 que salutem suis opibus anteponerent : id nòn-
 ne divinitus factum esse putatis ? præferim qui
 nos non pugnando, sed tacendò superare po-
 tuerunt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad
 10 omnia pulvinaria supplicatio decreta est, cele-
 bratote illos dies cum conjugibus ac liberis ve-
 stris. Nam multi sæpe honores diis immorta-
 libus justi habiti sunt, ac debiti, sed profectò
 justiores nunquam. Erepti enim ex crudelissi-
 15 mo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde,
 sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione,
 me uno rogato duce & imperatore, vicistis.
 Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dis-
 sensiones ; neque solum eas quas audistis ; sed
 20 & has quas vosmetipsi meministis & vidistis. L.
 Sulla P. Sulpitium oppressit : C. Marium custo-
 dem hujus urbis, multòque fortes viros, partim
 ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octa-
 vius COS. armis ex urbe collegam suam expulit :
 25 omnis hic locus acervis corporum, & civium
 sanguine redundavit. Superavit postea Cinna
 cum Mario. Tum verò clarissimis viris inter-
 fectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est
 hujus victoriæ crudelitatem postea Sulla. Nè
 30 dici quidem opus est, quantâ diminutione civi-
 um, & quantâ calamitate reipub. dissensit M.
 Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Caru-
 lo. Attulit non tam ipsius interitus reipublicæ
 luctum, quàm cæterorum. Atque illæ dissen-
 siones erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad
 35 delendam, sed ad commutandam rempubl. per-
 tinerent.

tinerent. Non illi nullam esse rempubl. sed in
ea, quæ esset, se esse principes; neque hanc
urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere
voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensi-
ones, quarum nulla exitium reipubl. quæsit, 5
ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione con-
cordiæ, sed internecione civium dijudicatæ sint.
In hoc autem uno post hominum memoriam
maximo crudelissimoque bello, quale bellum nul-
la unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in 10
bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, C. Cassio,
Cethego constituta, ut omnes, qui salvâ urbe
salvi esse possent, in hostium numero duceren-
tur; ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi con-
servaremini. Et cum hostes vestri tantum civi- 15
um superfuturum putassent, quantum infinitæ
cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum
flamina obire non potuisset: & urbem, & cives
integros incolumésque servavi. Quibus pro tan-
tis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præ- 20
mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum
monumentum laudis postulo, præterquam hujus
dici memoriam sempiternam. In animis ego
vestris omnes triumphos meos, omnia ornamen-
ta honores, monumenta gloriæ, Laudis insig- 25
na, condi & collocari volo. Nihil me mutum
potest delectare, nihil tacitum, nihil denique
hujusmodi, quod etiam minùs digni assequi pos-
sint. Memoriam vestrâ, Quirites, nostræ res alen-
tur, sermonibus crescent, literarum monumentis 30
inveterascent & corroborabuntur: eandemque
diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad
salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei
propogatam: unôque tempore in hac republ. du-
os cives existisse, quorum alter fines vestri im- 35
perii, non terræ sed cœli regionibus terminaret;
alter

alter ejusdem imperii domicilium sedemque servaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod
 5 mihi vivendum sit cum illis quos vici ac subegi; illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt: ~~Vestrum est~~ Quirites, si cæteris re-
 cta sua facta profunt, mihi mea nequando obsint, providere. Mentis enim hominum audacissi-
 10 morum sceleratæ ac nefariæ re vobis nocere possent, ego providi; ne mihi noceant, vestrum est providere. Quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi ~~mihi~~ jam ab istis noceri potest. Magnum enim est in vobis præsidium; quod
 15 mihi in perpetuum comparatum est: magna in republ. dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est conscientiæ; quam qui negligent,
 20 quam me violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laceßamus. Quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsi à vobis se in me unum converterint: vobis erit providendum, Quirites, quâ conditione posthac eos
 25 esse velitis, qui, se pro salute vestra obtulerint invidiæ periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est quod jam ad vitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore vestro, neque in gloria virtutis quidquam videam altius,
 30 quò quidem mihi libeat ascendere. Illud perficiam Profectò Quirites ut ea, quæ gessi in Consulatu, privatus tuear atque ornem: ut si qua est invidia in conservanda republ. suscepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique
 35 ita me in republ. tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curémque ut ea, virtute, non

casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis, ac vestrum, atque in vestra testa discedite, & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis vigiliisque defendite. Id nè vobis diutiùs faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

10

O R A T I O VIII.

Quæ est quarta in

15

L. CATILINAM.

V Ideo, P.C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos : video, vos non solum de vestro, ac reipublicæ, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas : sed eam, per deos immortales, quæso, deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio Consulatûs data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatûsque perferrem ; feram non solum fortiter, sed etiam libenter ; dummodo meis laboribus, vobis populôque Romano, dignitas salâsque pariat. Ego sum ille Consul, P.C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur ; non campus, Consularibus auspiciis consecratus ; non curia, summum auxilium omnium

20

25

30

35

nium gentium; non domus, commune perfu-
 gium; non lectus, ad quietem datus; non de-
 nique hæc sedes honoris, sella curulis, unquam
 vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego
 multa tacui, multa pertuli, multa concessi, mul-
 5 ta meo quodam dolore, in vestro timore sanavi.
 Nunc si hunc exitum Consulatus mei dii immor-
 tales esse voluerunt, ut vos P. C. populamque
 Romanum ex cæde misera, conjuges liberorumque
 vestros virginésque Vestales ex acerbissima vex-
 10 atione, templa, atque delubra, hanc pulcherri-
 mam patriam omnium nostrum ex foedissima
 flamma, totam Italiam ex bello & vastitate eri-
 perem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna,
 subeatur. Etenim si P. Lentulus suum nomen
 15 inductus à vatibus, fatale ad perniciem reipubl.
 fore putavit; cur ego non læter, meum consu-
 latum ad salutem reipubl. prope fatalem exstir-
 pisse? Quare, P. C. Consulite vobis, prospicite pa-
 triæ, conservate vos, conjuges, liberos, fortu-
 20 nāsque vestras, populi Romani nomen, salutem-
 que defendite, mihi parcere, ac de me cogi-
 tare desinite. Nam primum debeo sperare,
 omnes deos, qui huic urbi præsident, pro eo
 mihi, ac mereor, relaturos gratiam esse: deinde
 25 si quid obtigerit, æquo animo paratōque mori-
 ar; neque enim turpis mors forti viro potest
 accidere; neque immatura Consulari, nec mi-
 sera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus,
 qui fratris carissimi atque amantissimi præsentis
 30 mœrore non movear, horumque omnium lacry-
 mis, à quibus me circumfessum videtis: neque
 meam mentem non domum sæpe revocat exa-
 nimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus fili-
 35 us; quem mihi videtur amplecti respublica tan-
 quam obsidem Consulatus mei: neque ille, qui
 exspe-

exspectans hujus exitum diei astat in conspe-
 ctu meo gener. Moveor his rebus omnibus, sed
 in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes,
 etiamsi vis aliqua me opprefferit, potius quàm
 ut, & illi, & nos, unà cum republ. pereamus. 5
 Quare P. C. incumbite ad reipublicæ salutem :
 circumspicite omnes procellas, quæ impendent,
 nisi providetis. Non Tiber. Gracchus, qui i-
 terum tribunus plebis fieri voluit : non C. Grac-
 chus, qui agrarios concitare conatus est : non 10
 L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in dis-
 criminè aliquod, atque in vestræ severitatis judi-
 cium adducitur : sed tenentur ii, qui ad urbis
 incendium, ad vestrū omnium cædem, ad
 Caeciliam accipiendum, Romæ restiterunt. Te- 15
 nentur litteræ, signa, manus, denique uniuscu-
 jūsq; confessio : sollicitantur Allobroges : servi-
 tia excitantur : Catilina accersitur : id est ini-
 tum consilium, ut interfectis omnibus, nemo nè
 ad deplorandum quidem reipub. nomen, atque 20
 ad lamentandam tanti imperiī calamitatem, re-
 linquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei
 confessi sunt, vos multis jam judiciis judicavi-
 stis : primū, quod mihi gratias egistis singu-
 laribus verbis, & meā virtute atque diligentia 25
 perditorum hominum patefactam esse conjura-
 tionem decrevistis : deinde, quod P. Lentu-
 lum, ut se abdicaret præturā, coegistis : tum,
 quod eum, & ceteros, de quibus judicavistis, in
 custodiam dandos censuistis : maximèque, quod 30
 meo nomine supplicationem decrevistis, qui ho-
 nos togito habitus ante me est nemini : postre-
 mò, hesterno die præmia legatis Allobrogum,
 Titōque Vulturcio dedistis amplissima. Quæ
 sunt omnia ejusmodi, ut ii, qui in custodiam no-
 minatim dati sunt, sine ulla dubitatione à vobis 35
 damnari

damnari esse videantur. Sed ego institui referre ad vos, P. C. tanquam integrum, & de facto, quid judicatis; & de poena, quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnum in republica versari furorem, & nova quædam misceri, & concitari mala jampridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi conjurationem à civibus, nunquam putavi. Nunc quicquid est, quocunque vestræ mentes inclinant, atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, videtis. Huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latiùs opinione disseminatum est hoc malum, manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, & obscurè serpens multas jam provincias occupavit. Id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest, Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. Video duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, qui censet, eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alteram C. Cæsaris, qui mortis poenam remonet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vitâ privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, puncto temporis frui vitâ, & hoc communi spiritu non putat oportere; atque hoc genus poenæ sæpe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem à diis immortalibus non esse supplicii causâ constitutam: sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inviti, sortes etiam

am sæpe libenter oppetiverunt. Vincula verò,
& ea sempiterna, certa ad singularem poenam
nefarii sceleris inventa sunt. Itaque municipiis
dispertiri jubet. Habere videtur ista res iniqui-
tatem, si imperare velis : difficultatem, si ro-
gare : decernatur tamen si placet. Ego enim
fuscipiam, & ut spero, reperiam, qui id quod
salutis omnium causâ statueritis, non putat esse
suar dignitatis recusare. Adjungit gravem poe-
nam municipibus, si quis eorum vincula rupe-
rit : horribiles custodias circumdat; & digna
scelere hominum perditorum sancit : nè quis,
eorum poenam, quos condemnat, aut per se na-
tum, aut per populum levare possit : eripit eti-
am spem, quæ sola hominem in miseriis conso-
lari solet : bona præterea publicari jubet : vi-
tam solam relinquit nefariis hominibus : quam
si eripuisset multas uno dolore animi, ac cor-
poris, & omnes scelerum poenas ademisset. Ita-
que ut aliqua in vita formido improbis esset
posita, apud inferos ejusmodi quædam illi an-
tiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt :
quod videlicet intelligebant, his remotis, non
esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc P.C.
ego meâ video quid intersit : si eritis secuti
sententiam Cæsaris, quoniam hanc is in repub-
lica viam, quæ popularis habetur, secutus est,
fortasse minùs erunt hoc monitore & auctore
hujusce sententiæ mihi populares impetus perti-
mescendi : sin illam alteram secuti eritis, ne-
scio an amplius mihi negotii contrahatur : sed
tamen meorum periculorum rationes utilitas rei-
pub. vendicat. Habemus enim à C. Cæsare, si-
cut ipsius dignitas & majorum ejus amplitudo
postulabat, sententiam, tanquam obsidem per-
petuæ in rempublicam voluntatis : intellectum
est,

est, quid intersit inter levitatem concionatorum, & animum verè popularem, salutis populi consulentem. Video, de istis, qui se populares haberi volunt, abesse non neminem, nè de
5 capite videlicet civium Romanorum sententiã ferat. Is & nudius tertius in custodiam cives Romanos Cethegum & P. Lentulum dedit; & supplicationem mihi decrevit; & indices hesternò die maximis præmiis affecit. Jam hoc
10 nemini dubium est, qui reo custodiam, quæstori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re & causa judicâret. At verò C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam: qui autem reipub-
15 licæ sit hostis, eum civem esse nullo modo posse denique ipsum latorem legis Sempronix jussu populi pœnas reipublicæ dependisse. Idem etiam ipsum largitorem Lentulum & prodigum non
putat, cùm de pernicio reipubl. & exitio hujus
20 urbis tam acerbè tamque crudeliter cogitaret, appellare posse popularem. Itaque homo mitissimus atque levissimus, non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare: & sancit in posterum, nè quis hujus supplicio levando se jactare, & in perniciem reipubl. posthac
25 popularis esse possit. Adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem si hoc statueritis, dederitis
30 mihi comitem ad concionem populo Romano carum atque jucundum: si illam Silani sententiam sequi malueris, facile me atque vos à crudelitatis viruperatione defenderis: atque obtinebo, eam multò leniorem fuisse. Quanquam
35 P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate puniendâ crudelitas? Ego enim de meo sensu judico.

judico. Nam ita mihi salva republ. vobiscum
perfrui liceat, ut ego quod in hac causa vehe-
mentior sum, non atrocitate animi moveor (quis
enim est me mitior?) sed singulari quadam hu-
manitate & misericordia. Videor enim mihi 5
hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque
arcem omnium gentium, subito, uno incendio
concidentem: cerno animo sepultam patriam,
miseros, atque insepultos acervos civium: ver-
satur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor 10
in vestra caede bacchantis. Cum vero mihi pro-
posui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis
sperasse confessus est: purpuratum esse hunc Ga-
binium; cum exercitu venisse Catilinam; tum
lamentationem matrum-familias; tum fugam vir- 15
ginum, atque puerorum, ac vexationem virgi-
num Vestalium, perhorresco. Et quia mihi ve-
hementer haec videntur misera, atque miseran-
da, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt,
me severum vehementemque praebeo. Etenim 20
quaero, si quis paterfamilias, liberis suis a servo
interfectis, uxore occisa, incensa domo, sup-
plicium de servis non quam-acerbissimum sump-
serit, utrum is clemens, ac misericors, an inhu-
manus & crudelissimus esse videatur? mihi ve- 25
ro importunus, ac ferreus, qui non dolorem su-
um & cruciatum dolore nocentis & cruciatu le-
nuerit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui
conjuges, qui liberos nostros trucidare volue-
runt; qui singulas uniuscujusque nostrum do- 30
mos, & hoc universum reipubl. domicilium de-
lere conati sunt; qui id egerunt, ut gentem Al-
lobrogum in vestigiis hujus urbis atque in cine-
re delagratii imperii collocarent, si vehementis-
(simi fuerimus, misericordes habebimur: sin re- 35
missiores esse voluerimus, summae nobis crudeli-
tatis

- tatis in patriæ civiûmque pernicië fama subeunda est. Nisi verò, cuiuspiam L. Cæsar vir fortissimus & amantissimus reipubl. crudelior nudius tertius est visus, cùm sororis suæ, foeminæ le-
5 tissimæ, virum præsentem & audientem, vitâ privandum esse dixit; cùm avum jussu Coss. interfectum, filiûmque ejus impuberem legatum à patre missum, in carcere necatum esse dixit. Quorum quod simile fuit factum? quod iritum
10 delendæ reipubl. consilium? Largitionis voluntas tum in republ. versata est, & partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus & grave tum vulnus accepit, nè quid de
15 summa dignitate reipubl. minueretur: hic ad evertenda fundamenta reipubl. Gallos accersivit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos truoidandos Cethego, cæteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio,
20 totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, censeo, nè in hoc scelere tam immani, ac nefario, nimis aliquid severè statuisse videamini! cùm multò magis sit verendum, nè remissione poenæ crudeles magis in patriam,
25 quàm nè severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, P. C. dissimulare non possum. Jactantur enim voces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam
30 satis præsidii ad ea, quæ vos statueritis hodierna die, transigenda. Omnia provisâ, parata, & constituta sunt, P. C. cum meâ summâ curâ atque diligentia; tum multò etiam majore populi Romani, ad summum imperium retinendum, &
35 ad communes fortunas conservandas voluntate. Omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium
nium

nium denique ætatum: plenum est forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam hæc inventa, sola in qua omnes sentiunt unum atque idem, præter eos, qui cum sibi viderent esse pereundum, cum 5 omnibus potius, quam soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio, & secerno libenter. Neque enim in improborum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri verò, dii immortales, quâ frequentia, quo 10 studio, quâ virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt? Quid ego hic equites Rom. commemorem? qui vobis ita summa ordinis consilii que concedunt, ut vobiscum de amore reipub. certent: quos, ex multorum an- 15 norum dissensione, ad hujus ordinis societatem concordiamque revocatos hodiernus dies nobiscum atque hæc causa conjungit: quam conjunctionem si in Consulatu confirmatam meo, perpetuam in republ. tenuerimus; confirmo vobis, 20 nullum posthac malum civile ac domesticum ad ullam reip. partem venturum esse. Pari studio defendendæ reip. convenisse video tribunos ærarios fortissimos viros, scribas item universos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentes 25 advocasset, video ab expectatione sortis ad communem salutem esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim, cui non hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, 30 & hoc commune patriæ solum, cum sit carum, tum verò dulce, atque jucundum? Operæ pretium est, P.C. libertinorum hominum studia cognoscere; qui suâ virtute fortunam civitatis consecuti, hanc verè suam patriam esse judicant; quàm quidem hinc nati, & summo nati loco, 35

non

non patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt. Sed quid ego hujusce ordinis homines commemorem, quos privatae fortunae, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitavit? servus est nemo, qui modò tolerabili conditione sit servitutis, qui non audaciam civium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum
10 audet, & quantum potest, conferat ad communem salutem voluntatis. Quare si quem vestrum fortè commovet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concurrere circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos e-
15 gentium atque imperitorum: est id quidem coeptum atque tentatum; sed nulli sunt inventi tam aut fortunâ miseri, aut voluntate perditæ, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile ac lectulum
20 suum, qui denique non cursum hunc otiosum vitæ suæ salvum esse velit. Multò verò max-
ima pars eorum, qui in tabernis sunt, imò vero (id enim potius est dicendum) genus hoc universum amantissimum est otii. Etenim omne
25 eorum instrumentum, omnis opera, ac quæstus, frequentia civium sustinetur, altur otio. Quorum si quæstus, occlusis tabernis, minui solet; quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint, P. C. vobis populi Romani præsidia non
30 desunt: vos nè populo Romano deesse videamini, providete. Habetis Consulem ex plurimis periculis, & insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatam: omnes ordines ad conservandam rem-
35 publ. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt: obsessa facibus & telis impiæ con-
jurætionis,

jurationis, vobis supplex manus tendit patria
communis : vobis se, vobis vitam omnium civium,
vobis arcem, & Capitolium, vobis aras penatium,
vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros atque urbis testa, commendat. 5
Præterea de vestra vita, de conjugum vestrarum ac liberorum animâ, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodierno die vobis judicandum est. Habetis ducem memorem vestri, 10
oblitum sui : quæ non semper facultas datur. Habetis omnes ordines, omnes homines, universum populum Romanum (id quod in civili causa hodierno die primum videmus) unum atque idem sentientem. Cogitate quantis laboribus 15
fundatum imperium, quantâ virtute stabilitam libertatem, quantâ deorum benignitate auctas exaggeratâsque fortunas una nox pænè deleat. Id nè unquam posthac non modò confici, sed nè cogitari quidem possit, vobis hodierno die providendum est. Atque hæc, non ut vos, qui mihi studio pænè præcurritis, excitarem, locutus sum : sed ut mea vox, quæ debet esse in republica princeps, officio functa Consulari videretur. Nunc antequam ad sententiam redeo, 25
de me pauca dicam. Ego, quanta manus est conjuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video : sed eam esse judicio turpem, & infirmam, contemptam, & abjectam. Quod si aliquando alicujus furore & scelere concitata manus ista plus valuerit, quàm vestra ac reipublicæ dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, P. C. poenitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata : vitæ tantam laudem, quantâ 35
vos

vos me vestris decretis honestastis, nemo est af-
secutus. Cæteris enim semper bene gestæ, mi-
hi uni conservatæ reipublicæ gratulationem de-
crevistis. Sic Scipio clarus; ille cujus consilio
5 atque virtute Hannibal in Africam redire atque
ex Italia decedere coactus est: ornetur alter
eximiâ laude Africanus, qui duas urbes huic
imperio infestissimas Carthaginem Numantiâm-
que delevit: habeatur vir egregius L. Paulus il-
10 le, cujus currum rex potentissimus quondam &
nobilissimus Perses honestavit: sit in æterna glo-
ria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu
servitutis liberavit: anteponatur omnibus Pom-
peius, cujus res gestæ atque virtutes iisdem,
15 quibus solis currus, regionibus ac terminis con-
tinentur. Erit profectò inter horum laudes ali-
quid loci nostræ gloriæ. Nisi fortè majus est,
patefacere nobis provincias, quò exire possimus,
quàm curare, ut etiam illi qui absunt, habeant
20 quò victores revertantur. Quanquam est in uno
loco conditio melior externæ victoriæ, quàm
domesticæ: quòd hostes alienigenæ aut oppressi
serviunt, aut recepti in amicitiam beneficio se
obligatos putant: qui autem ex numero civi-
25 um dementiâ aliquâ depravati, hostes patriæ
semel esse cœperunt, eos, cùm à pernicië rei-
publ. repuleris, neque vi coercere, neque bene-
ficio placare possis. Quare mihi cum perditis
civibus æternum bellum susceptum esse video;
30 quod ego vestro bonorûmque omnium auxilio,
memoriâque tantorum periculorum, quæ non mo-
dò in hoc populo, qui servatus est, sed etiam
in omnium gentium sermonibus ac mentibus
semper hærebit, à me atque à meis facillè pro-
35 pulsari posse, confido. Neque ulla profectò tan-
ta vis reperietur, quæ conjunctionem vestram
equitûmque

equitumque Romanorum, & tantam conspirationem bonorum omnium, perfringere & labefactare possit. Quæ cum ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro Provincia, quam neglexi, pro triumpho, cæterisque laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis vestraque salutis custodiam repudiata, pro clientelis, hospitibusque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo : pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspicitis, ad conservandam rempubl. diligentia, nihil aliud vobis, nisi hujus temporis totiusque mei Consulatus memoriam postulo, quæ dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem vis improborum fefellerit, atque superaverit ; commendo vobis parvum meum filium : cui profectò satis erit præsidii, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si ejus, qui hæc omnia suo solius periculo conservaverit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute vestra populique Romani, P. C. de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis ; de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis enim Consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet ; & ea quæ statueritis, quoad vivet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

 O R A T I O. IX.

Quæ est in

M A R C U M A N T O N I U M,

P H I L I P P I C A S E C U N D A.

Barth. Latomi Argumentum.

Postquam Cicero liberius de republ. & de Antonio dixerat, offensus ille graviter, venit post aliquot dies in Senatum, & meditatâ Oratione conquestus de injuria Ciceronis, multis maledictis in personam ejus invehctus est. Non respondit illo die Cicero, prohibitus ab amicis, propter arma Antonii, quibus ad manifestam vim spectare videbatur. Sed aliquantum post confirmatus opibus Octavii, qui hæres Cæsaris erat, & offensus Antonio, gratiâque & autoritate Senatûs veteranorumque præsidio ad parem potentiam provectus respondit hac ornatissimâ oratione, & quidem præsentî in Senatu. In qua primò objecta diluit : deinde insectatur vitam hominis : & per omnes gradus ætatis vitia colligens, criminosè commemorat, quæ ab illo unquam privatim aut publicè commissa fuerant. Hæc est secunda illa Philippica; quæ M. Antonium priore Oratione vehementer commotum, sic in Ciceronem accendit, ut leniri odii atrocitas postea nunquam potuerit.

potuerit. Extitit autem exitii, & mortis Ciceroni causa, dicente etiam Satyrico Poeta:

———*Ridenda poemata malo*

Quàm te conspicua divina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima.———

5

Juvenal. Sat. 10. v. 124.

QUonam meo fato P. C. fieri dicam ut ne- 10
mo his annis viginti Reipub. hostis fue-
rit, qui non bellum eodem tempore mi-
hi quoque indixerit? Nec verò necesse est à me
quenquam nominari vobis, cum ipsi recordemi-
ni. Mihi poenarum illi, plus quàm optarem, de- 15
derunt. Te miror Antoni, quorum facta imi-
tère, eorum exitus non perhorrescere. Atque
hoc in aliis minùs mirabar. Nemo illorum ini-
micus mihi fuit voluntarius: omnes à me reipub.
causa laceffiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut 20
audacior quàm L. Catilina, furiosior quàm P. Clo-
dus viderere, ultrò maledictis me laceffisti, tu-
amque à me alienationem commendationem ad
cives impios tibi gloriæ fore putavisti. Quid pu-
tem? contemptumne me? non video nec in vita, 25
nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea
mediocritate ingenii quid despicere possit Anto-
nius. An in Senatu facillimè detrahi posse cre-
didit? qui ordo clarissimis civibus bene gestæ
Reipub. testimonium multis, mihi uni conserva- 30
tæ dedit? An decertare mecum, voluit conten-
tione dicendi? hoc quidem beneficium est.
Quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi &
pro me, & contra Antonium dicere? Illud pro-
fectò est: non existimavit suì similibus probari 35
posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset ini-
micus.

micus. Cui prius quàm de cæteris rebus respondeo, de amicitia, quam à me violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen iudico, pauca dicam. Contra rem suam venisse
 5 me nescio quando, questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari & necessario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? non venirem contra injuriam, quam iste intercessoris iniquissi-
 10 mi beneficio obtinuit, non jure Prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum à te puto, ut te infimo ordini commendares, cùm te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos nepotes Qu. Fadii libertini hominis fuisse. At e-
 15 nim te in disciplinam meam tradideras (nam ità dixisti) domum meam ventitâras. Næ tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudiciæ tuæ Consulisses: sed nec fecisti, nec si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Augura-
 20 tus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Qu. Hortensius nominaverunt (neque enim licebat à pluribus
 25 nominari) tu nec solvendo eras, nec te ullo modo, nisi everfâ repub. incolumen fore putabas. Poteras autem eo tempore Auguratum petere, cùm in Italia Curio non esset? aut tum, cùm es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses?
 30 cujus etiam familiares de vi condemnati sunt, quòd tuî nimis studiosi fuissent. At beneficio sum usus tuo. Quo? quanquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam
 35 minùs prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio, quòd me Brundusii non occideris?

quem ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari sole-
 bas, derulerat ex latronibus suis p̄ incipatum,
 saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, eum
 tu occideres? fac potuisse: quod est aliud P. C.
 beneficium latronum, nisi ut commemorare pos- 5
 sint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerint?
 Quod si esset beneficium, nunquam ii, qui illum
 interfecerunt, à quo erant servati, quos tu ipse
 viros clarissimos appellare soles, tantam essent
 gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, 10
 quòd te abstineris nefario scelere? qua in re non
 tam jucundum videri mihi debuit, non interfe-
 ctum à te, quam miserum, id te impunè facere
 potuisse. Sed sit beneficium: quandoquidem
 majus accipi à latrone nullum potuit. In quo 15
 potes me dicere ingratum? an de interitu rei-
 pub. queri non debui, nè de te ingratus viderer?
 Nam in illa querela miserâ quidem & luctuosâ,
 sed mihi pro hoc gradu, in quo me Senatus po-
 pulûque Roman. collocavit, necessariâ, quid est 20
 dictum à me cum contumelia? quid non mo-
 deratè? quid non amicè? Et quidem cujus tem-
 perantiæ fuit, de M. Antonio querentem, absti-
 nere maledicto? præsertim cum tu reliquias rei-
 pub. dissipâsses: cum domi tuæ turpissimo mer- 25
 caru omnia essent venalia: cum leges eas, quæ
 nunquam promulgatæ essent, & de te, & à te
 latas confiterere: cum auspicia Augur, interces-
 sionem Consul sustulisses: cum esses fœdissimè
 stipatus armaris: cum omnes impuritates pudica 30
 ca in domo quotidie fusciperes, vino lustrisque
 confectus. At ego tanquam mihi cum M. Crasso
 contentio esset, quocum multæ & magnæ fue-
 runt, non cum uno gladiatore nequissimoq, de
 repub. graviter querens, de homine nihil dixi. 35
 Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum
 tu

tu à me beneficium acceperis. At etiam literas,
 quas me sibi misisse diceret, recitavit homo &
 humanitatis expers, & vitæ communis ignarus.
 Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum
 5 consuetudinem noster, literas ad se ab amico
 missas, offensione aliquâ interpositâ in medium
 protulit, palamque recitavit? Quid hoc est aliud,
 quàm tollere è vita vitæ societatem? tollere a-
 micorum colloquia absentium? quàm multa joca
 10 solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, in-
 epta esse videantur? quàm multa seria, neque
 tamen ullo modo divulganda? Sit hoc inhu-
 manitatis tuæ: stultitiam incredibilem videre.
 Quid habes, quod mihi opponas homo disertè,
 15 ut mustelæ Tamisio, & Tironi Numisio videris?
 qui cùm hoc ipso tempore stent cum gladiis in
 conspectu Senatûs, ego quoque te disertum pu-
 tabo, si ostenderis quomodo sis eos inter ficari-
 os defensurus. Sed quid oppones tandem, si
 20 negem me unquam istas literas ad te misisse?
 quo me teste convinces? an chirographo? in
 quo habes scientiam quæstuosam: qui possis? sunt
 enim librarii manu. Jam invideo magistro tuo,
 qui te tantâ mercede, quantam jam proferam,
 25 nihil sapere docuit. Quid enim est minus non
 dico oratoris, sed hominis, quàm id objicere ad-
 versario, quod ille si verbo negârit, longius pro-
 gredi non possit, qui objecerit? At ego non
 nego: réque in isto ipso convinco non inhu-
 30 manitatis solùm, sed etiam amentię. Quod enim
 verbum in istis literis est non plenum humani-
 tatis, officii, benevolentię? omne autem cri-
 men tuum est, quòd de te in his literis non ma-
 lè existimem: quòd scribam tanquam ad civem,
 35 tanquam ad bonum virum, non tanquam ad sce-
 leratum, & latronem. At ego tuas literas, et si

jure poteram à te laceffitus, tamen non profe-
 ram : quibus petis, ut tibi per me liceat quen-
 dam de exilio reducere : adjuráſque id te invi-
 to me non eſſe facturum ? idque à me impetras :
 quid enim me interponerem audaciæ tuæ ; quam
 neque autoritas hujus ordinis, neque exiſtimatio
 populi Rom. neque leges ullæ poſſent coerce-
 re ? veruntamen quiderat, quod me rogares, ſi
 erat is, de quo rogabas, Catiaris lege reductus ?
 ſed videlicet meam gratiam voluit eſſe : in quo
 nè ipſius quidem uila poterat eſſe lege larâ. Sed
 cùm mihi Patres conſcripti & pro me aliquid,
 & in M. Ant. multa dicenda ſint : alterum peto
 à vobis, ut pro me dicentem benignè, alterum
 ipſe efficiam, ut contra illum cùm dicam, atten-
 tè audiat. Simul illud oro : ſi meam cùm in
 omni vita, tum in dicendo moderationem, mo-
 deſtiamque cognoscitis, nec me hodie cùm iſti,
 ut provocavit, respondebo, oblium eſſe putetis
 mei. Non tractabo ut Conſulem : nè ille qui-
 dem me ut Conſularem : etſi ille nullo modo
 Conſul, vel quòd irà vivit, vel quòd irà rempub.
 gerit, vel quòd irà factus eſt Conſul : ego ſine
 ulla controverſia Conſularis. Ut igitur intellige-
 reris, qualem ipſe ſe Conſularem profiteretur,
 objecit mihi conſulatum meum. Qui Conſula-
 tus verbo meus P. C. re veſter fuit : quid enim
 conſtitui, quid geſſi, niſi ex hujus ordinis con-
 ſilio, autoritate, ſententiâ ? Hæc tu homo ſapi-
 ens, non ſolùm eloquens, apud eos, quorum con-
 ſilio ſapientiâque geſta ſunt, auſus es vitupera-
 re ? Quis autem meum conſulatum, præter P.
 Clodium, qui vituperaret, inventus eſt ? cujus
 quidem te fatum, ſicuti C. Curionem manet :
 quoniam id domi tuæ eſt, quod fuit illorum
 utrique fatale. Non placet M. Antonio Conſu-
 latus

? Is this ambiguum
 or would it be, as I
 have the conſulatus

?

latus meus : at placuit P. Servilio, ut eum primum nomine ex illius temporis Consularibus, qui proximè est mortuus : placuit Qu. Luctatio Catulo, cujus semper in hac rep. vivet auctoritas; placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Qu. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M. Labconi, L. Volcatio, C. Figulo, D. Syllano, L. Murenæ, qui tunc erant Consules designati : placuit idem, quod Consularibus, M. Catoni, qui cum multa, vitâ excedens providit : tum quòd te consulem non vidit. Maximè verò Consulatum meum Cn. Pompeius probavit; qui ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus, & gratulans, meo beneficio patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro? frequentissimo Senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parenti gratias ageret : qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, remp. referret acceptam. Sed quoniam illis, quos nominavi, tot & talibus viris resp. orbatâ est : veniamus ad eos, qui duo è consulari numero reliqui sunt; L. Cotta, vir summo ingenio, summâque prudentiâ, rebus his gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis : eisque illi ipsi quos modò nominavi, Consulares, Senatusque cunctus assensus est. Qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Cæsar avunculus tuus, quâ oratione, quâ constantiâ, qua gravitate sententiam dixit in sororis suæ virum, vitricum tuum? hunc tu eum autorem, & præceptorem omnium consiliorum, totiùsque vitæ debuisses habere, vitrici te similem, quàm avunculi esse maluisti. Hujus ego consiliis alienus Consul usus sum : tu sororis filius, ecquid ad eum unquam de repub. retulisti? ad quos refert dii immortales?

tales? ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. Hodie non descendit Antonius: cur? dat natalitia in hortis: cui? neminem nominabo: putatore cum Phormioni alicui, tum Gnaton, tum Ballioni. O foeditatem hominis flagitiosam? ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu cum Principem Senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de reipub. nihil refers: ad eos refers, qui domum suam nullam habent, 10 tuam exhauriunt. Tuus videlicet salutaris Consulatus, perniciosus meus? adeone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego Senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam: 15 tu homines perditissimos cum gladiis collocavisti? At etiam ausus es (quid autem est quod tu non audeas?) Clivum Capitolinum dicere, me Consule, plenum servorum armatorum fuisse: ut illa credo nefaria senatuscons. tum fierent, vim afferebam Senatui. O miserum, si ve illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nosti) si ve sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquere. Quis enim Eques Rom. quis preter te adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui 25 se civem meminisset, cum Senatus in hoc templo esset, in Clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec scribare sufficere, nec tabulae nomina illorum capere poterunt. Etenim cum homines nefarii de patria 30 parricidio confiterentur, consciorum indicibus, sua manu, voce penè literarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempub. consensisse: quis esset qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? 35 praesertim cum Senatus populusque Rom. haberet

ret ducem, qualis siquidem nunc esset, tibi idem,
 quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam
 corpus vitrici sui negat à me datum. Hoc vero
 nè P. quidem Clodius dixi unquam: quem, quia
 5 jure ei rui inimicus, doleo à te jam omnibus vi-
 tiis esse superatum. Quì autem tibi venit in
 mentem, redigere in memoriam nostram, te
 domi P. Lentuli esse educatum? ah verebare, nè
 non putaremus naturâ te potuisse tam improbum
 10 evadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam
 autem eras excors, ut tota in oratione tecum ip-
 se pugnares: ut non modò non cohærentia inter
 se diceres, sed maximè disjuncta atque contra-
 ria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi es-
 15 set contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse
 scelere fatebare, poenâ affectum querebare. Ità,
 quod proprium meum est, laudâsti: quod totius
 Senatûs est, reprehendisti. Nam cùm com-
 prehensio fontium mea, animadversio Senatûs
 20 fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem
 contradicit, laudari à se, eos apud quos dicit,
 vituperari. Jam illud cujus est non dico auda-
 ciæ (cupit autem se audacem dici) sed, quod mi-
 nimè vult, stultitiæ, quâ vincit omnes, Clivi,
 25 Capitolini mentionem facere? cùm inter subsel-
 lia nostra versentur armati, cùm in hac cella con-
 cordiæ (ô dii immortales!) in qua me Consu-
 le salutare sententiæ dictæ sunt, quibus ad hunc
 diem viximus, cum gladiis homines collocati
 30 stent. Accusa Senatum, accusa equestrem or-
 dinem, qui tum cum Senatu copulatus fuit: ac-
 cusa omnes ordines, omnes cives, dum confitea-
 re hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyre-
 is circumfederi. Hæc tu non propter audaci-
 35 am dicis tam impudenter, sed qui tantarum re-
 rum repugnantiam non videas nihil profectò sa-

pis. Quid est enim dementius, quàm cùm ipse
contra reip. pernicioſa arma ceperis, objicere
alteri ſalutaria? At etiam quodam loco facetus
eſſe voluiſti : quàm id (dii boni) non decebat :
in quo eſt tua culpa nonnulla : aliquid enim ſa- 5
lis ab uxore mimâ trahere potuiſti. *Cedant ar-*
ma togæ : quid? tum nōne ceſſerunt? at poſtea
tuis armis ceſſit toga. Quæramus igitur utrum
melius fuerit, libertati populi Rom. ſcleratorum
arma, an libertatem noſtram armis tuis cedere? 10
Nec verò tibi de verſibus respondebo : tantùm
dicam breviter : neque illos, neque illas te om-
nino literas nōſſe : me nec reip. nec amicis un-
quam deſuiſſe, & tamen omni genere monimen-
torum meorum perfeciſſe operis ſubſecivis, ut 15
meæ vigiliæ, meæque literæ & juventuti utilita-
tis, & nomini Rom. laudis aliquid afferrent.
Sed hæc non hujus temporis : ad majora venia-
mus. Pub. Clodium meo conſilio interfectum
eſſe dixiſti. Quidnam homines putarent, ſi tum 20
occuſus eſſet, cùm tu illum in foro ſpectante po-
pulo Rom. gladio ſtricto inſecutus es, negotium-
que tranſegiſſes, niſi ille ſe ſub ſcalas tabernæ li-
brariæ conjeciſſet, hiſque oppilatis impetum tu-
um compreſſiſſet? Sed quid? ego fauiſſe me 25
tibi fateor, ſuaſiſſe me tu quidem dicis : at Mi-
loni nè favere quidem potui : priùs enim rem
tranſegit, quàm quiſquam tum ſuſpicaretur eum
facturum eſſe. At ego ſuaſi : ſcilicet is animus
erat Milonis, ut prodeſſe reipub. ſine ſuaſore non 30
poſſet? At lætatus ſum : quid ergo? in tanta
læritia cunctæ civitatis me unum tristem eſſe o-
por-tebat? Quanquam de morte P. Clodii fuit
quæſtio non ſatis prudenter illa quidem conſti-
tuta : quid enim attinebat novâ lege quæri de eo, 35
qui hominem occidiſſet, cùm eſſet legibus quæ-
ſtio

stio constituta? quæsitum est tamen. Quod ergo cum res agebatur, nemo in me dixit: id tot annis post tu es inventus, qui diceres? Quod verò dicere ausus es, idque multis verbis, operâ meâ Pompeium à Cæsaris amicitia esse dis-
5 junctum, ob eâmq̃ causam meâ culpâ civile bellum esse natum: in eo non tu quidem totâ re, sed, quod maximum est, temporis us errâsti. Ego M. Bibulo præstantissimo cive Consule, nihil prætermisi, quantum facere, enitque potui, quin
10 Pompeium à Cæsaris conjunctione avocarem: in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium à meâ familiaritate disjunxit. Postea verò quàm se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat spera-
15 re, suadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim: ea velim reprehendas si potes: unum, nè quinquennii imperium Cæsari prorogaretur: alterum, nè pateretur fieri, ut absen-
20 tis ejus ratio haberetur: quorum sit utrumvis persuasissem, in has misérias nunquam incidissemus. Atque idem cum jam omnes opes & suas, & populi Rom. Pompeius ad Cæsarem detulisset, seròque eadem sentire cœpisset, quæ ego
25 antè multò prævideram: inferrique patriæ bellum nefarium viderem: pacis, concordiæ, compositionis autor esse non destiti; meâque illa vox est nota multis, Utinam Cn. Pompei cum C Cæsare societate aut nunquam coisses, aut nunquam
30 diremisses. Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc M. Antoni semper & de Pompeio, & de repub. consilia fuerunt: quæ si valuis-
35 sent, respublica staret: tu tuis flagitiis, egestate, infamiâ, concidisses. Sed hæc vetera: illud verò recens, Cæsarem meo consilio interse-

Œum. Jam vereor, Patres conscripti, nè quod
turpissimum est, prævaricatorem mihi apposu-
isse videar, qui me non solum meis laudibus or-
naret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim
mecum in istius societate gloriosissimi facti nomen
audivit? cujus autem, qui in eo numero fuisset,
nomen est occultatum? occultatum dico? cujus
non statim divulgatum? citius dixerim jactasse
se aliquos, ut fuisse in ista societate viderentur,
qui locii non fuissent, quam ut quisquam celare
vellet. Quàm verisimile porro est, in tot ho-
minibus partim obscuris, partim adolescentibus,
neminem occultantibus, meum nomen latere
potuisse? Etenim si autores ad liberandam pa-
triam desiderentur, illis autoribus, Brutos ego
impellerem? quorum uterque L. Bruti imagi-
nem quotidie videret, alter etiam Halæ? His
igitur majoribus orti ab alienis potius consili-
um peterent, quam à tuis? & foris potius, quam
domo? Quid? C. Cassius in ea familia natus,
quæ non modo dominatum, sed nè potentiam qui-
dem cujusquam ferre potuit, me autorem, cre-
do, desideravit, qui etiam sine his clarissimis
viris, hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis
Cyndi confecisset, si ille ad eandem ripam,
quam constituerat, non ad contrariam, navim
applicuisset. Cn. Domitium non patris interitus
clarissimi viri, non avunculi mors, non spolia-
tio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed
mea autoritas excitavit? An C. Trebonio persua-
si, cui nè suadere quidem ausus essem? quò
etiam majorem ei respub. gratiam debet, qui
libertatem populi Rom. unius amicitiaè proposu-
it: depulsorque dominatu, quam particeps esse
maluit. An L. Tullius Cimber me est autorem
secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum
admira-

admiratus, quàm facturum putavi. Admiratus
 sum autem ob eam causam, quòd immemor be-
 neficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos
 Servilios, Cascas dicam, an Halas? & hos auto-
 5 ritate meâ censeres excitatos potius, quàm chari-
 tate reipub. Longum est persequi cæteros : idque
 reipub, præclarum, fuisse tam multos, ipsos glo-
 riosius est. At quemadmodum me coarguerit
 homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto,
 10 inquit, statim cruentum altè extollens M. Bru-
 tus pugionem, Ciceronem nominatim exclama-
 vit, atque ei recuperatam libertatem est gratu-
 latus. Cur mihi potissimum? quod sciebam?
 Vide nè illa causa fuerit appellandi me, quòd
 15 cùm rem gessisset consimilem rebus iis, quas ip-
 se gesseram, me potissimum testatus est, se æ-
 mulum mearum laudum extitisse. Tu autem
 omnium stultissime non intelligis, si id, quod
 me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen
 20 sit : etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen
 esse? quid enim interest inter suasorem facti, &
 probatorem, aut quid refert, utrùm voluerim
 fieri, an gaudeam factum? ecquis est igitur, te
 excepto, qui illum regnare gaudebas, qui illud
 25 aut fieri noluerit, aut factum improbârit? om-
 nes enim in culpa. Etenim omnes boni, quan-
 tum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt : aliis con-
 siliū, aliis animus, aliis occasio defuit : volun-
 tas nemini. Sed stuporem hominis, vel dicam
 30 pecudis, attendite. Sic enim dixit : M. Brutus,
 quem ego honoris causâ nomino, cruentum pu-
 gionem tenens, Ciceronem exclamavit : ex quo
 intelligi debet, eum consciū fuisse, Ergò ego
 sceleratus appellor à te, quem tu suspicatum ali-
 35 quid suspicaris : ille, qui stillantem præ se pugi-
 onem tulit, is à te honoris causâ nominatur?
 esto;

esto; sit in verbis tuis hic stupor: quantò in rebus sententiæque major: Constitue hoc Consul aliquando, Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitii, Cn. Trebonii, reliquorum, quam velis esse causam: edormi crapulam, inquam, & exhala. An faces 5 admovendæ sunt, quæ te excitent tantæ causæ indormientem; nunquàmne intelligis statuendum tibi esse, utrùm illi qui istam rem gesserunt, homicidii rei sint, an vindices libertatis? Attende enim paulisper, cogitationemque sobrii 15 hominis ad punctum temporis suscipe: etenim ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris: ut à te arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani, conservatoréque Reipublicæ sint, plus 15 quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse. Siquidem est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere. Tu homo sapiens & considerate quid dicis si parricidæ, cur honoris causa à te sunt & in hoc ordine, & apud populum Rom. semper appellati? 20 cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ? 25 cur Quaestores additi? cur Legatorum numerus actus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuo iudicio sint: quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, 30 quæ distinctiùs dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc est summa conclusionis meæ: quoniam scelere à te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimi iudicati sunt. Itaque jam retexo orationem meam: scribam ad illos, ut si 35 qui fortè, quod à te mihi objectum est, quærens sitne

- sine verum, nè cui negent : etenim vereor, nè aut celatum me ab ipsis, illis non honestum : aut invitatum refugisse, mihi sit turpissimum. Quæ enim res unquam (proh sancte Jupiter!) 5 non modò in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta major? quæ gloriosior? quæ commendatior hominum memoriæ sempiternæ? In hujus me consilii societatem, tanquam in equum Trojanum includi cum principibus non recuso.
- 10 Ago etiam gratias, quoquo animo facis. Tanta enim res est, ut invidiam istam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulsos à te prædicas & relegatos? qui locus est, aut tam desertus, 15 aut tam inhumanus, qui illos, quò accesserint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tam agrestes, qui se, cùm eos aspexerint, non maximum cepisse vitæ fructum putent? quæ vero tam immemor posteritas, quæ tam ingrata literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoriâ prosequantur? Tu vero ascribe me talem in numerum. Sed unam rem vereor nè non probes. Si enim fuisset, non solùm Regem, sed regnum etiam de republ. 25 sustulisset : & si meus stylus ille fuisset (ut dicitur) mihi crede, non solùm unum actum, sed totam fabulam confecissem. Quanquam si interfici Cæsarem voluisse crimen est, vide quæso Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone 30 hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est, & ob ejus consilii societatem, cùm interficeretur Cæsar, tum te à Trebonio vidimus sevocari. Ego autem (vide quàm tecum agam non inimicè) quòd bene cogitasti aliquan- 35 do, laudo : quòd non indicasti, gratias ago : quòd non fecisti, ignosco : virum res illa quæ-
- rebat.

rebat. Quod si te in iudicium quis adducat, usurpétque illud Cassianum, *Cui bono fuerit* : vide quæso nè hæreas. Quanquam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui uni servire volebant : tibi tamen præcipuè, qui non modò non servis, sed etiam regnas : qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti : qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti : ad quem è domo Cæsaris tam multa delata sunt : cujus domus quæstuosissima est salforum commentariorum : & chirographorum officina : agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagitiosissimæ nundinæ. E-cam quæ res egestati & æri alieno tuo præter mortem Cæsaris subvenire potuisset? Nescio quid conturbatus mihi esse videris. Nunquid subtrimes, nè ad te hoc crimen pertinere videatur? libero te metu, nemo credet unquam : non est tuum de repub. bene mereri : habet istius pulcherrimi facti clarissimos viros respub. autores : ego te tantum gaudere dico, fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus : nunc etiam reliquis respondendum est. Castra mihi Pompei atque illud omne tempus, objecisti, quo quidem tempore, si, ut dixi, meum consilium autoritasque voluisset, tu hodie egeres, nos liberi essemus, respub. non tot duces, & exercitus amisisset. Fateor enim me, cum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tantâ in mœstitiâ fuisse, quantâ cæteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam dolebam P. C. rempub. vestris quondam, meisque consiliis conservatam, brevi tempore esse perituram : neque verò eram tam indoctus, ignarusque rerum, ut frangeret animo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, demissa molestiis omnibus liberaſſet.

liberasset. Illos ego præstantissimos viros, lumina reipub. vivere volebam, tot consulares, tot Prætorios, tot honestissimos Senatores, omnem præterea florem nobilitatis ac juventutis, cum
 5 optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniquâ conditione pacis (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) reipub. hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, ac non ii maximè mihi, quorum
 10 ego vitæ consulebam spe victoriæ elati obstitissent: ut alia omittam, tu certè nunquam in hoc ordine, vel potius nunquam in hac urbe mansisses. At verò Cn. Pompeii voluntatem à me abalienabat oratio mea. An ille quenquam
 15 plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit sæpius? quod quidem erat magnum de summa re dissentientes, in eadem consuetudine amicitiae permanere. Sed & ego quid ille, & contra ille, quid & ego sentirem, & spectarem, videbat. Ego incolumitati civium primùm,
 20 & postea dignitati: ille præsentì dignitati potius consulebat. Quòd autem habebat uterque quod sequeretur, idcirco tolerabilior erat nostra dissensio. Quid verò ille Consularis vir ac penè
 25 divinus de me senserit, sciunt qui eum Pharsalica fuga Paphum profecuti sunt, nunquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii, cum me vidisse plus fateretur, se sperasse meliora. Et ejus viri nomine me insectari audes, cujus me amicum, te sectorem esse fateare? Sed ommittatur bellum illud, in quo
 30 tu nimium felix fuisti. Nè jocus quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. Erant illa quidem castra plena curæ: veruntamen homines, quamvis in turbidis rebus sint, tamen si modò homines sunt, interdum animis
 relaxantur.

relaxantur. Quòd autem idem mœsticiam meam reprehendit, idem jocum: magno argumento est, me in utroque esse moderatum. Hæreditates mihi negâsti venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset: plures amici mei, & necessarii viverent, sed qui istuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H. S. ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Quanquam in hoc genere fateor feliciorem esse te: me nemo nisi amicus fecit hæredem, ut cum illo commodò, si quod erat, animi quida n dolor jungeretur: te is, quem nunquam vidisti, L. Rubrius Cassinas fecit hæredem: & quidem vide, quàm te amaret is, qui albus atè que fueris ignorans, fratris filium præteriiit. Qu. Furii honestissimi Equitis Romani, sui que amicissimi, quem palàm hæredem semper factitaret, nè nomen quidem perscripsit; Quem nunquam viderat, ac nunquam salutaverat, fecit hæredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est. L. Tursenius quâ facie fuerit, quâ staturâ, quo municipio, quâ tribu: nihil scio, inquires, nisi quæ prædia habuerit: igitur fratrem exhæredans te faciebat hæredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectionis veris hæredibus, tanquam hæres esset, invasit. Quanquam hoc maximè admiratus sum, mentionem te hæreditatum ausum esse facere, cùm ipse hæreditatem patris non adîsses. Hæc ut colligeres homo amentissimè, tot dies in altera villa declamâsti? quamquam tu quidem (ut tuî familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non ingenii acendi causâ declamitas. Et verò adhibes joci causâ magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum Rhetorem: cui concessisti, ut non in te, quæ vellent, diceret, sed in quem vellent, diceret. Falsum omnino hominem: sed materia facilis,

in te & in tuos dicta dicere. Vide autem inter
 te & avum tuum quid interfit, ille sensim dice-
 bat, quod causæ prodesset : tu cursim dicis ali-
 ena. At quanta merces Rhetori data est ? au-
 5 dite, audite P. C. & cognoscite Reip. vulnera :
 duo milla jugerum campi Leontini Sex. Clodio
 Rhetori assignasti, & quidem immunia, ut pro
 tanta mercede nihil sapere disceres. Num eti-
 am hoc homo audacissime ex Cæsaris commen-
 10 tariis ? Sed dicam alio loco de Leontino agro,
 & de Campano : quod iste agros ereptos Reip.
 turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim
 quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso
 emendatore & correctore nostro quædam dicen-
 15 da sunt. Nec enim omnia effundam, ut, si sa-
 pius decertandum sit, ut erit, semper novus ve-
 niam : quam facultatem mihi multitudo istius
 vitiorum, peccatorumque largitur. Visne igitur
 te inspiciamus à puero ? sic opinor, à principio
 20 ordiamur. Tenésne memoriâ prætextatum te
 decoxisse ? patris inquires ista culpa est ; con-
 cedo : etenim est pietatis plena defensio. Il-
 lud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatu-
 ordecim ordinibus, cum esset lege Rosciâ deco-
 25 ctoribus certus locus constitutus, quamvis quis
 fortunæ vitio, non suo decoxisset. Sumfisti vi-
 rilem togam, quam statim muliebrem stolam red-
 didisti. Primò vulgare scortum : certa flagitii
 merces, nec ea parva : sed citò Curio intervê-
 30 nit, qui te à meretrice quæstu abduxit : & tan-
 quam stolam dedisset, in matrimonio stabili &
 certo locavit. Nemo unquam puer emptus li-
 bidinis causâ tam fuit in domini potestate,
 quàm tu in Curionis. Quoties te pater ejus
 35 domo suâ ejecit ? quoties custodes posuit ne li-
 men intrares ? cum tamen tu nocte sociâ, hor-
 tante

tante libidine, cogente mercede, per regulas demittere. Quæ flagitia domus ille diutius ferre non potuit. Scîne me de rebus mihi notissimis dicere; Recordare tempus illud, cûn pater Curio mœrens iacebat in lecto; filius se ad pedes meos prosternens lacrymans te mihi commendabat: orabat ut te contra suum patrem, si festertium sexagies peteret, defenderem. Tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Ipse autem amore ardens confirmabat, quod desiderium tui dissidii ferre non posset, se in exilium esse iturum. Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ sedavi, vel potius sustuli. Patri persuasi ut æs alienum filii dissolveret: redimeret adolescentem summâ spe & animi, & ingenii præditum rei familiaris facultatibus: eumque à tua non modò familiaritate, sed etiam congressione, patrio jure, & potestate prohiberet. Hæc tu cûm per me acta meminisses: nisi illis quos videmus, gladiis consideres, maledictis me provocare ausus esses? Sed jam stupra, & flagitia omittam. Sunt quædam, quæ honestè non possum dicere: tu autem eò liberior, quod ea in te admisisti, quæ à verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte: quem quidem celeriter perstringam: ad hæc enim, quæ in civili bello in maximis Reip. miseriis fecit, & ea quæ quotidie facit, festinat animus. Quæ peto, ut quanquam multò notiora vobis, quàm mihi sunt, tamen ut facitis, attentè audiat. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solùm rerum, sed etiam recordatio. Tametsi incidamus oportet media, nè nimis serò ad extrema veniamus. Intimus erat in Tribunatu Clodio. Qui sua erga me beneficia commemorat, ejus omnium incendiorum

diorum fax. Cujus etiam domi quiddam jam
 tum molitus est. Quid dicam, ipse optimè in-
 telligit. Indè item Alexandriam contra Sena-
 tûs autoritatem, contra religionem, Sed habe-
 5 bat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissimè
 facere posset. Qui tum inde reditus? aut qua-
 lis? priùs in ultimam Galliam ex Ægypto,
 quam domum. Quæ autem erat domus? suam
 enim quisque domum tum obtinebat, neque erat
 10 usquam tua, Domum dico? quid erat in terris,
 ubi in tuo pedem poneres, præter unum Misen-
 num, quod cum sociis tanquam Sisaponein tene-
 bas? Venisti à Gallia ad Quæsturam petendam.
 Aude dicere, te priùs ad patrem tuum venisse,
 15 quàm ad me. Acceperam enim jam antè Cæ-
 saris literas, ut mihi satis fieri paterer à te. Ita-
 que nè loqui quidem sum te passus de gratia, po-
 stea custoditus sum à te, tu à me observatus
 in petitione Quæsturæ. Quo quidem tempore
 20 P. Clodium approbante populo Ro. in foro es co-
 natus occidere: cùmque eam rem tuâ sponte
 conarere, non impulsu meo: tamen ità prædica-
 bas, te non existimare, nisi illum interfecisses,
 unquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse fa-
 25 cturum. In quo demiror, cur Milonem impul-
 su meo rem illam egisse dicas, cùm te ultrò mi-
 hi idem illud deferentem nunquam sim adhor-
 tatus. Quanquam, si in eo perseverares, ad tu-
 am glóriam rem illam referri malebam, quàm ad
 30 meam gratiam. Quæstor es factus, Deinde con-
 tinuò sine Senatus-consulto, sine sorte, sine le-
 ge ad Cæsarem cucurristi. Id n. unum in terris
 egestatis, æris alieni, nequitia, perditis vitæ ra-
 tionibus perfugium esse ducebas. Ibi te cùm &
 35 illius largitionibus, & tuis rapinis explevisse (si
 hoc est explere, quod statim effundas) advolas.
 egens

egens ad Tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, vitrici tui similis esses. Accipite nunc quæso non ea, quæ ipsa in se, atque in domesticum dedecus impurè atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunâsque nostras, id est, in universam Remp. impiè ac nefariè fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello Consulibus, Cal. Janua labentem, & propè cadentem Remp. fulcire cuperetur, ipsique C. Cæsari, si sanâ mente esset, Consulere vellent: tum iste venditum, atque mancipatum Tribunatum, consiliis vestris opposuit, cervicèsq; suas ei subjecit securi, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem M. Antoni id decrevit. Senatus & quidem incolumis, nondum tot luminaribus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. Et tu apud Patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem tu hostis Reip. judicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Rom. nomen extabit (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. Quid cupidè à Senatu, quid temere fiebat, cum tu unus adolescens universum ordinem decernere de salute Reipub. prohibuisti: neque id semel, sed sæpius. Neque tu tecum de Senatûs autoritate agi passus es, quid autem agebatur, nisi nè delere & evertere Remp. funditus velles? cum te neque principe civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens Senatus agendo, de vendita atque addicta sententia movere potuit. Tum illud, multis rebus antè tentatis, necessarió tibi vulnus inflatum,

flitum, quod paucis ante, quorum incolumis fuit nemo, tum contra te dedit arma, hic ordo Consulibus, reliquisque imperiis & potestatibus: quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses. Tu, tu inquam M. Antoni princeps C. Cæsari omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat, quàm causam dementissimi sui consilii & facti afferebat, nisi quòd intercessio neglecta, jus Tribunitium sublatam, circumscriptus esset Antonius? omitto quàm hæc falsa, quam levia: præsertim cùm omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare: tibi certè confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. O miserum te, si intelligis: miseriorem, si non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei nè posteritatem quidem omnium seculorum unquam immemorem fore; Consules ex Italia expulsos, cùmque his Cn. Pompeium, qui imperii populi Rom. decus, ac lumen fuit: omnes Consulares, qui per valetudinem exequi fugam illam, clademque potuissent: Prætores, Prætorios, Tribunos plebis, magnam partem Senatûs, omnem sobolem inventutis, unòque verbo Remp. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. Ut igitur in seminibus est causa arborum & stirpium, sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives; eos quoque eripuit vobis Antonius. Autoritas hujus ordinis afflicta est: afflixit Antonius. Omnia denique quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus!) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iste huic

huic Reip. causa belli, causa pestis, atque exitii
fuit. Reliquæ partes Tribunatûs principio simi-
les. Omnia perfecit, quæ Senatus, salvâ Rep.
nè fieri possent, perfecerat, cujus tamen scelus in
scelere cognoscite. Restituebat multos calamito-
sos : in his patruï nulla mentio, si severus, cur
non in omnes ? si misericors, cur non in suos ?
sed omitto cæteros, Licinium Lentriculam de alea
condemnatum collusorem suum restituit, quasi
verò ludere cum condemnato non liceret : sed
ut quod ille in alea perdiderat, beneficio legis
dissolveret. Quam attulisti rationem populo
Rom. cur eum restitui oporteret ? absentem, cre-
do, in reos relatum, rem indictâ causâ judicatam
nullum fuisse de aleâ lege iudicium, vi oppres-
sum & armis ; postremò quod de patruo dice-
batur, pecuniâ iudicium esse corruptum. Nihil
horum. At vir bonus, & Rep. dignus. Nihil id
quidem ad rem : ego tamen, quoniam condem-
natum esse pro nihilo est, si ità esset, ignosce-
rem. Hominem omnium nequissimum, qui non
dubitaret vel in foro aleâ ludere, lege quæ est
de aleâ condemnatum, qui in integrum restituit
is non apertissime studium suum ipse profitetur ?
In eodem verò Tribunatu, cùm Cæsar in Hispa-
niam proficiscens, huic conculcandam Italiam
tradidisset, quæ fuit ejus peragratio itinerum ?
lustratio municipiorum ? Scio me in rebus cele-
bratissimis sermone omnium versari, eaque quæ
dico, dicturûsque sum, notiora omnibus esse, qui
in Italia tum fuere quàm mihi, qui non fui. No-
tabo tamen singulas res : etsi nullo modo poterit
oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Etenim
quod unquam in terris tantum flagitium extitisse
auditum est ? tantam turpitudinem ? tantum de-
decus ? Vehebatur in essedo Tribunus pleb. Li-
ctores

dores laureati antecedeabant : inter quos aperta
lecticâ mima portabatur ; quam ex oppidis mu-
nicipales homines honesti obviam necessariò pro-
deuntes, non noto illo & mimico nomine, sed
5 Volunniam consalutabant. Sequebatur rheda
cum lenonibus, comites nequissimi : rejecta ma-
ter amicam impuri filii tanquam nurum seque-
batur. O miseræ mulieris fœcunditatem cala-
mitosam ! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia
10 municipia, præfecturis, colonias, totam denique
Italiam impressit. Reliquorum factorum ejus P.C.
difficilis est sane reprehensio, & lubrica. Ver-
satus in bello est, saturavit se sanguine dissimi-
limorum sui civium : fuit felix, si potest ulla es-
15 se in scelere felicitas. Sed quoniam veteranis
cautum esse volumus, (quanquam dissimilis est
militum causa & tua) illi secuti sunt : tu quæstisti
ducem : tamen, nè apud illos me in invidiam
voces, nihil de belli genere dicam. Victor è Thes-
20 salia Brundisium cum legionibus revertisti : ibi
me non occidisti. Magnum beneficium : potu-
isse enim fateor. Quanquam nemo erat eorum,
qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret
parci oportere : Tanta enim est charitas patriæ,
25 ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod
eam à me servatam esse meminissent. Sed fac te
dedisse mihi quod non ademisti : mēque à te
habere vitam, quia à te non sit erepta : liceat
nunc mihi per tuas contumelias hoc beneficium
30 tueri & tuebar, præsertim cum te hæc auditurum
videres. Venisti Brundisium in sinum quidem
& in complexum tuæ mimulæ. Quid est ? num
mentior ? quàm miserum est id negare non pos-
se quod sit turpissimum confiteri ? si te municipi-
35 piorum non pudebat : nè veterani quidem ex-
ercitus ? quis enim miles fuit, qui Brundisij
illam

illam non viderit? quis, qui nesciret venisse
eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui
non indoluerit tam serò se, quam hominem se-
cutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percurratio
eâdem comite mimâ : in oppido militum crude- 5
lis & misera deductio : in urbe auri & argenti
maximèque vini fœda direptio. Accessit, ut
Cæsare ignaro, cùm ille esset Alexandriæ, bene-
ficio amicorum magister equitum constitueretur,
tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere, 10
& equos vectigales Sergio mimo tradere. Quid
ego istius decreta, quid rapinas, quid hæredita-
tum possessiones datas, quid ereptas proferam?
cogebat egestas? quò se verteret non habebat,
nondum ei tanta à L. Rubrio, non à L. Turfelio 15
hæreditas venerat : nondum in Cn. Pompeii lo-
cum multorumpue aliorum, qui aberant, repen-
tinus hæres successerit : erat ei vivendum latro-
num ritu, ut tantum haberet, quantum rapere
potuisset. Sed hæc, quæ robustioris improbi- 20
tatis sunt, omittamus : loquamur potius de ini-
quissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis
lateribus, istâ gladiatoria totius corporis firmi-
tate, tantum vini in Hippia nuptiis exhauseras,
ut tibi necesse esset in populi Rom. conspectu 25
vomere postridie. O rem non modò visu fœdam
sed etiam auditu ! Si inter coenam, in tuis imma-
nibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non
turpe duceret? in coetu verò populi Rom. ne-
gotium publicum gerens. Magister equitum, 30
cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculen-
tis vinum redolentibus gremium suum, & totum
tribunal implevit. Sed hoc ipse fatetur esse in
suis sordibus : veniamus ad splendida. Cæsar A-
lexandriam se recepit, felix, ut sibi quidem vi- 35
debatur, meâ autem sententiâ, si quis Reip. sit in-
felix,

felix, felix esse non potest. Hastâ positâ pro
 æde Jovis Statoris, bona (miserum me! con-
 sumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæ-
 ret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni vo-
 5 ci acerbissimæ subjecta præconis. Una illa re
 servitutis oblita civitas ingemuit, servientibusque
 animis gemitus tamen populi Rom. liber fuit.
 Expectantibus omnibus, quisnam esset tam im-
 pius, tam demens, tam diis, hominibusque ho-
 10 stis qui ad illud scelus sectionis auderet accede-
 re, inventus est nemo, præter Antonium, præ-
 sertim cum tot essent circa hastam illam qui alia
 omnia auderent, unus inventus est, qui id au-
 deret, quod omnium fugisset, & formidâset au-
 15 dacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut
 veriùs dicam, tantus furor, ut primùm, cum se-
 ctor, sis isto loco natus, deinde cum Pompeii
 sector, non te execrandum pop. Rom. non de-
 testabilem, non omnes tibi deos, omnes homi-
 20 nes, & esse inimicos & futuros scias? At quàm
 insolenter statim helluo invasit in ejus viri fortu-
 nas, cujus virtute terribilior erat populus Rom.
 exteris gentibus, justitiâ charior. In ejus igitur
 copias, cum se subito ingurgitavisset, exultabat
 25 gaudio persona de mimo, modò egens, repente
 dives, sed ut est apud poetam nescio quem, *Ma-
 lè parata, malè dilabuntur*: incredibile ac simile
 portenti est, quonam modo illa tam multa,
 quàm paucis non dico mensibus, sed diebus effu-
 30 derit. Maximus vini numerus fuit, permagnum
 optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa &
 lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa
 quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundan-
 tis. Horum paucis diebus nihil erat. Quæ Cha-
 35 rybdis tam vorax? Charybdis dico? quæ si fuit,
 fuit animal unum: Oceanus medius fidius vix vi-
 detur

detur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum, apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggererentur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria, conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis servorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. Non modò unus patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset: At ejusdem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penetibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquandiu nemo aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hæc te in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum. An tu illa vestibula, rostra, spolia cum aspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest. Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es: tamen & te, & tua, & tuos nōsti. Nec vero te unquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Necesse est, quamvis sis, ut es, violentus & furens, cum tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem. Me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum. Quid enim unquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more, & sanctissimâ disciplinâ? fuit enim ille vir

P. C.

P. C. sicut scitis, cùm foris clarus, tum domi
admirandus : neque rebus exteris magis laudan-
dus, quàm institutis domesticis. Hujus in se-
dibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinæ
5 sunt. Etsi jam negat. Nolite, nolite quærere.
Frugi factus est. Mimam illam suam suas res
sibi habere jussit, ex duodecim tabulis causam
addidit, exegit, quam porrò spectatus civis, quàm
10 probatus, cujus ex omni vita nihil est honesti-
us, quàm quòd cùm mimâ fecit divortium ? At
quàm crebrò usurpat, & Consul, & Antonius ?
hoc est dicere, & Consul, & impudicissimus : &
Consul, & homo nequissimus. Quid enim est a-
liud Antonius ? nam si dignitas significaretur in
15 nomine, dixisset aliquando, credo, avus tuus &
Consul & Antonius, nunquam dixit, dixisset eti-
am collega meus, pater tuus, nisi tu solus es An-
tonius, Sed omitto ea peccata, quæ non sunt ea-
rum partium propria, quibus tu Remp. vexavi-
20 sti : ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile
bellum, quod natum, conflatum, susceptum, ope-
râ tuâ est. Cur ei bello tum propter timiditatem
tuam, tum propter libidines defuisti ? Gustâras
civilem sanguinem vel potiùs exorbueras : fueras
25 in acie Pharsalica antesignatus : L. Domitium no-
bilissimum & clarissimum virum occideras : mul-
tos qui de prælio effugerant, quorum Cæsar ut
nonnullos fortasse servâset, crudelissime perse-
cutus trucidâras, quibus rebus tantis talibus gestis
30 quid fuit causæ, Cur in Africam Cæsarem non se-
querere, cùm præsertim belli pars tanta restaret ?
Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post
ejus ex Africa reditum obtinuisti ? quo numero
fuisti ? cujus tu imperatoris Quæstor fueras,
35 Dictatoris magister equitum, belli princeps, cru-
delitatis auctor, prædæ socius, testamenti, ut

ipse dicebat, filius appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. Primò respondisti planè ferociter: & nè omnia videar contra te, propemodum æqua & justa dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potius 5 quàm ego ab illo? an ille sine me vicit? at nè potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra Consules, Imperatorésque Pop. Rom. contra Senatum populúmque Romanum, contra 10 Deos Patrios, arásque & focos, contra patriam tuli. Num sibi soli vicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum præda communis: jus postulabas: sed quid ad rem? plus ille poterat. Itaque excussis tuis vocibus, & ad te, & ad præ- 15 das tuas milites misit: cùm repentinè à te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias tam multas possessiones, ex quibus præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset su- 20 um dicere. Auctionis verò miserabilis aspectus. Vestis Pompeii non multa, eaque maculosa: ejusdem quædam argentea vasa collisa, sorditata mancipia: ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus. Hanc tamen 25 auctionem hæredes L. Rubri decreto Cæsaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quò se verteret, non habeat. Quippe in his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum fica. De quo Cæsar in 30 Senatu, apertè in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Nè tum quidem sequeris. Tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti? hunc igitur 35 quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortu-

fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus est tandem aliquando in Hispaniam: sed turò, ut ait, pervenire non potuit. Quónam modo igitur Dolabella pervenit? aut non suscipienda fuit ista causa Antoni! aut cum suscepisset, defendenda usque ad extremum. Ter depugnavit Cæsar cum civibus in Thessalia, Africa, Hispania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hispaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo iudicio quæris, nollem: sed tamen continuum à principio reprehendendum, laudanda constantia. Tu verò quis es? Cn. Pompeii liberi primùm patriam reperebant. Esto: fuerit patrium hæc causa communis. Reperebant patreadeos penates, patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in quæ tu invaseras. Hæc cum repeterent armis ii, quorum erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse æqui? tamen erat æquissimum contra Cn. Pompeii liberos Cn. Pompeii pugnare sectorem. An tu Narbone in Mensas hospirum cum vomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui verò Narbone reditus? & tamen quærebat, cur ego ex ipso cursu tam subito revertissem. Exposui nuper P. C. causam reditus mei. Volui si possem, etiam ante Cal. Jan. prodesse Reip. nam quod quærebas quomodo redissem: primùm luce, non tenebris: deinde cum calceis, & toga, nullis nec caligis, nec lacernâ. At etiam aspicias me, & quidem, ut videris, iratus. Nè tu mecum jam in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiaæ tuæ, cujus te ipsum non pudet. Ex omnium omnibus, flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui, quam quod qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum Consulatum peteres, vel potius rogares, is per municipia,

Coloniâsque Galliæ, à qua, cùm Consulatus no-
 fter petebatur, non rogabatur, petere Consula-
 tum solebamus, cum caligis & lacernâ cucurristi.
 At videte levitatem. Cùm hora diei decima
 ferè ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam 5
 cauponula, atque ibi se occultans, perpotavit ad
 vesperum : inde cisio celeriter ad urbem adve-
 ctus, domum venit capite involuto. Janitor,
 Quis tu? A Marco tabellarius. Confestim ad
 eam, cujus causâ venerat, deducitur, eique epi- 10
 stolam tradit. Quam cùm illa legeret fletus (erat
 enim amatorie scripta : caput autem literarum,
 sibi cum illa mima posthac nihil futurum : om-
 nem se amorem abjecisse illinc, atque in hanc
 transfudisse.) Cum mulier fletet uberius, homo 15
 misericors ferre non potuit, caput aperuit, in
 collum invasit. O hominem nequam; (quid e-
 nim aliud dicam? magis proprie nihil possum
 dicere) ergò ut te catamitum, nec opinato cùm
 ostendisses, præter spem mulier aspiceret, idcir- 20
 co urbem terrore nocturno, Italiam multorum
 dierum metu perturbasti : Et domi quidem cau-
 sam amoris habuit, foris etiam turpiorem, nè L.
 Plancus prædes tuos venderet. Productus au-
 tem in concionem à Trib. pleb. cùm respondisses 25
 te rei tuæ causâ venisse, populum in te dica-
 cem etiam reddidisti. Sed nimis multa de nu-
 gis. Ad majora veniamus. Cæsari ex Hispa-
 nia redeunti obviam longissimè processisti, cele-
 riter isti, & redisti, ut cognosceret te, si minùs 30
 fortem, attamen strenuum. Factus es ei rursus
 nescio quomodo familiaris. Habebat hoc om-
 nino Cæsar, quem planè perditum ære alieno,
 egentemque, si eundem nequam hominem, au-
 dacemque cognoverat, hunc in familiaritatem 35
 libentissimè recipiebat. His igitur rebus præcla-
 rè

rè commendatus, jussus es renuntiari Consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. Quam in re quanta fuerit utriusque vestrum perfidia in dolabellam, quis ignorat? Ille induxit, ut peteret, promissum & receptum intervertit, ad seque transtulit: tu ejus perfidia voluntatem tuam ascripsisti. Veniunt Cal. Jan. cogimur in Senatum: inductus est copiosius multò in istum, & paratius Dolabella quam nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit dii boni? cum primum Cæsar ostendisset, se, prius quam profisceretur, Dolabellam Consulem esse jussurum, quem negant Regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret: Sed cum Cæsar ita dixisset, tum hic bonus Augur, eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitare posset, idque se facturum esse asseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite, quid enim istuc, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si Augur non esses, & Consul esses, minùs facere potuisses? vide nè etiam facilius, nos enim nuntiationem solum habemus, Consules, & reliqui magistratus etiam inspectionem. Esto hoc imperitè (nec enim ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam, multis antè mensibus in Senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. Quisquam nè divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges, & si quis servavit, non habitis comitiis, sed prius quam habeantur, debet nuntiare. Verùm implicata inscitiam impudentia est, si nec scit quod Augurem, nec facit

quod prudentem decet. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad Idus Martias consulum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus; nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in adversam lecticam inferens, beneficii, 5 quæ venderet, à collegâ petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies, sortitio prerogativæ: quiescit, renunciatur: tacet, prima classis vocatur: renunciatur, deinde, ut assolet, suffragia, tum secunda classis: quæ omnia citius sunt facta, 10 quàm dixi. Confecto negotio bonus Augur (Lælius dicens) alio die, inquit, ô impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras! nec enim te de cœlo servasse dixisti, neque hodie dicis, id igitur obvênit vitium, 15 quod tu jam Cal. Janu. futurum esse prævideras, & tantò antè prædixeras. Ergò hercule magnâ, ut spero, tuâ potiùs, quam Reip. calamitate ementitus es auspicia: obstrinxisti P. Rom. religionem. Augur Auguri, Consul Consuli obnuntiavisti. 20 Nolo plura, nè acta Dolabellæ videar convellere, quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus Consul Dolabella: rursus, cùm voles, 25 salvis auspiciis creatus, si nihil est, cùm Augur his verbis nunciat, quibus nuntiasti: confitere te cùm alio die dixeris, sobrium non fuisse, si est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, Augur à Collega requiro. Sed nè fortè ex multis rebus gestis, M. Antonii rem unam pulcherri- 30 nam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat P. C. apparet esse commotum: sudat, pallor: quidlibet, modò nè nauseat, faciat, quod in porticu Numitiae fecit. Quæ potest 35 esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire:

ut

- ut videam ubi Rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in rostris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in sellâ aureâ, coronatus : ascendis, accedis ad sellam : ita eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes. 5 Diadema ostendis : gemitus toto foro, unde diadema ? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu rejiciebat. Tu ergo unus scelere 10 inventus es, qui cum autor regni inventus esses, eum, quem collegam regni habebas, dominum habere velles : & idem tentares, quid Po. R. ferre & pati posset. At etiam mihi misericordiam captabas : supplex te ad pedes abjiecebas : quid petens ? ut servires ? tibi uni peteres, qui nâ a puero vixeras, ut omnia parere ere, ut facile servires : à nobis populoque Po. n. mandatum id certe non habebas : ô præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus, quid hoc turpius ? quid foedius ? quid supplicis, omnibus dignius ? num exspectas dum te stimulis fodiam ? hæc te, si ullam partem habes sensûs, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor nè imminuam, virorum sumorum gloriam : dicam tamen dolore commotus, quid indignius, quam vivere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur jure interfectum esse, qui abjecerit ? Ac etiam inscribi jussit in fastis, ad Lupercalia C. Cæsari Dictatori perpetuo M. Ant. Consulem populi jussu regnum detulisse, Cæsarem uti noluisse. Jamjam minimè miror, te onum perturbare, non modò urbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solum de die, 30 sed etiam in diem vivere. Ubi enim tu in pace consistes ? qui locus tibi in legibus, & judiciis

esse potest, quæ tu, quantum in te fuit, domi-
nata regio sustulisti? Ideone Lucius Tarquinius
exactus: Spurius Cassius, Spurius Melius, Mar-
cus Manlius necati, ut multis post seculis, à
Marco Antonio, quod fas non est, Rex Romæ
constitueretur? Sed ad auspicia redeamus, de
quibus rebus Idibus Martiis fuit in Senatu Cæsar
acturus. Quæro tum tu quid egisses? audiebam
quidem te paratum venisse quod me de ementi-
tis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat,
putare esse dicturum. Sustulit illum diem for-
tuna Populi Romani, num etiam tuum de auspi-
ciis iudicium interitus Cæsaris sustulit? Sed in-
cidi in id tempus, quod iis de rebus, in quas
ingressa erat oratio, prætereundum non sit, quæ
tua fuga? quæ formido illo die? quæ propter
conscientiam scelerum desperatio vitæ? cum ex
illa fuga beneficio eorum, qui te, si sanus esses,
salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti?
ô mea semper frustra verissima auguris re-
rum futurarum, dicebam illis in capitolio libera-
toribus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad
defendendam Rempub. te adhortarer: quoad
metueres, omnia te permitturum, simulac time-
re desisses, similem te futurum tui. Itaque
cum cæteri Consulares irent, & redirent, in sen-
tentia mansi: neque te illo die, neque postero vi-
di: neque ullam societatem optimis civibus cum
importunissimo hoste foedere illo confirmari pos-
se credidi. Post diem tertium veni in ædem
Telluris, & quidem invitus, cum omnes aditus
armati obsiderent. Qui tibi ille dies M. Antoni
fuit? quanquam mihi subito inimicus exististi, ta-
men me tui miseret, quod tibi invideris. Qui
tu vir dii immortales, & quantus fuisses, si illi-
us diei mentem servare potuisses? pacem habe-
remus,

- remus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem. Quamquam te bonum *timor* faciebat, *non diuturni magister officii* : improbum fecit ea, quæ,
- 5 dum *timor* abest, à te non discessit audacia, et si tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri Tyranni illius sceleratissimi præfuisi. Tua illa pulchra laudatio, tua miserratio, tua cohortatio, tu, tu illas faces incendi-
- 10 sti, & eas, quibus semiuustum latus illius est, & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit. Tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte servorum, quos nos vi manūque repulimus, in nostras domos immisisti.
- 15 Idem tamen quasi fuligine abstersâ, reliquis diebus in Capitolio præclara Senatus-consulta fecisti, nè qua post Idus Martias immunitatis tabula, nève cujusquam beneficii figeretur, meministi ipse, de exulibus, scis, de immunitate quid dixeris.
- 20 Optimum verò quod Dictaturæ nomen in perpetuum de Repub. sustulisti, quo quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut ejus omnem propter proximum Dictatorem tolleres metum. Constituta Resp. videbatur aliis, mihi
- 25 verò nullo modo, qui omnia te gubernante naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius suū potuit esse dissimilis? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur : neque solum singulis veniebant immunitates, sed
- 30 etiam populis universis : civitas non tum sigillatim, sed provinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ stante Rep. manere non possunt, provincias universas P. C. perdidistis : neque vectigali solum, sed etiam imperium populi
- 35 Rom. hujus domesticis nundinis diminutum est. Ubi est septies milles sestertium, quod in tabulis,

lis, quæ sunt ad Opis, patebat? funestæ illius
 quidem pecuniæ, sed tamen, si iis quorum erat,
 non redderentur, quæ nos à triburis posset vin-
 dicare. Tu autem H. S. quadringentis, quod
 Idibus Martiis debuisti, quoniam modo ante Ca- 5
 lend. Aprilis debere desisti? quid ego de com-
 mentariis infinitis, quid de innumerabilibus chi-
 rographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia
 quæ à diversis emebantur non insciente te: sed
 unum egregium de Rege Deiotaro Pop. Rom. 10
 amicissimo decretum in Capitolio fixum: quo
 proposito nemo erat, qui in ipso dolore risum
 posset continere. Quis enim cuiquam inimicior,
 quàm Deiotaro Cæsar? æquè atque huic ordini
 ut Aquestri, ut Massiliensibus, ut omnibus qui- 15
 bus Rempub. Po. Ro. charam esse sentiebat. Is
 igitur, à quo vivo, nec præsens, nec absens quic-
 quam æqui boni impetravit, apud mortuum fa-
 ctus est gratosus. Compellârat hospitem præ-
 sens, computârat, pecuniam imperârat, in ejus 20
 retrarchiam ex Græcis comitibus suis colloca- at:
 Armeniam abstulerat à Senatu datam. Hæc vi-
 vus eripuit, reddidit mortuus, at quibus ver-
 bis? modò æquum sibi videri, modò non ini-
 quum. Mira verborum complexio, at ille nun- 25
 quam (semper enim absenti affui Deiotaro) quic-
 quam sibi, quod nos pro illo postularemus, æ-
 quum dixit videri. Syngrapha H. S. senties per
 legatos viros bonos, sed timidos, & imperitos,
 sine reliquorum hospitem Regis sententiâ, factâ 30
 in gynaceo: quo in loco plurimæ res veniunt, &
 veneunt. Quâ ex syngrapha quid sis acturus,
 meditare cenſeo. Rex enim ipse suâ sponte nul-
 lis commentariis Cæsaris, simulâtque audivit ejus
 interitum, suo Marte res suas recuperavit. Sci- 35
 ebat homo sapiens jus semper hoc fuisse, ut quæ
 Tyranni

- Tyranni eripuissent, ea Tyrannis interfectis, ii, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur Jurisconsultus, nè iste quidem, qui tibi uni est Jurisconsultus, per quem hæc agis, est, qui ista
- 5 syngrapha deberi dicet pro iis rebus, quæ erant ante syngrapham recuperatæ. Non enim à te emit: sed prius quàm tu suum sibi venderes, ipse possedit: Ille vir fuit: nos quidem contemnendi, qui autorem odimus, acta defendimus.
- 10 Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumeralibus chirographis loquar: quorum etiam imitatores sunt, qui ea tanquam gladiatorum libellos palam venditent. Itaque tantum acervi nummorum apud istum construuntur, ut jam ap-
- 15 pendantur, non numerentur pecuniæ. At quàm cæca avaritia est? nuper fixa tabula est, quæ civitates locupletissimæ Cretensium vectigalibus liberantur: statuiturque, nè post M. Brutum Proconulem, sit Creta provincia. Tu mentis es?
- 20 compos? tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. B. uti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum Cæsare vivo pertineret? At hujus venditione decreti (nè nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis.
- 25 Omnino ullius rei nemo fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exulibus legem quam fixisti, Cæsar tulit? nullius infector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum causam dissimilem Cæsar judicaverit:
- 30 deinde nescio cur reliquis idem non tribuas. Neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui sunt, qui simili in calamitate fuerint, cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco parrui? de quo ferre, cum de reliquis
- 35 ferres noluisti: quem etiam ad Censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti, qua

qua & risus hominum & querelas moveres. Cur autem ea comitia non habuisti? an quia Tribunus plebis fulmen sinistrum nuntiabit? tui quid interest? nulla auspicia sunt tuorum, cum sis religiosus, quid? eundem in Septemviratu nonne destituisi? intervenit enim, quid metuisti? credo nè salvo capite negare non posses, omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, si ulla pias in te esset, colere debebas, filiam ejus sororem tuam ejecisti falsâ conditione quaesitâ, & ante perspectâ; non est satis: probri insinulasti pudicissimam foeminam, quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti, frequentissimo Senatu Cal. Jan. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella odii causam ausus es dicere, quod ab ea sorori, & uxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in Senatu: an improbior, qui in Dolabellam: an impurior, qui patre audiente: an crudelior, qui in illam miseram tam spurcè, tam impiè dixeris? Sed ad chirographa redeamus, quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæsaris pacis causâ confirmata sunt à Senatu, quæ quidem Cæsar egisset, non ea, quæ Cæsarem egisse dixisset Antonius. Unde ista erumpunt? quo autore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat, ut ex Calendis Juniis de Cæsaris actis cum consilio cognosceretis. Quod fuit consilium? quem unquam advocasti: quas calendas Junias expectasti: an eas, ad quas te peragratis veteranorum coloniis stipatum armis retulisti? ô præclaram illam percursionem tuam mense Aprili, atque Maio, tum cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es, quemadmodum illam adieris, vel potius penè non adieris, scimus, cui tu urbi minitaris,

nitaris, utinam conere, ut aliquando illud penè
 tollatur, atque nobilitata sit tua illa peregrina-
 tio? quid prandiorum apparatus, quid furiosam
 vinolentiam tuam proferam? tua ista detrimenta
 5 sunt, illa nostra. Agrum Campanum, qui cùm
 de vectigalibus exinebatur, ut militibus daretur,
 tamen infligi magnum Reip. vulnus putabamus:
 hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus divi-
 debas, mimos dico, & mimas in agro P. C. Cam-
 10 pano collocatos. Quid jam querar de agro Le-
 ontino? quandoquidem hæ quondam arationes
 Campani, & Leontini in Pop. Rom. patrimonio
 glandiferæ, & fructuosæ ferebantur. Medico
 15 tria millia jugerum, quasi te sanum secisset: Rhe-
 tori duo, quasi desertum facere potuisset. Sed
 ad iter, Italiàmque redeamus. Deduxisti colo-
 niam Casilinum, quò Cæsar antè deduxerat. Con-
 suluisti me per literas de Capua tu quidem, sed
 idem de Casilino respondiſsem: possēsne ubi
 20 colonia esset, eò coloniam novam jure deduce-
 re? negavi in eam coloniam, quæ esset auspiciatò
 deducta, dum esset incolumis, coloniam nova n
 jure deduci: colonos novos ascribi posse rescrip-
 si: tu autem insolentiâ elatus, omni auspiciorum
 25 jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo
 erat paucis annis antè deducta, vexillum vide-
 res, & aratrum circumduceres: cujus quidem
 vomere partem Capuæ penè perstrinxisti, ut flo-
 rentis colonix territorium minueretur. Ab hac
 30 religionum perturbatione advolas in M. Varro-
 nis sanctissimi, atque integerrimi viri fundum
 Cassinatam; quo jure? quo ore? eodem, in-
 quies, quo in hæredum L. Rubrii, quo in hære-
 dum L. Tursellii prædia, quo in reliquis innume-
 35 rabiles possessiones; & si ab hasta, valeant ta-
 bulæ, modò Cæsar's, non tuæ quibus debuisti,
 non

non quibus tu te liberavisti. Varronis quidem
 Cassinatem fundum quis veniisse dicit? quis ha-
 stam istius venditionis vidit? quis vocem præ-
 conis audivit? misisse te dicis Alexandriam, qui
 emeret à Cæsare ipsam enim expectare mag- 5
 num fuit; quis verò audivit unquam (nullius
 autem salus curæ pluribus fuit) de fortunis Var-
 ronem rem ullam esse detractam? Quòd si etiam
 scripsit ad te Cæsar ut redderes, quid satis po-
 test dici de tanta impudentia? Remove gladios 10
 illos parumper, quos videmus: jam intelliges ali-
 am causam esse hastis Cæsaris, aliam confidentiæ
 & temeritatis tuæ. Non enim te dominus modò
 illis sepibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes,
 procurator, arcebit. At quàm multos dies in ea 15
 villa turpissimè es perbacchatus? ab hora tertia
 bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa
 misera, quàm dispari domino! quanquam quo-
 modo iste dominus? Sed tamen quàm a dispa-
 i tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro 20
 noluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ
 in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur?
 quæ literis mandabantur? jura populi Romani,
 monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, om-
 nisque doctrina. At vero te inquilino (non e- 25
 nim domino) personabant omnia vocibus ebri-
 orum: natabant pavimenta vino: madebant pa-
 rietes: ingenui pueri cum meritoriis: scorta in-
 ter matres familiās versabantur. Catilino saluta-
 tum veniebant, Aquino, Interamna: admissus est 30
 nemo, jure id quidem, in homine enim tur-
 pissimo obsolebant dignitatis insignia. Cùm in-
 de Romam proficiscens ad Aquinum accederet,
 obviam ei processit (ut est frequens municipium)
 magna sanè multitudo, at iste operâ lecticâ la- 35
 tus est per oppidum, ut mortuus. Stultè Aqu-
 nates:

tates : sed tamen in via habitabant, quid Anaguini? qui cùm essent devii, obviam ei descenderunt, ut istum, tanquam si esset Consul, salutarerent, incredibile dictu, sed tum minime inter omnes constabat, neminem esse resalutatum :
5 præsertim cùm duos secum Anaguinos haberet Mustellam, & Laconem : quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Quid ego illas istius minas, contumeliâsque commemorem,
10 quibus invehctus est in Sidicinos? vexavit Puteolanos, quòd C. Cassium, quòd Brutos patronos adoptâssent, magno quidem iudicio, studio, benevolentia, charitate, non ut te, ut Basilium vi & armis, & alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modò esse illorum cliens.
15 Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui, cùm illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit : quâ re tibi nuntiata, ut constabat inter eos, qui unâ fuerunt, concidisti. Quid evenerit
20 postea, nescio. Metum credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxisti : effecistisque non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certè, ut dissimilis esset suû. Qui verò reditus inde Romam? quæ perturbatio totius urbis?
25 meminimus Cinnam nimis potentem; Syllam postea dominantem, modò Cæsarem regnantem videramus : erant fortasse gladii, sed ii absconditi, nec ita multi : ista verò quæ & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladiis sequuntur
30 scutati milites : lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, P. C. consuetudine obduruimus : Calend. Juniis cùm in Senatum, ut erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus. At iste, qui Senatu non egeret, neque desideravit quenquam, & potius discessu nostro lætatus est, statim illa mirabilia

rabilia facinorâ effecit : qui chirographa Cæsaris defendisset lucri sui causâ, is leges Cæsaris, easque præclaras, ut Rempub. concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit : idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis, & in privatis rebus acta Cæsaris recidit. In publicis actis nihil est lege gravius : in privatis firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit, alias ut tolleret promulgatas promulgavit. Testamentum irritum fecit, quod etiam infimis civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo Cæsar unâ cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompei deportavit, partim in villam Scipionis. Et tu in Cæsaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is majorem honorem consecutus erat, quàm ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius. Quid igitur cessas? cur non inaugurare? sume diem : vide, qui te inauguret : collegæ sumus : nemo negabit. O detestabilem hominem? sive quòd Tyranni sacerdos es, sive quòd mortui. Quæro deinceps, non hodiernus dies, quis sit, ignores : nescis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse? te ipsum autem ad populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætexati? cur honorem Cæsari tuâ lege datum deferi patimur? an supplicationes addendo diem contaminari passus es? pulvinaria noluisti? aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva. Quæres placeâtne mihi pulvinar esse, fastigium, flaminem? mihi verò nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas,

das, alia non cures? nisi fortè vis fateri, te omnia quæstu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? exspecto enim eloquentiam tuam, Disertissimum cognovi avum tuum, at te etiam apertiore in dicendo. Ille nunquam est nudus concionatus: tuum hominis simplicis peccatus vidimus. Respondebiscne ad hæc? aut omnino hiscere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse confidas? Sed præterita omittamus: hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor defende, si potes. Cur armatorum coronâ Senatus septus est? cur me tui satellites, cum gladiis audiunt? cur valvæ concordia non patent? cur homines omnium gentium, maximè barbaros Ithyreos cum sagittis deducis in forum? Præsidii sui causâ se facere dicit. Nónne igitur millies perire est melius, quàm in sua civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium. Charitate, & benevolentia civium septum oportet esse, non armis: Eripiet, extorquebit tibi ista Po. Rom. utinam salvis nobis: sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris, non potes esse, mihi crede, diuturnus. Etenim ista tua minimè avara conjux, quam ego sine contumelia describo, nimium debet diu Pop. Rom. pensionem tertiam. Habet Pop. Rom. ad quos gubernacula Reipub. deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi est omne Reipub. præsidium, vel potius ipsa Resp. quæ se adhuc tantummodo ultra est, nondum recuperavit. Habet quidem certè Respub. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. Quum volent, illi cedant, otio consulentes: tamen à Rep. revocabuntur. Et non enim pacis dulce

ce est, & ipsa res salutaris. Sed inter pacem & servitutem plurimum interest. *Pax est tranquilla libertas* : servitus, malorum omnium postremum, non modò bello, sed morte etiam repellendum. Quod si se ipsos illi nostri liberatores 5 è conspectu nostro abstulerunt : at exemplum facti reliquerunt, illi quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus, qui tamen rex fuit, cùm esse Romæ Regem liceret. Spu. Cassius, Spurius Melius, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. Quod cùm ipsum factum per se præclarum atque divinum est, tum expositum ad imitandum, 15 præsertim cùm illi eam gloriam consecuti sunt, quæ vix cœlo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Recordare igitur illum M. Antonium diem, quo dictaturam sustulisti : pone ante oculos lætitiâ Senatûs populique Romani : confer cum nummatione tuâ tuorumque : tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum intersit. Sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & sensû stupore suavitatem cibi non sentiunt : sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Sed si te laus allicere ad rectè faciendum non potest, nè metus quidem à foedissimis factis potest avocare. Judicia non metuis? 30 si propter innocentiam, laudo : si propter vim, non intelligis ei, qui isto modo judicia non timeat, quid timendum sit : Quod si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quòd à corpore tuo prohibentur armis : tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quid est autem, multos dies & 35 noctes.

noctes timeri à suis? nisi verò aut majoribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quosdam habuit ex iis, à quibus est interfectus: aut tu es ulla re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia: 5 res bello gesserat, quamvis Reipub. calamitosas, at tamen magnas: multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitaverat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis epulis, multitudinem imperitam lenierat: suos præmiis, adversarios clementiæ specie devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati partim metu, partim patientiâ, consuetudinem serviendi. Cum illo ego te do- 15 minandi cupiditate conferre possum cæteris verò rebus nullo modo es cemparandus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo Reipub. sunt iniusti, hoc tamen boni est, quòd didicit jam Po. Rom. quantum cuique crederet, quibus se committeret, à quibus caveret. Hæc igitur non cogitas? 20 nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, famâ gloriosum Tyrannum occidere? an cùm illum homines non tulerint, te ferent? certatim post- 25 hac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasione tarditas expectabitur. Respice quæso aliquando Rempub. M. Antoni quibus ortus sis, non quibusquam vivas considera: mecum ut voles, cum Repub. redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris: ego de me ipso profitebor. De- 30 fendi Rempub. adolescens, non deferam senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte meâ libertas civitatis potest. 35 Utinam aliquando dolor Pop. Rom. pariat, quod jamdiu parturit. Etenim si abhinc annos prope viginti

viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem
 immaturam esse Consulari : quanto veriùs nunc
 negabo seni ? Mihi verò P. C. jam etiam opran-
 da mors est perfuncto rebus iis, quas edeptus
 sum, quasque gessi. Duo modò hæc opto : u-
 num, ut moriens Pop. Rom. liberum relinquam :
 hoc mihi majus à diis immortalibus dari nihil
 potest : alterum, ut ità cuique eveniat, ut de Rep.
 quisque mereatur.

10

O R A T I O XI.

Quæ est, pro

15

L E G E M A N I L I A.

Jac. Omphali Argumentum.

20

*Quum Mithridates, Ponti Rex, atrox & maxi-
 mum bellum universo nomini Romano inferret, an-
 no urbis conditæ DCLXII. quo tempore primum 25
 dissidium civile in Romani populi viscera glis-
 cebat : eum Sylla primum magnis cladibus affe-
 ctum oppressit. Conversum deinde, ac majoribus
 quàm antea copiis, adeoque totius regni sui mo-
 le, ceu quodam diluvio, totum penè orientem ac 30
 septentrionem invadentem, L. Lucullus incredi-
 bili superavit virtute : confecturus bellum uni-
 versum, nisi militum suorum imperium omne de-
 tractantium virtute destitutus, aut à Senatu in
 urbem fuisset revocatus. Scæviente interea Mi- 35
 thridate, ac impunè gressante, C. Manilius Tri-
 bunus*

bonus plebis legem tulit, ut Phrygia, Lycaonia,
 Galatia, Cappadocia, ac cæteræ Provinciæ, quas
 antè Lucullus obtinuit, cum exercitu & nava-
 li bello Cn. Pompeio mandarètur. Hâc lege
 5 quoniam Pompeii potentia, quæ multis formido-
 losa erat, nimium augeri, libertas publica unius
 hominis arbitrio occupari, & Lucullus sua qua-
 si victoria ac triumphî gloria privari videba-
 tur : Hortensius & Q. Catulus viri consula-
 10 res, legis promulgationi intercedere conabantur,
 cæteris metu plebis conticentibus. Contra horum
 sententias Cicero mirè perorat, Magnum Pom-
 peium non humanis, sed divinis laudibus ex-
 tollendo, & nomen ejus à quatuor imperatoris
 15 necessariis commendando : scientiâ videlicet rei
 militaris, virtute, authoritate, felicitate. Quas
 res summas esse in Pompeio demonstrat. Et ar-
 guit etiam pro Gabinio, ut detur Legatus Pom-
 peio, & exquisitis rationibus, divina penè ac
 20 cælesti eloquentiâ contraria argumenta consu-
 tat.

25 **Q**uanquam mihi semper frequens conspe-
 ctus vester multò jucundissimus, hic
 autem locus ad agendum amplissimus,
 ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites :
 tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo
 cuique maximè patuit, non mea me voluntas,
 sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate suscep-
 30 tæ prohibuerunt. Nam cùm antea per ætatem
 nondum hujus auctoritatem loci contingere aude-
 rem, statuerémque, nihil huc dici perfectum in-
 genio, elaboratum industriâ afferri oportere
 omne meum tempus amicorum temporibus trans-
 35 mittendum putavi. Ità neque hic locus vacu-
 us unquam fuit ab iis qui vestram causam defen-
 derent ;

derent; & meus labor in privatorum periculis
castè integrèque versatus, ex vestro judicio fru-
ctum est amplissimum consecutus. Nam cùm
propter dilationem comitiorum ter prætor pri-
mus centuriis cunctis renunciatus sum, facile 5
intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, &
quid aliis præscriberetis. Nunc cùm & auctori-
tatis in me tantum sit, quantum vos honori-
bus mandandum esse voluistis: & ad agendum
facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex 10
forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio
potuit afferre: certè & si quid etiam dicendo
consequi possum; iis ostendam potissimùm, qui
ei quoque rei fructum suo judicio tribuendum
esse censuerunt. Atque illud imprimis mihi læ- 15
tandum jure esse video, quod in hac insolita mi-
hi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis ob-
lata est, in qua oratio nemini deesse potest. Di-
cendum est enim de Cn. Pompeii singulari exi-
miâque virtute. Hujus autem orationis diffici- 20
lius est exitum, quàm principium invenire. Ita-
que non mihi tam copia, quàm modus in dicen-
do quærendus est. Atque ut indè oratio mea
proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur:
Bellum grave & periculosum vestris vectigali- 25
bus, atque sociis, à duobus potentissimis regi-
bus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum
alter relictus, alter laceffitus, occasionem sibi
ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur.
Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur 30
ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res a-
guntur, in vestris vectigalibus exercendis occu-
patæ, qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est
cum illo ordine, causam reipubl. periculâque re-
rum suarum detulerunt: Bythinæ, quæ nunc ve- 35
stra provincia est, vicos exustos esse complures:
regnum

regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris
 vectigalibus, totum esse in hostium potestate :
 Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello disce-
 dere : huic qui succurrerit, non satis esse para-
 5 tum ad tantum bellum administrandum : num ab
 omnibus sociis & civibus ad id bellum impera-
 torem deposci atque expeti, eundem hunc u-
 num ab hostibus metui, præterea neminem.
 Causa quæ sit videtis : nunc quid agendum sit
 10 considerate. Primùm mihi videtur de genere
 belli, deinde de magnitudine, tum de impera-
 tore deligendo esse dicendum. Genus est enim
 ejusmodi, quod maximè vestros animos excitare
 atque inflammare debet : in quo agitur populī
 15 Romani gloria, quæ vobis à majoribus cùm mag-
 na in rebus omnibus, tum summa in re militari
 tradita est : agitur salus sociorum, atque ami-
 corum, pro quâ multa majores vestri magna &
 gravia bella gesserunt : aguntur certissima pop.
 20 Romani vectigalia & maxima : quibus amissis, &
 pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis : a-
 guntur bona multorum civium, quibus est, & à
 vobis, & ab imperatoribus reipub. consulendum.
 Et quoniam semper appetentes gloriæ præter cæ-
 25 teras gentes atque avidi laudis fuistis, delenda
 est vobis illa macula Mithridatico bello superio-
 re suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inve-
 teravit in populī Romani nomine : quod is, qui
 unâ die, totâ Asiâ, tot in civitatibus, unō nun-
 30 tio, atque unâ literarum significatione, cives Ro-
 manos necandos trucidandósque denotavit, non
 modo adhuc pœnam ullam suo dignam scelere
 non suscepit ; sed ab illo tempore annum jam
 tertium & vigesimum regnat ; & ita regnat, ut
 35 se non Ponto neque Cappadociæ latebris occul-
 tare velit, sed emergere è patrio regno, atque

in vestris vestigalibus, hoc est in Asia luce, ver-
 sari. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege
 contenderunt imperatores, ut ab illo insignia
 victoriae, non victoriam reportarent. Trium-
 phavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mi-
 thridate, duo fortissimi viri, & summi impera-
 tores; sed ita triumpharunt, ut ille pulsus su-
 peratusque regnaret. Veruntamen illis impera-
 toribus laus est tribuenda quod egerunt: venia
 danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo
 bello Sullam in Italiam respública; Muren-
 am Sulla revocavit. Mithridates autem omne reli-
 quum tempus, non ad oblivionem veteris belli,
 sed ad comparisonem novi contulit. Qui po-
 stea quam maximas aedificasset ornassetque clas-
 ses, exercitusque permagnos, quibuscumque ex
 gentibus potuisset, comparasset, Bosporanis fini-
 timis suis bellum inferre simulasset; usque in
 Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces,
 quibuscum tuum bellum gerebamus: ut, cum du-
 obus in locis disjunctissimis maximéque diversis,
 uno consilio, ab unis hostium copiis bellum ter-
 ra marique gereretur, vos ancipiti contentione
 distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen
 alterius partis periculum, Sertorianae atque His-
 panien-
 sis, quae multo plus firmamenti ac roboris
 habebat, Cn. Pompeii divino consilio ac singula-
 ri virtuti depulsum est: in altera parte ita res à
 Lucullo summo viro est administrata, ut initia
 illa gestarum rerum magna atque praeclara, non
 felicitati ejus, sed virtuti; haec autem extrema,
 quae nuper acciderunt, non culpae, sed fortunae
 tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo di-
 cam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque
 vera laus ei detracta oratione nostrâ, neque falsa
 afficta esse videatur. Sed pro vestri imperii dig-
 nitate

nitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte quem vobis animum, suscipiendum putetis. Majores vestri sæpe mercatoribus ac navigatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt : vos, tot civium Romanorum millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis ? legati quod erunt appellati superbius, Corinthum patres vestri totius Græciæ lumen extinctum esse voluerunt : vos eum regem inultum esse patiëmini, qui legatum P. Romani consularem, vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit, illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt : vos vitam ereptam negligetis ? Juste-
 15 gationis verbo violatum illi persecuti sunt : vos legatum populi Romani omni supplicio interfectum, multum relinquetis ? Videte, rê, ut illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod
 20 accepistis, tueri & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur ? Regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Romani atque amicus : imminent duo reges toti Asiæ, non solum vobis
 25 inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque amicis : civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Græcia, vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur : imperatorem a vobis certum deposcere, cum præsertim vos alium
 30 miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur : vident & sentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum esse, in quo summa sunt omnia, & eum prope esse quo etiam carent agrius : cujus adventu ipso,
 35 atque nomine, tamen impetus hostium repressos
 esse

esse intelligunt ac retardatos. Hi vos, quoniam liberè loqui non licet, tacitè rogant ut se quoque, sicut cæterarum provinciarum socios, dignos existimetis quorum salutem tali viro commendetis : atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd ejusmodi in provinciam homines cum imperio misimus, ut etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multùm ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tantâ 10 temperantiâ, tantâ mansuetudine, tantâ humanitate, ut ii beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissimè commoratur. Quare si propter socios nullâ ipsi injuriâ lacerasti majores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt : quanto vos studio convenit injuriis provocatos, sociorum salutem unâ cum imperii vestri dignitate defendere? præsertim cum de vestris maximis vectigalibus 15 agatur. Nam cæterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt, utiis ad ipsas provincias turandas vix contenti esse possimus : Asia verò tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine passionis, & multitudine earum rerum, quæ 25 exportantur, facilè omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modò à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam cæteris in rebus 30 cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur : at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiarum non longe absunt, etiamsi irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio 35

vigatio conquiescit. Ità neque ex portu, neque
 ex decuriis, neque ex scriptura vectigal conser-
 vari potest. Quare saepe totius anni fructus uno
 ruore periculi, atque uno belli terrore, amit-
 titur. Quotandem animo esse existimatis, aut
 5 eos qui vectigalia vobis pensitant, aut eos qui
 exercent, atque exigunt, cùm uno reges cùn
 maximis copiis prope adsint? cùm una excur-
 sio equitatùs perbreui tempore totius anni ve-
 10 ctigal auferre possit: cùm publicani familias max-
 imas, quas in salinis habent, quas in agris, quas
 in portubus atque custodiis, magno periculo se
 habere arbitrentur. Putatisne vos illis rebus frui
 posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt conserva-
 15 veritis, non solum (ut antea dixi) calamitate,
 sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac
 nè illud quidem vobis negligendum est, quod
 mihi ego extremum proposueram, cùm essem de
 belli genere dicturus, quod ad multorum bo-
 20 na civium Romanorum pertinet: quorum vobis
 pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio
 diligenter. Nam & Publicani, homines & hone-
 stissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias, in
 illam provinciam contulerunt: quorum ipsorum
 25 per se res & fortunæ curæ vobis esse debent.
 Etenim si vectigalia nervos esse reipublicæ sem-
 per duximus, eùm certè ordinem, qui exercet
 illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè esse
 dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus homines
 30 gnavi, & industrii partim in Asia negotiantur,
 quibus vos absentibus consulere debetis: partim
 suas & suorum in ea provincia pecunias magnas
 collocatas habent. Erit igitur humanitatis ve-
 stræ, magnum eorum civium numerum calamita-
 te prohibere: sapientiæ, videre multorum ci-
 35 vium calamitatem à rep. sejunctam esse non pos-

se. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vestigalia postea victoriâ recuperare. Neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem : deinde quod nos eadem Asia 5
atque idem iste Mithridates, initio belli Asiatici docuit, id certè calamitate docti memoriâ retinere debemus. Nam tum, cùm in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus, Romæ solutione impeditâ, idem concidisse. Non enim 10
possunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempub. & mihi credite id quod ipsi videtis. Hac fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ 15
Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohæret : ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in 20
quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vestigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defunduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici belli genus est ita necessarium, 25
ut sit gerendum : non esse ita magnum, ut sit perimendum. In quo maximè laborandum est, nè fortè a vobis, quæ diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum 30
impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo homini, & magno Imperatori, debeatur : dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam 35
nobisque amicissimam Cyzicenorum obsessam esse
ab

ab ipso rege maximâ multitudine, & oppugna-
 tam vehementissimè; L. Luculli virtute, assi-
 duitate, consilio, summis obsidionis periculis li-
 beratam: ab eodem imperatore classem magnam,
 5 & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam
 studio inflammato raperetur, superatam esse, at-
 que depressum: magnas hostium præterea copi-
 as multis præliis esse deletas; patefactumque no-
 10 stris legionibus esse pontum, qui antè populo
 Romano ex omni aditu clausus esset; Sinopem
 atque Amisum, quibus in oppidis erant domi-
 cilia regis, omnibus rebus ornata atque referta,
 cæterasque urbes Ponti & Cappadociæ permul-
 tas uno aditu atque adventu esse captas: regem
 15 spoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se
 reges atque alias gentes supplicem contulisse: at-
 que hæc omnia salvis populi Romani sociis atque
 integris vectigalibus est gesta. Satis opinor hoc
 esse laudis: atque ità reputo, ut hoc vos intelli-
 20 gatis, à nullo istorum, qui huic obtrestant legi,
 atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco
 esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quem-
 admodum, cùm hæc ità sint, reliquum possit es-
 se magnum bellum. Cognoscite, Quirites non
 25 enim sine causa quæri videtur. Primum ex suo
 regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem
 Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur:
 quam prædicant in fuga, fratris sui membra in iis
 locis, quâ se parens persequeretur, dissipavisse;
 30 ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius,
 celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithri-
 dates fugiens maximam vim auri, atque argenti,
 pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à
 majoribus acceperat & ipse bello superiore ex
 35 tota Asia direptas in suum regnum congelerat,
 in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri
 colligunt

se. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoriâ recuperare. Neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem : deinde quod nos eadem Asia 5
atque idem iste Mithridates, initio belli Asiatici docuit, id cervè calamitate docti memoriâ retinere debemus. Nam tum, cùm in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus, Romæ solutione impeditâ, idem concidisse. Non enim 10
possunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempub. & mihi credite id quod ipsi videtis. Hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ 15
Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohæret : ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in 20
quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defunduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici belli genus est ita necessarium, 25
ut sit gerendum : non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. In quo maximè laborandum est, nè fortè a vobis, quæ diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum 30
impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo homini, & magno Imperatori, debeat : dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam 35
nobisque amicissimam Cyzicenorū obsessam esse
ab

ab ipso rege maximâ multitudine, & oppugna-
 tam vehementissimè; L. Luculli virtute, assi-
 duitate, consilio, summis obsidionis periculis li-
 beratam: ab eodem imperatore classem magnam,
 5 & ornam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam
 studio inflammato raperetur, superatam esse, at-
 que depressum: magnas hostium præterea copi-
 as multis præliis esse deletas; patefactumque no-
 stris legionibus esse pontum, qui antè populo
 10 Romano ex omni aditu clausus esset; Sinopem
 atque Amisum, quibus in oppidis erant domi-
 cilia regis, omnibus rebus ornata atque referta,
 cæterasque urbes Ponti & Cappadociæ permul-
 tas uno aditu atque adventu esse captas: regem
 15 spoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se
 reges atque alias gentes supplicem contulisse: at-
 que hæc omnia salvis populi Romani sociis atque
 integris vectigalibus est gesta. Satis opinor hoc
 esse laudis: atque ita reputo, ut hoc vos intelli-
 20 gatis, à nullo istorum, qui huic obtrestant legi,
 atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco
 esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quem-
 admodum, cum hæc ita sint, reliquum possit es-
 se magnum bellum. Cognoscite, Quirites non
 25 enim sine causa quæri videtur. Primum ex suo
 regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem
 Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur:
 quam prædicant in fuga, fratris sui membra in iis
 locis, quâ se parens persequeretur, dissipavisse;
 30 ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius,
 celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithri-
 dates fugiens maximam vim auri, atque argenti,
 pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à
 majoribus acceperat & ipse bello superiore ex
 35 tota Asia direptas in suum regnum congesserat,
 in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri
 colligant

colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. Ità illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit. Hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum 5 erexit, perditumque recreavit. Cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Rom. 10 neque laceſſandas bello, neque tentandas putavit. Erat etiam alia gravis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causâ in eas oras nostrum exercitum 15 esse adductum. Ità nationes multæ atque magnæ novo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimiam longinquitate locorum, ac 20 desiderio suorum commovebatur. Hic jam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus nostris reditus magis maturus quam processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmâ- 25 rat; & eorum, qui se ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam ferè sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facilè multorum opes alliciant ad misericordiam, 30 maximèque eorum qui aut reges sunt, aut vivunt in regno; quod regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum 35 recepiſſet suum non fuit eo contentus, quod ei præter

præter spem acciderat, ut eam, posteaquam pul-
sus erat, terram unquam attingeret ; sed in ex-
ercitum vestrum clarum atque victorem impe-
tum fecit. Sinite hoc loco, Quirites (sicut po-
tæ solent, qui res Romanas, scribunt) prætere
5 me nostram calamitatem quæ tanta fuit, ut eam
ad aures L. Luculli non ex pralio nuntius, sed
ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo ma-
lo gravissimæque belli offensione L. Lucullus, qui
tamen aliquâ ex parte iis incommodis mederi
10 fortasse poruisset, vestro iussu coactus, quod im-
perii diuturnitati modum statuendum veteri ex-
emplo putavistis, partem militum, qui jam sti-
pendiis confectis erant, dimisit ; partem Gla-
brioni tradidit. Mulra prætereo consultò : sed
15 ea vos conjecturâ perspicitis, quantum illud bel-
lum futurum puteris ; quod conjungant reges po-
tentissimi, renovent agitatæ nationes, suscipiant
intergæ gentes, novus imperator vester accipiat,
vetere expulso exercitu. Satis mihi multa ver-
20 ba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere
ipso necessarium, magnitudine periculosum : re-
stat, ut de imperatore ad id bellum deligendo,
ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videat-
tur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque
25 innocentium copiâ tantam haberetis, ut hæc
vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potis-
simum tantis rebus ac tanto bello præficiendum
putaretis. Nunc verò cum sit unus Cn. Pom-
peius, qui non modò eorum hominum, qui nunc
30 sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam
virtute superârit : quæ res est, quæ cujusquam a-
nimum in hac causâ dubium facere posset ? ego
enim sic existimo, in summo imperatore quatu-
35 or has res inesse oportere, scientiam rei militaris,
virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur
hoc

hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam, profectus est, qui extremâ pueritiâ miles fuit summi imperatoris; incunte adolescentiâ maximi ipse exercitûs imperator: qui sæpius cum hoste conflictit, quàm quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quàm cæteri legerunt; plures provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis, est traducta. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum; varia & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit. Jam verò virtuti Cn. Pompeii quæ potest par oratio inveniri? quid est quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo; quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sulla hujus virtute & consilio confectus est liberatam: testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit:

vit : testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit : testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum internecione patefactum est : testis est Hispania, quæ sapissimè plurimos hostes ab hoc superatos prostratosque conspexit : testis est iterum & sæpius Italia, quæ cum servili bello tetro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit : quod bellum
 10 expectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est ; adventu sublatum ac sepultum : testes verò jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes ; denique maria omnia tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque
 15 portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmiter habuit præsidium, ut tutus esset ? aut tam fuit abditus, ut lateret ? quis negavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret ? cum aut hieme, aut referto
 20 prædonum mari navigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latè divisum, atque dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab hominibus imperatoribus, uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse ? Quam
 25 provinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos ? quod vectigal vobis tutum fuit ? quem socium defendistis ? cui præsidio classibus vestris fuistis ? quàm multas existimatis insulas esse desertas ? quàm multas aut metu relictas, aut a
 30 prædonibus captas urbes esse sociorum. Sed quid ego longinqua cômmemoro ? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani, longè à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum, fortunas, non sua tecta defendere. Sociis vestris,
 35 ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse : cum exercitus nostri Brundisio nunquam, nisi
 summâ

summâ hieme, transiniserint? Quid, ad nos cum
ab exteris nationibus venirent, captos querar,
cum legati populi Romani redempti sint? mer-
catoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duo-
decim secures in prædonum potestatem perve- 5
nerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, no-
bilissimas urbes, innumerabilesque alias, captas
esse commemorem; cum vestros portus, atque
eos portus, quibus vitam & spiritum ducitis, in
prædonum fuisse potestate sciatis? An verò ig- 10
noratis, portum Cajetæ, celeberrimum, atque
plenissimum navium, inspectante prætore à præ-
donibus esse direptum? Ex Miseno autem ejus
ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bel-
lum gesserat, à prædonibus esse sublato? Nam 15
quid ego Ostiense incommodum, atque illam la-
lem atque ignominiam reipub. querar; cum pro-
pe inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul po-
puli Romani præpositus esset, à prædonibus ca-
pta atque oppressa est. Prô dii immortales, tan- 20
tane unius hominis incredibilis ac divina virtus
tam brevi tempore lucem affare reipub. potuit,
ut vos, qui modò ante ostium Tyberinum clas-
sem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Ocea-
ni ostium prædonum navem esse audiat? At- 25
que hæc quâ celeritate gesta sint, quanquam vi-
detis; tamen à me in dicendo prætereunda non
sunt. Quis enim unquam, aut obeundi negotii,
aut consequendi quæstûs studio, tam brevi tem-
pore, tot loca adire, tantos cursus conficere po- 30
tuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli
impetus navigavit? qui Siciliam adiit, Africam
exploravit, in Sardiniam cum classe venit, non-
dum tempestivo ad navigandum mari: atque hæc
tria frumentaria subsidia reipubl. firmissimis præ- 35
sidiis classibusque munivit. Indè se, cum in Ita-
liam

- liam recepisset, duabus Hispaniis, & Galliâ Cisalpinâ, præfidiis ac navibus confirmatâ, missis item in oram Ilyrici maris, & in Achaiam, omnemque Græciam, navibus, Italiæ duo maria
- 5 maximis classibus firmissimisque; præfidiis adornavit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est, unde quinquagesimo die totam ad imperium populi Romani Siciliam adjunxit: omnes qui ubique prædones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim unius hujus imperio ac potestati se dederunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum usque in Pamphyliam legatos deprecatoresque misissent, spem deditiois non ademit, obfidésque imperavit. Ità tantum bellum, tam
- 10 diuturnum, tam longe latèque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extremâ hieme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ æstate confecit. Est hæc divina atque incredibilis virtus imperatoris. Quid
- 20 cæteræ, quas paulò antè commemorare coeperam? quantæ atque quàm multæ sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto imperatore quærenda est: sed multæ sunt artes eximiæ, hujus administræ comitésque virtutis.
- 25 Ac primum quantâ innocentia debent esse imperatores! quantâ deinde omnibus in rebus temperantiâ! quantâ fide! quantâ felicitate! quanto ingenio! quantâ humanitate! quæ breviter, qualia sint in Cn. Pompeio, consideremus. Summa enim omnia sunt, Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese, cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant centuriatus, atque venie-
- 30 rint? quid hunc hominem magnum aut amplum de republ. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromp-

depromptam ad bellum administrandum, aut propter cupiditatem, provinciæ magistratibus diviserit, aut propter avaritiam Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui hæc fecerint. Ego 5 autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ 10 per hosce annos in Italia per agros atque oppida civium Romanorum nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exterarum nationes fieri existimetis. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestro- 15 rum armis hostium urbes, an hibernis sociorum civitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet, neque severus esse in judicando, qui alios in se severos esse iudices non vult. Hinc 20 miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed nè vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? jam verò quemadmodum milites hibernent, quo- 25 tidie sermones ac literæ perferuntur: non modò, ut sumptum faciat in militem, nemini vis affertur; sed nè cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ, perfugium majores nostri in sociorum atque amicorum 30 tectis esse voluerunt. Age verò, cæteris in rebus quali sit temperantiâ, considerate. Unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, 35 aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas

cer-

terrâs pertulerunt, sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardârunt : non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem ; postremò, signa & tabulas cæterâque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille nè visenda quidem existimavit.

10 Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur. Nunc denique incipiunt credere fuisse homines Romanos hac quondam abstinentiâ : quod jam nationibus

15 exteris incredibile ac falsò memoriæ proditum videbatur. Nunc imperii nostri splendor illis gentibus lucet : nunc intelligunt, non sine causa majores suos tum cùm hac temperantiâ magistratus habebamus, servire populo Romano quàm

20 imperare aliis maluisse. Jam verò ità faciles aditus ad eum privatorum, ità liberæ querimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Jam quantum consilio, quantum

25 dicendi gravitate & copiâ valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognovistis. Eidem verò ejus inter socios quantum existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam

30 esse judicârint ? Humanitate jam tantâ est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutem ejus pugnautes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint : Et quisquam dubitavit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad

35 omnia vestræ memoriæ bella conficienda, divino quodam consilio natus esse videatur ? Et quoniam

am auctoritas multum in bellis quoque admini-
strandis atque imperio militari valet, certè ne-
mini dubium est, quin ea in re idem ille impe-
rator plurimum possit. Vehementer autem per-
tinere ad bella administranda, quid hostes, quid
socii de imperatoribus vestris, existiment, quīs
ignorat? cū sciamus, homines in tantis rebus,
ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut
ament, opinione non minùs famæ, quàm aliquā
certā ratione commoveri. Quod igitur nomen
unquam in orbe terrarum clariùs fuit? cujus res
gestæ pares? de quo homine vos, id quod maxi-
mè facit auctoritatem, tanta & tam præclara judi-
cia fecistis? An verò ullam usquam esse oram
tam desertam putatis, quo non illius dici fama
pervaserit; cū universus populus Romanus re-
ferto foro, repletisque omnibus templis, ex qui-
bus hic locus confici potest, unum sibi ad com-
mune omnium gentium bellum Cn. Pompeium
imperatorem depoposcit? Itaque ut plura non
dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quan-
tum hujus auctoritas valeat in bello, ab eodem
Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exem-
pla sumantur: qui quo die à vobis maritimo bel-
lo præpositus est imperator, tanta repentè utili-
tas annonæ ex summa inopia & caritate rei fru-
mentariæ consecuta est, unius spe & nomine,
quantum vix ex summa ubertate agrorum diu-
turna pax efficere potuisset. Jam verò acceptā
in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos
paulò antè invitatus admonui, cū socii pertimu-
issent, hostium opes animique crevissent, cū
saris firmum præsidium provincia non haberet,
amississetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id tem-
poris divinitus Cn. Pompeium ad eas regiones
fortuna populi Romani attulisset. Hujus adven-
tus

tus & Mithridatem insolitâ inflammatum victoriâ
 continuit; & Tigranem magnis copiis minitantem
 Asiæ retardavit. Et quisquam dubitabit, quid
 virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate
 5 perfecit? aut quàm faciliè imperio atque exer-
 citu socios & vectigalia conservaturus sit, qui ip-
 so nomine ac rumore defenderit? Agè verò, il-
 la res quantam declarat ejusdem hominis apud
 hostes populi Romani auctoritatem, quòd ex lo-
 10 cis tam longinquis tamque diversis, tam brevi
 tempore, omnes unà huic se dediderunt? quòd
 Cretensum legati, cùm in eorum insula nostra
 imperator exercitusque esset, ad Cn. Pompeium
 in ultimas prope terras venerunt, eique se omnes
 15 Cretensum civitates dedere velle dixerunt?
 Quid? idem ipse Mithridates nōne ad eundem
 Cn. Pompeium legatum usque in Hispaniam mi-
 sit; cùmque Pompeius legatum semper judica-
 vit; ii, quibus semper erat molestum ad eum
 20 potissimum esse missum, speculatorem quàm le-
 gatum judicare maluerunt? Potestis igitur jam
 constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis
 postea rebus gestis magnisque vestris judiciis am-
 plicatam, quantum apud illos reges, quantum
 25 apud exteras nationes valituram esse existe-
 tis. Reliquum est, ut de felicitate, quam præ-
 stare de se ipso nemo potest, meminisse & com-
 memorare de altero possumus, sicut æquum est
 homini de potestate deorum, timidè & pauca di-
 30 camus. Ego enim sic existimo, Maximo, Mar-
 cello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis impera-
 toribus, non solùm propter virtutem, sed etiam
 propter fortunam, sæpius imperia, mandata at-
 que exercitus esse commissos. Fuit enim profe-
 35 ctò quibusdam summis viris quædam ad ampli-
 tudinem, & gloriam, & ad res magnas bene ge-
 rendas,

rendas, divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, de quo nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur : nè aut invisæ diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terrâ marique, quantâque felicitate gesserit : ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatésque obsecundârint. Hoc brevissimè dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui à diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cùm communis salutis, atque imperii, tum ipsius hominis causâ, sicuti facitis, vellet & optare debetis. Quare cum & bellum ità necessarium sit, ut negligi non possit : ità magnum sit, ut accuratissimè sit administrandum, & cùm ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna : dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à diis immortalibus oblatum & datum est, in rempublicam conservandam atque amplificandam conferatis? Quod si Romæ C. Pompeius privatus esset hoc tempore; tamen ad tantum bellum is erat diligendus atque mittendus : nunc cùm ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere statim possit, quid exspectamus? aut cur non ducibus diis immortalibus, eidem, cui cætera summâ cum salute

salute reipublicæ commissa sunt, hoc quoque
 bellum regium committimus? At enim vir clarif-
 simus, reip. & vestris beneficiis amplissimis affe-
 ctus, Q. Catulus, itémque summis ornamentis ho-
 5 noris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus Q Hor-
 tensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego
 auctoritatem apud vos multis locis plurimum va-
 luisse & valere oportere confiteor: sed in hac
 causa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias
 10 fortissimorum virorum & clarissimorum; tamen
 omissis auctoritatibus, ipsâ re & ratione exqui-
 rere possumus veritatem; atque hoc facilius,
 quòd ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ii-
 dem isti vera esse concedunt, & necessarium bel-
 15 lum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompeio
 summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius?
 si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum
 esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia de-
 ferri non oportere. Obsolevit jam ista oratio,
 20 re multò magis, quàm verbis refutata. Nam tu
 idem, Q. Hortensi, multa, pro tua summa copia,
 ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra
 virum fortem A. Gabinium graviter ornateque
 dixisti, cum is de uno imperatore contra prædo-
 25 nes constituendo legem promulgâisset; & ex hoc
 ipso loco permulta idem contra legem verba feci-
 sti. Quid tum, per deos immortales si plus apud
 populum Romanum auctoritas tua, quàm ipsius
 populi Romani salus & vera causa valuisset; ho-
 30 die hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperi-
 um teneremus? an tibi tum imperium esse hoc
 videbatur, cùm populi Romani legati, prætores,
 quæstorésque capiebantur? cum ex omnibus pro-
 vinciiis commeatu, & privato & publico, prohi-
 35 bebamur? cùm ità clausa erant nobis omnia ma-
 ria, ut neque privatam rem maritimam, neque
 publicam

publicam jam obire possemus? Quæ civitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe maritimisque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis & gloria remansit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non portus suos, & agros & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ, per se ipsa defenderet? At, hercle, aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cuius usque ad nostram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanerat, magna ac multò maxima parte, non modò utilitatis, sed dignitatis atque imperii, caruit. Nos quorum majores Antiochum regem classe Persenque superarunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginienses homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosque vicerunt: ii nullo in loco jam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui antea non modò Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperii salvos præstare poteramus, tum, cum insula Delos, tam procul à nobis in Ægæo mari posita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, sine muro nihil timebat: iidem non modò Provinciis, atque oris Italiæ maritimis, at portus nostris, sed etiam Appia jam viâ carebamus; & his temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere; cum eum vobis majores vestri exuviis nauticis & classium spoliis ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Romanus, & cæteros, qui erant in eadem sententia,

riâ, dicere existimavit ea, quæ sentiebatis : sed
tamen in salute communi idem populus Roma-
nus dolori suo maluit quàm auctoritati vestræ ob-
temperare. Itaque una lex, unus vir, unus an-
5 nus, non modò nos illâ miseriâ ac turpitudine
liberavit ; sed etiam effecit, ut aliquando verè
videremur omnibus gentibus ac nationibus terrâ
marique imperare. Quò mihi etiam indignius
videtur obrectatum esse adhuc : Gabinio dicam,
10 anne Pompeio, an utrique ? (id quod est verius)
nè legaretur A. Gabinus Cn. Pompeio experenti
ac postulanti ? Utrùm ille, qui postulat legatum
ad tantum bellum, quem velit, idoneus non est,
qui impetret, cùm cæteri ad expilandos socios,
15 diripiendâsque provincias, quos voluerunt, lega-
tos eduxerint ; an ipse, cujus lege salus ac dig-
nitas populo Romano atque omnibus gentibus
constituta est, expers esse debet gloriæ ejus im-
peratoris, atque ejus exercitus, qui consilio ipsi-
us atque periculo est constitutus ? an Cn. Falci-
20 dius, Q. Metellus. Q. Cælius Latinienfis, Cn.
Lentulus, quos omnes honoris causâ nomino cum
tribuni plebis fuissent, anno proximo legati esse
potuerunt : in hoc uno Gabinio sunt tam diligen-
25 tes, qui in hoc bello, quod lege Gabinîâ geritur,
in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se
ipse constituit, etiam præcipuo jure esse debe-
ret ? de quo legando spero Consules ad Senatum
relaturos : qui si dubitabunt, aut gravabuntur, e-
30 go me profiteor relaturum : neque me impedit
cujusquam, Quirites, inimicum edictum, quo
minùs, fretus vobis, vestrum jus beneficiumque
defendam : neque præter intercessionem, quid-
quam audiam : de quâ (ut arbitror) isti ipsi qui
35 minantur, etiam atque etiam, qui id liceat, con-
siderabunt. Meâ quidem sententiâ, Quirites, u-
nûs

nus A. Gabinius, belli maritimi rerumque gesta-
 rum auctor, comes Cn. Pompeio adscribitur : pro-
 pterea quòd alter uni id bellum suscipiendum
 vestris suffragiis detulit ; alter delatum susceptum-
 que confecit. Reliquum est, ut de Q. Catuli
 auctoritate & sententia dicendum esse videatur :
 qui cùm ex vobis quæreretur, si in uno Cn. Pom-
 peio omnia poneretis, si quid de eo factum esset,
 in quo spem essetis habituri ? cepit magnum suæ
 virtutis fructum, ac dignitatis, cùm omnes pro-
 pè unâ voce in eo ipso vos spem habituros esse
 dixistis. Etenim talis est vir, ut nulla res tanta
 sit, ac tam difficilis, quam ille non, & consilio
 regere, & integritate tueri, & virtute conficere
 possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissimè
 dissentio, quòd quò minùs certa est hominum ac
 minùs diuturna vita, hoc magis resp. dum per
 deos immortales licet, frui debet summi hominis
 vitâ atque virtute. Atenim nihil novi fiat con-
 tra exempla atque instituta majorum. Non di-
 co hoc loco, majores nostros semper in pace
 consuetudini, in bello utilitati paruisse : semper
 ad novos casus temporum, novorum consiliorum
 rationes accommodâsse ; non dicam duo bella
 maxima, Punicum, & Hispaniense, ab uno im-
 peratore esse confecta : duas urbes potentissimas,
 quæ huic imperio maximè minabantur, Cartha-
 ginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione
 esse deletas ; non commemorabo, nuper ita vo-
 bis patribusque vestris esse visum, ut in uno C.
 Mario spes imperii poneretur, ut idem cum
 Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theu-
 tonis bellum administraret : in ipso Cn. Pompeio,
 in quo novi constituti nihil vult Q. Catulus, quàm
 multa sint nova summæque, Catuli voluntate,
 constituta, recordamini. Quid tam novum, quem
 adolescen-

adulescentulum privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: Rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm
5 homini peradulescenti, cujus à senatorio gradu ætas longè abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his Provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africâ maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum quàm equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit; sed etiam studio omni visendam putavit. Quid
10 tam inusitatum, quàm ut, cum duo Consules clarissimi fortissimique essent, eques Romanus ad bellum maximum formidolosissimūmq; pro Consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in Senatu, qui diceret non oportere mitti hominem privatum pro
20 Consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum suâ sententiâ pro Consule sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo reipublicæ bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum Consulium
25 munus unius adulescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quàm ut ex Senatûs consulto legibus solutus, Consul antè fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm ut iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus
30 hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno hominè vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova, profecta sunt
35 in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum ejusdem dignitatis amplissimorum hominum

num auctoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeii dignitate à vobis comprobata[m] semper esse, vestrum ab illis de eodem homine iudicium populique Rom. auctoritatem improbari; 5
præsertim cum jam suo jure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere; propterea quod istis reclamantibus vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. 10
Hoc si vos temere fecistis, & reip. parum consultistis; rectè isti studia vestra suis consiliis regere conantur: sin autem vos plus tum in republica vidistis; vos, his repugnantibus, per vosmet ipsos dignitatem huic imperio, salutem orbiterarum attulistis: ut aliquando isti principes, & 15
sibi, & cæteris, pop. Rom. universi auctoritati parendum esse, fateantur. Atque in hoc bello Africano, & regio, non solum militaris illa virtus, quæ est in C. Pompeio singularis, sed aliæ quo- 20
quo virtutes animi, multæ & magnæ requiruntur. Difficile est, in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisque exterarum nationum, ita versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude cogitet deinde, etiamsi qui 25
sunt pudore ac temperantiâ moderatiores; tamen eos esse tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exterarum nationes, propter eorum, quos ad eas hoc 30
anno cum imperio misimus injurias ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes jam locupletes, ac copiose, requi- 35
runtur, quibus causa belli propter diripiendi cupidita-

piditatem inferatur. Libenter hæc coram cum
 Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis &
 clarissimis viris. Noverunt enim sociorum vul-
 nera : vident eorum calamitates, quærimonias
 5 audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum
 mittere putatis ? an hostium simulatione, contra
 socios atque amicos ? quæ civitas est in Asia, quæ
 non modò unius imperatoris, aut legati, sed u-
 nius tribuni militum animos ac spiritus capere
 10 possit ? Quare, etiamsi quem habetis, qui colla-
 tis signis exercitus regios superare posse videatur ?
 tamen nisi erit idem, qui se à pecuniis sociorum,
 qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab auro,
 gazâque regia, manus, oculos, animum cohibere
 15 possit ; non erit idoneus, qui ad bellum Asiati-
 cum regiûmque mittatur. Ecquam putatis civi-
 tatem pacatam fuisse, quæ locuples sit ; ecquam
 esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur ;
 20 Ora maritima, Quirites, C. Pompeium non so-
 lùm propter rei militaris gloriam, sed etiam prop-
 ter animi continentiam requisivit. Videbat enim
 populum Romanum non locupletari quotannis
 pecuniâ publicâ, præter paucos, neque eos quid-
 quam alium assequi classum nomine, nisi ut detri-
 25 mentis accipiendis majore affici turpitudine vi-
 deremur. Nunc quâ cupiditate homines in pro-
 vincias, quibus jacturis, quibus conditionibus,
 proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ac u-
 num deferenda esse omnia non arbitrantur. Quasi
 30 verò Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum
 etiam alienis vitiis, magnum esse videamus ! Qua-
 re nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia,
 qui inter annos tot unus inventus sit, quem socii
 in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant.
 35 Quod si auctoritatis hanc causam, Quirites, con-
 firmandam putatis : est vobis auctor vir bellorum
 I omnium,

omnium, maximarum rerum peritissimus, P. Servilius, cujus tantæ res gestæ terrâ marique exstiterunt, ut cùm de bello deliberetis, auctor vobis gravior esse nemo debeat : est C. Curio, summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, 5 summo ingenio & prudentiâ præditus : est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis : est C. Cassius, integritate, virtute, constantiâ singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi 10 qui dissentiant, respondere posse videamur. Quæ cùm ita sint, C. Manili, primum istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimèque comprobo : deinde te hortor, 15 ut auctore populo Romano maneat in sententia; neve cujusquam vim aut minas pertimescas. Primum in te satis esse animi constantiæque arbitror, deinde, cùm tantam multitudinem, cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus : quid 20 est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio populi Romani, atque hac potestate 25 prætoriâ, quidquid auctoritate, fide, constantiâ possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Romano, polliceor & dextero; testorque omnes deos, & eos maximè, qui huic loco temploque præsident, qui 30 omnium mentes eorum, qui ad rempublicam addeunt, maximè perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quo Cn. Pompeii gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cujusquam amplitudinè, aut 35 præsidia periculis, aut adjumenta honoribus queram :

ram : propterea quod pericula facile; ut hominem præstare oportet, innocentiam testi pellemus : honores autem, neque ab uno neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causâ mihi susceptum est, Quirites, id omne me reipublicæ causâ suscepisse confirmo : tantumque abest ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, ut
 10 multas etiam similitudines, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutiles suscepisse. Sed ego, me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui; Quirites, vestram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & salutem provinciarum atque
 15 sociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

20

ORATIO XII.

Quæ est, pro

25 T. ANNIO MILONE.

Argumentum.

30 Titus Annius Milo, civis Romanus, sibi infestissimum, & infelicitissimum Romanum civem P. Clodium habuit : multæque inter hos duos altercationes in Republica sæpè fuerunt. Præcipue vero, cum Milo Consulatum illius antea peteret,
 35 cuius anni Præturam P. Clodius adsectabat, adeo irâ & odio motus fuit ut Milonis competitoris
 I 2 modis

modis omnibus quibus posset juvaret, ad hoc, ut
 Milone repulso, eum Consulatum alii consequerentur. Nam, ut dicit Cicero, non potuit abuti Præturâ, ut cupiebat, Consule inimico suo Milone, qui ejus furores, & rabiem compressisset. 5
 Itaque summo studio nitebatur, ut Milo eo anno Consul non fieret; quod videns se ullo modo obtinere non posse, sed Milonem opinione omnium Consulem esse futurum, statuit, si Ciceroni credimus, Milonem ipsum occidere, & ita res 10
 gesta fuit. Clodius enim ex urbe recessit, antequam Milo, & ad quandam suam villam accessit in Albanum, unde vesperi rediens versus Romam, obviam Milo in via: ibat enim Lavinium Milo ad prodendum ibi flaminem, nam 15
 erat illius loci dictator. Et ibat Milo penulatus in rheda cum uxore, ancillis, & pueris. Veniebat Clodius expeditus in equo, cum e eâ manu virorum. Itaque inter eos ante fundum Clodii, in via scilicet Appia, Congressio facta fuit, 20
 ut dicit Cicero, factoque in Milonem impetu à Clodianis & in illo certamine fuit Clodius interfectus. Ob quam cædem accusatus est Milo, & à fautoribus Clodii expetuntur ab eo pænæ 25
 debite, quia contra leges hominem interfecerit. Milo non negabat occidisse: Sed jure se occidisse dicebat. Decrevitque Pompeius ut de morte Clodii quæreretur. Quare ab eo ex cunctis ordinibus electi sunt iudices qui in hac causa judicarent. 30
 Pompeiusque ipse armatis cohortibus forum complevit, nè fortè in tanto judicio ulli populares motus exurgerent. Cicero ergò Milonis amicissimus, inimicissimus Clodius, pro Milone hanc Orationem habuit insignem atque notabilim, & summo artificio singularem. 35

Et si

F Tſi vereor, judices, nè turpe ſit, profor-
 tiſſimo viro dicere, incipientem timere ;
 minimèque deceat, cùm T. Annius Milo
 5 ipſe magis de reipublicæ ſalute, quàm de ſua
 perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi
 magnitudinem afferre non poſſe : tamen hæc no-
 vi, judicii nova forma terret oculos, qui, quo-
 cunque inciderint, veterem conſuetudinem fori,
 10 & priſtinum morem judiciorum, minimè vident.
 Non enim coronâ conſeſſus veſter cinctus eſt, ut
 ſolebat : non uſitatâ frequentiâ ſtipati ſumus.
 Nam illa præſidia, quæ pro templis omnibus
 cernitis, eſſi contra vim collocata ſunt, afferunt
 15 tamen oratori horroris aliquid ; ut in foro & in
 judicio. Quamquam præſidiis ſalutaribus & ne-
 ceſſariis ſepti ſumus : tamen, ne non timere qui-
 dem ſine aliquo timore poſſimus. Quæ ſi oppo-
 ſita Miloni putarem ; cederem tempori, judices,
 20 nec inter tantam vim armorum exiſtimarem ora-
 tori locum eſſe. Sed me recreat & reficit Cn.
 Pompeii, ſapientiſſimi & juſtiſſimi viri, conſili-
 um : qui proſectò nec juſtitix ſuæ putaret eſſe,
 quem reum ſententiis judicum tradidiſſet, eun-
 25 dem telis militum dedere ; nec ſapientix, teme-
 ritatem concitatae multitudinis auctoritate publi-
 cã armare. Quamobrem illa arma, centuriones,
 cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium
 denuntiant : nèque ſolùm, ut quieto, ſed etiam,
 30 ut magno animo ſimus, hortantur : neque aux-
 ilium modò deſenſioni meæ, verum etiam ſilen-
 tium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ
 quidem eſt civium, tota noſtra eſt : neque eo-
 rum quiſquam, quos undequè intuentes ex hoc
 35 ipſo loco cernitis, unde aliqua pars fori aſpici po-
 teſt, & hujus exitum judicii exſpectantes, non
 cùm

cum virtuti Milonis faver, tum de se, de patriâ,
de fortunis hodierno die decertari putat. Unum
genus est adversum infestumque nobis eorum,
quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & om-
nibus exitiis publicis Pavit : qui hesternâ etiam 5
concione incitati sunt, ut vobis voce præirent,
quid judicaretis, quorum clamor, si quis fortè
fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem re-
tineatis, qui semper genus illud hominum, cla-
morésque maximos pro vestra salute neglexit. 10
Quamobrem adesse animis, judices, & timorem,
si quem habetis, deponite. Nam, si unquam de
bonis & fortibus viris, si unquam de bene-meritis
civibus potestas vobis judicandi fuit, si denique
unquam locus amplissimorum ordinum dilectis 15
viris datus est, ubi sua studia erga sortes & bonos
cives, quæ vultu & verbis sæpe significassent, re
& sententiis declararent : hoc profectò tempore
eam potestatem omnem vos habetis, ut statua-
tis, utrùm nos, qui semper vestræ auctoritati 20
dediti fuimus, semper miseri lugeamus, an diu
vexati à perditissimis civibus, aliquando per vos
ac vestram fidem, virtutem, sapientiâque re-
creemur. Quid enim nobis duobus, judices,
laboriosius ? quid magis sollicitum, magis exerci- 25
tum, dici, aut fingi potest ? qui spe amplissimo-
rum præmiorum ad rempublicam adducti, metu
crudelissimorum exitiorum carere non possumus.
Et quidem cæteras tempestates & procellas in il-
lis duntaxat fluctibus concionum semper putavi 30
Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis
contra improbos senserat : in judicio verò, & in
eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplis-
simi viri judicarent, unquam existimavi spem
ullam esse habituros Milonis inimicos, ad ejus 35
non salutem modò extinguendam, sed etiam
gloriam

gloriam per tales viros infringendam. Quanquam
in hac causa, iudices, T. Annii tribunatu, rebus
omnibus pro salute reipublicæ gestis, ad hujus
criminis defensionem non abutemur, nisi oculis
5 videritis insidias Miloni à Clodio factas; nec de-
precaturi sumus ut crimen hoc nobis multa prop-
ter præclara in rempublicam merita condoneris:
nec postulaturi, ut, si mors P. Clodii salu ve-
stra fuerit, idcirco eam vi tuti Milonis potius,
10 quàm populi Romani felicitati assignetis: sed, si
illius insidiæ clariores hac luce fuerint; tum de-
nique obsecrabo obtestaborque vos, iudices, si
cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinqua-
tur, ab inimicorum audacia relicque vitam ut
15 impunè liceat defendere. Sed, antequam ad
eam orationem venio, quæ est propriæ nostræ
questionis, videntur ea esse refutanda, quæ in
Senatu ab inimicis sæpe jactata sunt, & in con-
cione ab improbis, etiam paulo antè ab accusa-
20 toribus: ut omni errore sublato, rem planè, quæ
venit in iudicium, videre possitis. Negant in-
tueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occi-
sum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc ho-
mines stultissimi disputant, nempe in ea, quæ
25 primum iudicium de capite vidit M. Horatii for-
tissimi viri: qui nondum liberâ civitate, tamen
populi Romani comitiis liberatus est, cùm suâ
manu sororem interfectam esse fateretur. An
est quisquam, qui hoc ignoret, cùm de homine
30 occiso quæratur, aut negari solere omnino esse
factum; aut recte ac jure factum esse defendi?
Nisi verò existimetis dementem P. Africanum
fuisse, qui cùm à C. Carbone tribuno plebis in
concione seditiosè interrogaretur, quid de Tib.
Gracchi morte sentiret, respondit, jure cæsum
35 videri. Neque enim posset aut Ahala ille Servi-

lius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me Consule, Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, cum 5 qui patris ulciscendi causâ matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententiâ liberatum.

Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo; diurnum autem, si telo defenderit, 10 interfici impunè voluerunt: quis est, qui, quoquo modo qui interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui, si tempus est ullum, jure hominis necandi, quæ 15 multa sunt, certè illud est non modo justum, verum etiam necessarium; cum vivis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat: facere enim probus adolescens periculose,

quàm perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solutum periculo liberavit. Infidatori verò, & latroni, quæ potest afferri injusta nex? Quid comitatus nostri, quid gladii 25 volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus; 30 ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnia honesta ratio esset expediendæ salutis. *Silent enim leges inter arma*, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, antè 35 injusta

injusta poena luenda sit, quàm justa repetenda.
 Etsi persapienter, & quodammodo tacitè, dat
 ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modò
 hominem occidi, sed esse cum telo hominis occi-
 5 dendi causâ vetat: ut, cum causa non telum
 quæreretur, qui sui defendendi causâ, telo esset
 usus, non hominis occidendi causâ habuisset te-
 lum judicaretur. Quapropter hoc maneat in
 causâ, judices. Non enim dubito, quin proba-
 10 turus sim vobis defensionem meam, si id memi-
 neritis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem
 jure interfici posse. Sequitur illud, quod a Mi-
 lonis inimicis sæpissime dicitur, Cædem, quâ P.
 Clodius occisus est, Senatum judicâsse contra rem
 15 publicam esse factam. Illam verò Senatus non
 sententiis suis solùm, sed etiam studiis compro-
 bavit. Quoties enim est illa causa à nobis acta
 in Senatu? quibus assensionibus universi ordinis?
 quàm nec tacitis, nec occultis? Quando enim
 20 frequentissimo Senatu quatuor, ad summum quin-
 que, sunt inventi, qui Milonis causam non pro-
 barent? declarant hujus ambusti tribuni plebis
 illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie me-
 am potentiam invidiosè criminabatur, cum dice-
 25 ret, Senatum non quod sentiret, sed quod ego
 vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est
 appellanda potius, quàm propter magna in rem-
 publicam merita, mediocris in bonis causis au-
 ctoritas, aut propter officiosos labores meos non-
 30 nulla apud bonos gratia; appelletur ita sanè,
 dummodo ea nos utamur pro salute bonorum
 contra amentiam perditorum. Hanc verò quæ-
 stionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen
 Senatus constituendam putavit: erant enim leges,
 35 erant quæstiones, vel de cæde, vel de vi: nec
 tantum moerorèm ac luctum Senatui mors P. Clo-

dii afferebat, ut nova questio constitueretur. Cujus enim Senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de ejus interitu, quis potest credere Senatum iudicium novum constituendum putasse? Cur igitur incendium 5 curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, eadem hanc ipsam, contra rempublicam Senatus factam esse decrevit? quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter cives non contra rempublicam. Non enim est ulla defensio contra 10 vim unquam optanda; sed nonnunquam est necessaria. Nisi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est cæsus, aut ille quo Cajus, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiamsi è republica, rempublicam tamen non vulnerârunt. Itaque 15 ego ipse decrevi, cùm eadem in Appia factam esse constaret, non eum qui se defendisset, contra rempublicam fecisse: sed, cùm inesset in re vis, & insidiæ, crimen iudicio reservavi, rem notavi. Quod si per furiosum illum tribunum 20 Senatui, quod sentiebat, perficere licuisset: novam quæstionem nunc nullam haberemus. Decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Divisa sententia est, postulante nescio quo. Nihil enim necesse 25 est omnium flagitia proferre: sic reliqua auctoritas Senatus, emptâ intercessione, sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione suâ & de re, & de causa iudicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta esset, in qua P. Clodius occi- 30 sus fuit. Quid ergo tulit? nempe, ut quæreretur. Quid porro quærendum est; factumne sit? at co stat. A quo? at patet: vidit etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse: quod nisi vidisset, posse absolvi eum qui 35 iateretur cùm videret nos fateri, neque quæri unquam

unquam jussisset, nec vobis tam salutarem hanc
in judicando literam, quàm illam tristem, de-
disset. Mihi verò Cn. Pomp. non modò nihil
gravius contra Milonem judicasse, sed etiam sta-
tuisse viderut, quid vos in judicando spectare o-
5 portet. Nam, qui non pœnam confessioni, sed
defensionem dedit, is causa n interitûs quæren-
dam, non interitum putavit. Jam illud dicet
ipse profectò, quod sua sponte fecit P. nè Clo-
dio tribuendum putet, an tempori. Domi suæ
10 nobilissimus vir; Senatûs propugnator, atque
illis quidem temporibus penè patronus, avuncu-
lus hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Car-
onis, tribunus plebis M. Drusus, occisus est. Nihil
de ejus morte populus consultus, nulla quæstio
15 decreta à Senatu est. Quantum luctum in hac
urbe fuisse à nostris patribus accepimus, cum P.
Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis es-
set illata! quis tum non gemit? quis non a sit
dolore? quem immortalem, si fieri posset, o-
20 nes esse cuperent, ejus nè necessariam quidem
exspectatam esse mortem? num igitur ulla quæ-
stio de Africani morte lata est? certè nulla.
Quid ita? quia non alio facinore clari homines,
alio obscuri necantur, interfit inter vitæ digni-
25 tatem, summorum, atque infimorum: mors qui-
dem illata per scelus iisdem pœnis teneatur &
legibus, nisi fortè magis erat parricida, si quis
Consularem patrem, quàm si quis humilem neca-
verit; aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd
30 is in monumentis majorum suorum sit interfectus.
Hoc enim sæpe ab istis dicitur: perinde quasi
Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ po-
pulus uteretur, sed ubi impune sui posterì latro-
35 cinarentur. Itaque in eadem ista Appia via cum
ornatissimum equitem Romanum M. Papium
occidisset,

occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Ho-
 mo enim nobilis in suis monumentis equitum Ro-
 manum occiderat. Nunc ejusdem Appiæ nomen
 quantas tragoedias excitat? quæ cruentata antea
 cæde honesti atque innocentis viri filebatur, ea-
 dem nunc crebrò usurpatur, posteaquam latro-
 nis & parricidæ sanguine imbuta est. Sed quid
 ego illa commemoro? comprehensus est in tem-
 plo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn.
 Pompeium interficiendum collocarat. Extorta 10
 est confitendi fida de manibus. Caruit foro
 postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico:
 januâ, se, ac parietibus, non jure legum judicio-
 rumque texit. Num quæ rogatio lata? num quæ
 nova questio decreta est? atqui, si res, si vir, si 15
 tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa
 summa omnia fuerunt. Infidiator erat in foro
 collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs: ei viro
 autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur
 salus civitatis eo porrò reipublicæ tempore, quo 20
 si unus ille occidisset, non hæc solùm civitas, sed
 gentes omnes concidissent. Nisi fortè, quia per-
 fecta res non est, non fuit punienda. Perinde
 quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus
 vindicentur. Minùs dolendum fuit, re non per-
 fectâ; sed puniendum certè nihilominus. Quo- 25
 ties ipse, judices. ex P. Clodii telis, & ex cru-
 entis ejus manibus effugi? ex quibus si me non
 mea vel reipublicæ fortuna servâisset, quis tandem
 de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti 30
 sumus, qui Daïum, qui Africanum, Pompeium,
 nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus.
 Tolerabilia fuerunt illa. P. Clodii mortem æquo
 animo nemo ferre potest: luget Senatus: moeret
 equester ordo: tota civitas confecta senio est: 35
 squalent municipia: affliguntur coloniæ, agri de-
 nique

nique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam
 mansuetum civem desiderant. Non fuit ea causa
 judices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quæ-
 stionem ferendam : sed homo sapiens, & alia quæ-
 5 dam mente præditus, multa vidit : fuisse sibi il-
 lum inimicum, familiarem Milonem : in commu-
 ni omnium lætitia, si etiam ipse gauderet, timu-
 it, nè videretur infirmior fides reconciliatæ gra-
 tiæ. Multa etiam alia vidit. Sed illud maxime :
 10 quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter
 judicaturos. Itaque delegit è florentissimis
 ordinibus ipsa lumina : neque verò, quod nonnulli
 dicunt, secrevit in iudiciis legendis amicos
 meos. Neque enim hoc cogitavit vir iustissimus,
 15 neque in bonis viris legendis id assequi potuisset,
 etiam si cupisset. Non enim mea gratia familia-
 ritatibus continetur, quæ latè patere non possunt ;
 propterea quod consuetudines victus non possunt
 esse cum multis : sed, si quid possumus, ex eo
 20 possumus, quod respublica nos conjunxit cum mul-
 tis, ex quibus ille cum optimos viros legeret,
 idque maxime ad fidem suam pertinere arbitra-
 retur, non potuit legere non studiosos mei. Quod
 verò te, Cn. Domiti, huic quæstioni præesse max-
 25 ime voluit, nihil quæsit aliud, nisi iustitiam,
 gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut con-
 sulare necesse esset : credo, quod principum
 munus esse ducebat, resistere & levitati multitu-
 dinis, & perditorum temeritati. Ex Consulari-
 30 bus te creavit potissimum. Dederas enim, quàm
 contemneres populares insanias, jam ab adole-
 scentia documenta maxima. Quamobrem, judi-
 ces, (ut aliquando ad causam criminis venia-
 mus) si neque omnis confessio facti est inusitata;
 35 neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos
 vellemus, à Senatu iudicatum est; & lator ipse
 legis,

legis, cùm esset controversia nulla facti, juris ta-
 men disceptationem esse voluit; & electi iudices,
 & isti præpositus questioni, qui hæc justè sapi-
 entérque disceptet: reliquum est, iudices, ut ni-
 hil jam aliud quærere debeatis, nisi uter utri in-
 fidias fecerit: quod quò faciliùs argumentis per-
 spicere possitis, rem gestam vobis dum breviter
 expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius
 cùm statuisset omni scelere in prætura vexare
 rempubl. videretque ità tracta esse comitia anno 10
 superiore, ut non multos menses præturam gerere
 posset: qui non honoris gradum spectaret, ut
 cæteri, sed L. Paulum collegam effugere vellet,
 singulari virtute civem & annum integrum ad di-
 lacerandam remp. quæreret: subitò reliquit an- 15
 num suum, seq; in annum proximum transtulit,
 non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse
 dicebat ad præturam gerendam, hoc est, ad e-
 vertendam rempublicam plenum annum, atque
 integrum. Occurebat, mancâ, ac debilem 20
 præturam suam futuram, Consule Milone: eum
 porrò summo consensu populi Romani Consulem
 fieri videbat. Contulit se ad ejus competitores,
 sed ità, totam ut petitionem ipse solus etiam, in-
 vitis illis, gubernaret. Tota ut comitia suis, ut 25
 dictitabat, humeris sustineret, convocabat tribus:
 se interponebat: coloniam novam, delectum per-
 ditissimorum scribebat civium. Quantò ille plu-
 ra miscebat, tantò hic magis indies convalescebat.
 Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus for- 30
 tissimum virum, inimicissimum suum, certissimum
 Consulem, idque intellexit, non solùm sermoni-
 bus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse
 declaratum: palàm agere cœpit, & apertè dice-
 re, occidendum Milonem. Servos agrestes, & 35
 barbaros, quibus silvas publicas depopularus erat,
 Etru-

Etruriamq; vexârat, ex Apenmino deduxerat, quos videbatis. Res erat minimè obscura. Etenim palàm dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significavit hoc sæpe in
5 Senatu, dixit in concione. Quin etiam Favonio fortissimo viro, quærenti ex eo, quâ spe fureret Milone vivo : respondit, triduo illum, ad summum quadriduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit, Interim cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII Kal. Feb. Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo : Roma subitò ipse profectus pridie
10 est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret, atque ità profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret : quam, nisi obire facinoris locum
20 tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem cum in Senatu fuisset eo die, quo ad Senatus dimissus est, domum venit : calceos & vestimenta mutavit : paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est : deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius (siquidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset. Obviàm fit ei Clodius, expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat sine uxore, quod nunquam ferè :
30 cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorûmque comitatu. Fit obviàm Clodio ante fundum ejus horâ
35 ferè undecimâ, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore

riore impetum : adversi rhedarium occidunt.
 Cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desil-
 lisset, séque acri animo defenderet : illi, qui e-
 rant cum Clodio, gladiis eductis, partim recur-
 rere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur ;
 partim, quòd hunc jam interfectum puta-
 rent, cedere incipiunt ejus servos, qui post e-
 rant : ex quibus qui animo fideli in dominum
 erant & præsentes fuerunt, partim occisi sunt,
 partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & do-
 mino succurrere prohiberentur, Milonemque oc-
 cisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse
 putarent, fecerunt id servi Milonis, (dicam enim
 non derivandi criminis causâ, sed ut factum est)
 neque imperante, neque sciente, neque præsente
 domino, quod suos quisque servos in tali re face-
 re voluisset. Hæc, sicut exposuit, ita gesta sunt,
 judices : insidiator superatus, vi victa vis, vel
 potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico,
 quid respublica consecuta sit ; nihil quid vos,
 nihil quid omnes boni : nihil sanè id profit Mi-
 loni, qui hoc fato natus est, ut nè se quidem ser-
 vare potuerit, quin unâ rempublicam vósque ser-
 varet. Si id jure non posset, nihil habeo, quod
 defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessi-
 tas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa
 præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque
 ope possent, à corpore, à capite, à vita sua
 propulsarent : non potestis hoc facinus impro-
 bum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui
 in latrones inciderint, aut illorum telis, aut ve-
 stris sententiis esse pereundum. Quod si ita pu-
 tâsser, certè optabilius Miloni fuit, dare jugu-
 lum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum pri-
 mum petitum, quàm jugulari à vobis, quia se illi
 non jugulandum tradidisset. Sin hoc nemo ve-
 strum

strum irā sentit illud jam in iudicium venit, non, occisusne sit, quod fatemur; sed jure, an injuriā: quod multis antea in causis jam quaesitum est. Insidias factas esse constat: id est, quod
5 Senatus contra rempublicam factum esse judicavit: ab utro factae sint, incertum est: de hoc igitur latum est, ut quaereretur. Itā & Senatus rem, non hominem notavit, & Pompeius de jure, non de facto quaestionem tulit. Num quid igitur aliud
10 in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. Si hic illi, ut nē sit impune: ille huic; tum nos scelere solvamus. Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem, in illa tam audaci,
15 tam nefaria bellua docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*, in his personis valeat, etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Atqui, Milone interfecto,
20 Clodius hoc assequebatur, non modò ut praetor esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut, his Consulibus, praetor esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè
25 sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus. Cujus illi conatus, ut illi ratiocinabantur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: &, si vellent fortasse, vix possent
30 frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam. An verò, iudices, vos soli ignoratis? vos hospites in hac urbe versamini? vestrae peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur, quas ille leges
35 (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, & pestes reipublicae) fuerit impositurus nobis omnibus,

nibus, atque iniustus? Exhibe quæso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, & ex mediis armis, turbæque nocturnâ, tanquam Palladium sustulisse, ut præclarum indè munus, atque instrumentum tribunatûs ad aliquem, si nactus esses qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cùm omnia omnibus minabatur; movet me quippe lumen curiæ. Quid? tu me iratum, 10 Sexte, puras tibi, cujus tu inimicissimum multò crudeliùs etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ postulare? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti domo: tu in publicum ejecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, Pompâ, laudatione, infeliciissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem etsi necessario fecisti; tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam laudare non possum, irasci certè non debeo, P. Clodii prætu- 20 ram non sine maximo rerum novarum motu proponi solitam esse videbatis: nisi essexis Consul, qui eam auderet possètque confringere. Eum Milonem esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo rēpublicam liberare? At* non P. Clodio mortuo, usitatis jam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. Singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quotidie augebatur, frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii 30 cecidit: vos adepti estis, nè quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatus, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis Consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus est. Non modò igitur nihil prodest,

dest, sed obest etiam P. Clodii mors. Miloni. At
 valuit odium : fecit iratus, fecit inimicus, fecit
 ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc,
 non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Mi-
 lone ; sed in illo maxima, nulla in hoc ? quid
 vultis amplius ? quid enim odisset Clodium Milo,
 segetem ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civi-
 le odium, quo omnes improbos odimus ; ille erat
 ut odisset primum defensorem salutis meæ, dein-
 de vexatorem furoris, domitorem armorum suo-
 rum : postremò etiam accusatorem suum, reus
 enim Milonis lege Plotiâ fuit Clodius, quoad vixit.
 Quo tandem animo, hoc tyrannum tulisse credi-
 tis ? quantum odium ipsius, & in homine injusto,
 quam etiam justum esse ? Reliquum est, ut jam-
 illum natura ipsius consuetudòque defendat : hunc
 autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim un-
 quam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergò,
 judices ? cum mœrentibus vobis urbe cessi : non
 servos, non arma, non vim intentavit ? Quæ fu-
 isset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset inju-
 sta ejiciendi ? Diem mihi, credo, dixerat ; multam
 irrogârat ? actionem perduellionis intenderat : &
 mihi, judices, in causâ aut vestra mala, aut mea
 nec præclarissima, etiam judicium timendum fuit ?
 servorum, & egentium civium, & facinorosorum
 armis, meos cives, meis consiliis periculisque
 servatos, pro me objici nolui : Vidi enim, vidi
 hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum
 reipublicæ, pæne interfici servorum manu, cùm
 mihi adesset : quâ in turba C. Vibienus Senator,
 vir optimus, cum hoc cùm esset unâ, ita est mul-
 tatus, ut vitam amiserit. Itaque, quando illius
 postea fica illa, quam à Catilina acceperat, con-
 quievit ? hæc intentata nobis est : huic ego vos
 objici pro me non sum passus : hæc infidiata Pom-
 peio

peio est : hæc istam Appiam viam monumentum
sui nominis nece Papirii cruentavit : hæc eadem
longo intervallo conversa rursus est in me : nuper
quidem, ut scitis, me ad regiam pæne confecit.
Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc semper
fuit, nè P. Clodius, cùm in judicem detrahi non
posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si
interficere voluisset, quantæ, quoties occasiones,
quàm præclare fuerunt? potuitne, cùm domum,
ac deos penates suos, illo oppugnanter, defende- 10
ret, jure se ulcisci? potuitne, cive egregio & viro
fortissimo P. Sextio collegâ suo vulnerato? potu-
itne Fabricio viro optimo, cùm de reditu meo
legem ferret, pulso crudelissimâ in foro cæde
factâ? potuitne L. Cæciliï justissimi fortissimique 15
prætoris oppugnatâ domo? potuitne illo die,
cùm est lata lex de me; cùm totius Italiæ con-
cursus, quem mea salus concitârat, facti illius
gloriam libens agnovisset, ut, etiam si id Milo
fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vendi- 20
caret? Atqui erat id temporis clarissimus & for-
tissimus Consul inimicus Clodio, P. Lentulus ultor
secleris illius, propugnator Senatus, defensor ve-
stræ voluntatis, patronus illius publici consensûs,
restitutor salutis meæ; septem prætores, octo 25
tribuni plebis, illius adversarii, defensores mei :
Cn. Pompeius auctor & dux mei reditûs, illius
hostis : cujus sententiam Senatus omnis de salute
mea gravissimam & ornatissimam securus est :
qui populum Romanum cohortatus est : qui cùm 30
de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ
Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti, signum
dedit, ut ad me restituendum Romam concurre-
rent : omnia tum denique in illum odia civium
ardebant desiderio mei : quem qui tum intere- 35
misset, non de impunitate ejus, sed de præmiis
cogitaretur.

cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid, Privato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem imperus factus est, quæ tum non modò occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper verò, cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reipublicæ partem fortissime suscepisset, atque illam belluam iudicii laqueos declinantem jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit? cum se ille fugiens in scalarum, tenebris abdidisset: magnum Miloni fuit conficere illam pestem nullâ suâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloria? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides jaciendos curâset, deinde subito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis ut Miloni uti virtute suâ liceret? Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus: hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere? præsertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio & dies comitorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quam timida sit ambitio, quautâque & quàm sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modò, quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos sensûsque civium; qui non modo improbitati irascuntur candidorum

datorum, sed etiam in recte-factis sæpe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens, & confitens, ad illa augusta centurianum auspicia veniebat? 5
quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid quod caput audaciæ est, iudices: quis ignorat, *Maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem?* in utro igitur hæc 10
fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut præclari, aut certè necessarii? an in Clodio, qui ita iudicia poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? 15
quid plura disputo? te, Q. Perilli appello optimum, & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam sors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, 20
quam dixerat. Cùm ille non dubitaret apperire quid cogitaret; vos potestis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nôsse, negotii nihil erat: vidit necesse esse 25
Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est die. Itaque antevertit, at quo die? quo ut antè dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogita- 30
tum facinus appropieret, nunquam reliquisset. Ergò illi nè causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solùm, sed etiam necessitas fuit. Qui, si ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic 35
Clodium Milo nè suspicari quidem potuit. Pri-
mum

mum quæro, qui scire potuerit? quod vos idem
 in Clodio quærere non potestis. Ut enim nemi-
 nem alium, nisi T. Patinam familiarissimum su-
 um rogasset? Scire potuit illo ipso die Lanuvii à
 5 dictatore Milone prodi flaminem necesse esse: sed
 erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire
 posset, omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii
 reditu unde quæsit? quæsierit sane. Videte
 quid vobis largiar. Servum etiam, ut Arrius
 10 meus amicus dixit, corruerit. Lege testimonia
 testium vestrorum dixit, C. Cassinius, cognomen-
 ta Scola, Interamnis, familiaris meus & idem
 comes P. Clodii, cujus jam pridem testimonio
 Clodius eadem horâ Interâmnæ fuerat & Romæ,
 15 P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse:
 sed subito ei esse nuntiatum, Cyrum architectum
 esse mortuum. Itaque Romam repente consti-
 tuisse proficisci. Dixit hoc comes item P. Clo-
 dii, C. Clodius. Videte, iudices, quantæ res his
 20 testimoniis sint confectæ. Primum certè libera-
 tur. Milo: non eo consilio profectus est, ut in-
 fidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obuius
 futurus omnino non erat. Deinde (non enim vi-
 deo, cur non meum agam negotium) scitis, ju-
 25 dices, fuisse, qui in hac rogatione suadendâ di-
 cerent, Milonis manu eadem esse factam, con-
 silio verò majoris alicujus. Videlicet me latro-
 nem ac ficarium abjecti homines & perditî descri-
 bebant. Jacent suis testibus ii, qui Clodium ne-
 30 gant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset,
 rediturum fuisse. Respiravi: liberatus sum: non
 vereor, nè, quod nè suspicari quidem potuerim,
 videar id cogitasse. Nunc persequar cætera. Nam
 occurrit illud: nè Clodius quidem de insidiis co-
 35 gitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, siqui-
 dem exiturus ad eadem è villa non fuisset. Videó
 enim

enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiâsse,
 non id nuntiâsse, sed Milonem appropinquare.
 Nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Ro-
 ma proficiscens reliquerat morientem? Unâ fui,
 testamentum simul obsignavi cum Clodio? testa-
 mentum autem palàm fecerat, & illum hæredem
 & me scripserat. Quem pridie horâ terciâ ani-
 mam efflantem reliquisset, eum mortuum postri-
 die horâ decimâ ei nuntiabatur? Age, sit itâ fa-
 ctum: quæ causa, cur Romam properaret? cur
 in noctem se conjiceret? quid afferebat festina-
 tionem? quòd hæres erat? primùm erat nihil,
 cur properato opus esset: deinde si quid esset,
 quid tandem erat, quod eâ nocte consequi pos-
 set, amitteret autem, si postridie manè Romam
 venisset? Atque ut illi nocturnus ad urbem ad-
 ventus vitandus potiùs, quàm expetendus fuit;
 sic Miloni, cum infidiator esset, si illum ad urbem
 noctu accessurum sciebat, subsistendum, atque
 expectandum fuit noctu, invidioso & pleno la-
 tronum in loco occidisset: nemo ei neganti non
 credidisset; quem esse omnes salvum etiam con-
 fitentem volunt. Sustinuisse hoc crimen pri-
 mùm ipse ille latronum occultator & receptator
 locus, dum neque muta solitudo indicâisset, ne-
 que cœca vox ostendisset Milonem: deinde ubi
 multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi
 etiam hæc timentes in suspicionem caderent:
 tota denique rea citaretur Errûria. Atque illo die
 certè Aricia rediens divertit Clodius ad Alba-
 num. Quod nisi sciret illum Milo Ariciæ fuis-
 set, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam
 illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam
 tangeret, diversurum. Cur neque antè occurrit,
 nè in villa resideret; nec eo in loco subedit
 quo ille noctu venturus esset; Video adhuc
 constare

constare omnia, iudices: Miloni etiam utile fuisse, Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum; in illum hujus
 5 nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda: hujus tantum in repellenda: mortem ab illo denuntiata[m] palam Miloni, & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectio[n]is hujus diem illi notum; reditum illius hu-
 10 ic ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Romam exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum; hunc nullius rei mutasse consilium; illam causam mutandi consilii finxisse: huic, si in-
 15 fidiaretur, nocte prope urbem expectandum; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit
 20 aptior. Id verò, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est? ante fundum Clodii: quo in fundo propter insanias illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium. At-
 25 qui excelsò loco superiorem se foro putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. At in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere imperum cogitaret. Res loquitur, iudices, ipsa; quæ semper valet plurimum. Si hæc non gesta audiretis,
 30 sed picta videretis; tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor. Quid horum non impeditißimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad
 35 pugnam? cum penulâ irretitus, rhedâ impeditus, uxore penè constrictus esset. Videte nunc
 R illum

illum primum egredientem è villa subito, Cur
 vespers? quid necesse est tardè? qui convenit
 praesertim temporis? Divertit in villam Pompeii.
 Pompeium ut videret? sciebat in Alsienfi esse
 procul inde. Villam ut perspiceret? millies in
 ea fuerat. Quid ergò erat moræ & tergiversa-
 tionis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.
 Age: nunc iter expediti latronis cum Milonis im-
 pedimentis comparate. Semper ille antea cum
 uxore, tum sine ea; nunquam non in rheda, 10
 tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat,
 etiam cùm in castra Etrusca properabat: tum
 nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam,
 tum casu pueros symphonicos uxoris ducebat,
 & ancillarum greges. Ille, qui semper secum 15
 scorta, semper exoletos, semper lupo ducebat,
 tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse
 diceres. Cur igitur victus est? quia non semper
 viator à latrone, nonnunquam etiam latro à via-
 tore occiditur; quia quanquam paratus in impa- 20
 ratos, Clodius tamen mulier inciderat in viros.
 Nec verò sic erat nunquam non paratus Milo con-
 tra illum, ut non satis ferè esset paratus. Sem-
 per ille, & quantum interesset P. Clodii se peri-
 re, & quanto illi odio esset & quantum ille aude- 25
 ret, cogitabat. Quamobrem viram suam, quam
 maximis præmiis propositam, & pæne addictam
 sciebat, nunquam in periculum sine præsidio &
 sine custodia provehebat. Adde casus, adde in-
 certos exitus pugnarum, Martemque communem: 30
 qui sæpe spoliantem jam & exultantem evertit &
 perculit ab abjecto. Adde inscitiam pransi, po-
 ti, oscitantis ducis: qui cùm à tergo hostem in-
 terclusum reliquisset, nihil de ejus extremis co-
 mitibus cogitavit: in quos incensos irâ vitamque 35
 domini desperantes, cùm incidisset, hæsit in his
 pœnis,

pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, nè indicaretur, nè dolorem perferre non possent, nè tormentis cogerentur, occisum
 5 esse à servis Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? occidit, jure, an injuria? nihil ad tortorem. Facti enim in eculeo quæstio est, juris in judicio. Quod igitur in causa quærendum
 10 est, id agamus: hoc quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miserit, si id potius quæris, quàm cur parùm amplis affecerit præmiis: nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter &
 15 fortiter, M. Cato, dixitque in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solùm, sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam bene-
 20 volis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quàm quod propter eosdem, non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit. Quos nisi manumisisset, tormentis etiam
 25 dedendi fuerunt conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis? Hic verò nihil habet in his malis quod minùs molestè ferat, quàm, etiamsi quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum. Sed quæstiones urgent
 30 Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis; quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius, unde? ab Appio. Dii boni, quid potestagi severiùs? de servis nulla quæstio est in
 35 dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè * deos accessit Clodius, propiùs quàm

tum, cùm ad ipsos penetrârat, cujus de morte
 tanquam de ceremoniis violatis quæritur. Sed
 tamen majores nostri in dominum de servo quæri
 noluerunt, non quia non posset verum inveniri,
 sed quia videbatur indignum esse, & domini mor- 5
 te ipsâ tristius. In reum de servis accusatoris
 cum quæritur, verum inveniri potest? Age verò,
 quæ erat aut qualis quæstio? heus* ubi Buscio,
 ubi Casca? Clodius insidias fecit miloni? fecit
 certa crux, nullas fecit: sperata libertas. Quid 10
 hac quæstione certius? Subitò arepti in quæstio-
 nem, tamen separantur à cæteris, & in arcas con-
 jiciuntur, nequis cum iis colloqui possit. Hi cen-
 tum dies penès accusatorem cùm fuissent, ab eo
 ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæsti- 15
 one dici potest integrius? quid incorruptius?
 Quod si nondum satis cernitis, cùm res ipsa tot
 tam claris argumentis signisque luceat, purâ
 mente atque integrâ Milonem, nullo scelere im-
 butum, nullo metu perterritum, nullâ conscien- 20
 tiâ exanimatum Romam revertisse: recordamini,
 per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditûs
 ejus? qui ingressus in forum, ardente curiâ? quæ
 magnitudo animi? qui vultus? quæ oratio? Ne-
 que verò se populo solum, sed etiam Senatui tra- 25
 didit: neque Senatui modò, sed etiam publicis
 præfidiis & armis: neque his tantum, verum eti-
 am ejus potestati, cui Senatus totam rempublicam,
 omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani ar-
 ma commiserat. Cui se nunquam profectò tra- 30
 didisset, nisi causæ suæ confideret, præsertim
 omnia audienti, magna metuenti, multa suspican-
 ti, nonnulla credenti. Magna vis est conscien-
 tiæ, judices, & magna in utramque partem: ut
 neque timeant, qui nihil commiserint; & pœ- 35
 nam semper ante oculos versari putent, qui pec-
 cârint.

cârint. Neque verò sine ratione certâ, causa
 Milonis semper à Senatu probata est. Videbant
 enim sapientissimi homines facti rationem, præ-
 sentiam animi, defensionis constantiam. An ve-
 5 rô oblitus es, iudices, recenti illo nuncio necis
 Clodianæ, non modò inimicorum Milonis sermo-
 nes, & opiniones. sed nonnullorum etiam impe-
 ritorum, qui negabant eum Romam esse reditu-
 rum? Siye enim illud animo irato ac percito fe-
 10 cisset, ut incensus odio trucidaret, inimicum;
 arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodii purâsse,
 ut æquo animo patriâ careret, cum sanguine ini-
 mici explêssent odium suum: siye etiam illius mor-
 te patriam liberare voluisset; non dubitaturu
 15 fortem virum, quin, cùm suo periculo salutem
 reipublicæ attulisset, cederet æquo animo legi-
 bus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis
 hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servâisset. Mul-
 ti etiam Catilinam atque illa portenta loqueban-
 20 tur; Erumper, occupabit aliquem locum, bel-
 lum patriæ faciet. Miseros interdum cives opti-
 mè de republica meritos, in quibus homines non
 modò res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam
 nefarias suspicantur! Ergò illa falsa fuerunt, quæ
 25 certè vera existitissent, si Milo admisisset ali-
 quid, quod non posset honestè verèque defende-
 re. Quid? quæ postea sunt in eum congesta?
 quæ quævis etiam mediocrium delictorum con-
 scientiam perculissent, ut sustinuit, dii immorta-
 30 les! sustinuit? imò verò ut contempsit; ac pro ni-
 hilo putavit, quæ neque maximò animo nocens,
 neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere
 potuisset! scutorum, gladiatorum, francorum, spa-
 rorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi
 35 posse iudicabatur: nullum in urbe vicum, nullum
 angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset.

conducta domus : arma in villam Otriculana[m] de-
 vecta, Tiberi domus in clivo Capitolino scutis
 referta : plena omnia malecolorum ad urbis in-
 cendia comparatorum. Hæc non delata solùm,
 sed penè credita : nec antè repudiata sunt, quàm 5
 quasita. Laudabam equidem incredibilem dili-
 gentiam Cn. Pompeii ; sed dicam, ut sentio, ju-
 dices. Nimis multa audire coguntur, neque ali-
 ter facere possunt ii, quibus tota commissa est re-
 spública. Quinetiam audiendus sit Popa Licini- 10
 us nescio quis de Circo maximo, servos Milonis
 apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de in-
 terficiendo Cn. Pompeio conjurasse, deinde po-
 stea se gladio percussum esse ab uno de illis, nè
 indicaret. Pompeio in hortis nuntiavit. Acces- 15
 sor in primis de amicorum sententia. Rem de-
 fert ad Senatum, non poteram in illius, mei pa-
 triæque custodis, tantâ suspitione non metu ex-
 animari : sed mirabar tamen credi Popæ : ebrio-
 rum confessionem servorum audiri : vulnus in 20
 latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gla-
 diatoris putari. Verùm tamen, ut intelligo, ca-
 vebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea
 solùm, quæ timenda erant, sed omnia, nè ali-
 quid vos timeritis. Oppugnata domus C. Cæsa- 25
 ris, clarissimi & fortissimi viri, per multas no-
 ctis horas nuntiabatur : nemo audierat tam cele-
 bri loco, nemo senserat : tamen audiebatur. Non
 Poteram Cn. Pompeium præstantissimâ virtute ci-
 vem timidum suspicari : diligentiam, totâ repub- 30
 licâ susceptâ, nimiam nullam putabam. Frequen-
 tissimo Senatu nuper in Capitolio Senator invictus
 est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nuda-
 vit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis &
 civis, & viri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, 35
 res ipsa loqueretur. Omnia falsa, atque insidiosè
 ficta

ficta comperta sunt. Quod si tamen metuitur
 etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum cri-
 men timemus, sed tuas, Cn Pompei (te enim
 jam appello eâ voce, ut me audire possis) tuas,
 inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milo-
 nem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc
 cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si
 Italiæ delictus, ut nonnulli conquistores tui di-
 citant, si hæc arma, si Capitoliæ cohortes, si
 ex ubiæ, si vigiliæ, si delicta inventus, quæ tuum
 corpus domumque custodit, contra Milonis impe-
 rum armata est, arque illa omnia in hunc unum
 instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc cer-
 tè vis, & incredibilis animus, & non unius viri
 vires arque opes indicantur, si quidem in hunc
 unum & præstantissimus dux electus; & tota re-
 spública armata est. Sed quis non intelligit,
 omnes tibi reipublicæ partes ægras, & labantes,
 ut eas his armis sanares, & confirmares, esse com-
 missas; Quod si Miloni locus datus esset, pro-
 basset profectò tibi, ipse neminem unquam ho-
 minem homini cariorem fuisse, quàm te sibi: nul-
 lum se unquam periculum pro tua dignitate fugis-
 se: cum illa ipsa terribilissima peste sapissime pro
 tua gloria contendisse: tribunatum suum ad salu-
 tem meam, quæ tibi carissima fuisset, consiliis tu-
 is gubernatum: se à te postea defensum in peri-
 culo capitis, adjutum in petitione praturæ: du-
 os se habere semper amicissimos sperasse, te tuo
 beneficio, me suo. Quæ si non probaret; si
 tibi irà penitus insedisset ista suspicio, nullo ut
 evelli modo posset: si denique Italia à delictu,
 urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset
 inquietura: nè iste haud dubitans cessisset pa-
 tria; is, qui irà natus est, & irà consuevit, te,
 Magne, tamen attestaretur; quod nunc etiam fa-

cit. Vide, quàm sit varia vitæ commutabilisque
ratio, quàm vaga volubilisque fortuna, quantæ
infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ simu-
lationes, quantæ in periculis fugæ proximorum,
quantæ timiditates. Erit, erit illud profectò 5
tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu
salutaribus, ut spero, rebustuis, sed fortasse mo-
tu aliquo communium temporum immutatus,
(qui quàm crebrò accidat, experti debemus sci-
re) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi 10
hominis fidem, & unius post homines natos for-
tissimi viri magnitudinem animi desideres. Quan-
quam quis hoc credat, Cn. Pompeium juris pub-
lici, mōris majorum, rei denique publicæ peri-
tissimum, cū Senatus ei commiserit, ut videret, 15
nè quid respublica detrimenti caperet, (quo uno
versiculo satis armati semper Consules fuerunt,
etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc de-
lectu dato, iudicium exspectaturum fuisse in ejus
consiliis vindicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret? 20
satis iudicatum est à Pompeio, falsò ista conferri
in Milonem, qui legem tulit, quā, ut ego sen-
tio, Milonem absolvi oporteret, ut omnes confi-
tentur, liceret. Quod vero in illo loco atque in
illis publicorum praesidiorum copiis circumfusus 25
sedet, satis declarat, se non terrorem inferre vo-
bis (quid enim illo minùs dignum quàm cogere,
ut vos eum, condemnatis, in quem animadver-
tere ipse, & more majorum, & suo jure posset?)
sed praesidio esse: ut intelligatis, contra hester- 30
nam concionem illam licere vobis quod sentiatís,
liberè iudicare. Nec verò me, iudices, Clodia-
num crimen movet: nec tam sum deimens, tãn-
que vestri sen ūs ignarus, atque expers, ut ne-
sciam, quid de morte Clodii sentiatís. De qua 35
si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen
inpunè

impunè Miloni palàm clamare atque mentiri gloriosè liceret : Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui, annonà levandâ, jacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi : non Tiberium Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogavit : quorum interfectores impleverunt orbem terrarum nominis sui gloriâ : sed cum (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset) cujus nefarium adulterium in pulvinari-
 10 bus sanctissimis nobilissimæ foeminæ comprehenderunt : eum, cujus supplicio Senatus solennes religiones expiandas saepe censuit : eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L.
 15 Lucullus juratus, se, quaestionibus habitis, dixit comperisse : eum, qui civem, quem Senatus, quem populus, quem omnes gentes, urbis ac vitæ civium conservatorem judicabant, servorum armis exterminavit : eum, qui regna dedit, demit ; orbem terrarum, quibus cum voluit, paritus est :
 20 eum, qui, pluribus cadibus in foro factis, singulari vi tute & gloriâ civem, domum vi & armis compulit : eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine : eum, qui adem-
 25 Nympharum incendit, ut memoriam publicæ recensionis tabulis publicis impressam extinguere : eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli possessionum termini, qui non calumniâ litium, non injustis vindiciis ac sacramen-
 30 tis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis, petebat : qui non solùm Etruscos (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium, virum fortissimum, atque optimum civem, judicem nostrum, pellere possessionibus, ar-
 35 mis castrisque conatus est : qui cum architectis & decempedis villas multorum hortosque peragra-

bat : qui janiculo & Alpibus spem possessionum:
 terminabat suarum : qui cum ab equite Romano,
 splendidissimo & forti viro, T. Pacanio, non im-
 petrâisset, ut insulam in lacu pretio venderet, re-
 pentè lintribus in eam insulam materiam, cal- 5
 cem, cæmenta atque * arenam convexit; Domi-
 noque trans ripam inpectante, non dubitavit æ-
 dificium extruere in alieno : qui huic T. Furfanio
 (cui viro, dii immortales ! quid enim de mulier- 10
 cula Sanctia ? quid de adolescente Apronio di-
 cam ? quorum utrique mortem est minitatus, nisi
 sibi hortorem possessione cessisset) sed ausus est
 Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantum po-
 poscerat, non dedisset, mortuum se in domum
 ejus illaturum; quâ invidiâ huic esset tali viro 15
 conflagrandum : qui Appium fratrem, hominem
 mihi conjunctum fidelissimâ gratiâ, absentem de
 possessione fundi dejecit ; qui parietem sic per
 vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fun-
 damenta, ut sororem non modò vestibulo priva- 20
 ret, sed omni aditu & * limine. Quamquam hæc
 quidem jam tolerabilia videbantur : etsi * æquabi-
 liter in rempublicam, in privatos, in longinquos,
 in propinquos, in alienos, in suos irruebat, sed
 nescio quomodo jam usu obduruerat, & percal- 25
 luerat, civitatis incredibilis patientiâ. Quæ ve-
 rò aderant jam, & impendebant, quonam modo
 ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium,
 si id ille nactus esset ? Omitto socios, exterarum
 nationes, reges, tetrarchas. Vota enim fecera- 30
 tis, ut in eos se potius * mitteret quàm in ve-
 stras possessiones, vestra recta, vestras pecunias :
 * pecunias dico ? à liberis medius, fidius, ac con-
 jugibus vestris, nunquam ille effragnatas suas libi-
 dines cohibuisset. Fingi hac putatis, quæ parent, 35
 quæ nota omnibus, quæ tenentur : servorum ex-
 ercitus.

- ercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam resque privatas omnium possideret? Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius. Adeste, quæso, atque audite, cives : P. Clodium interfeci : ejus furore,
- 5 quos nullis jam legibus, nullis judiciis frænare poteramus, hoc ferro & hac dextrâ à cervicibus vestris repuli : per me unum * effectum est, ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent : * Enimvero timendum, quonam
- 10 modo id * factum ferret civitas. Nunc enim quis est, qui non prober? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuisse, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italian, nationes
- 15 omnes affectisse, & dicat, & sentiat? * Nequico vetera illa populi Romani, quanta fuerint gaudia, indicare : multas tamen jam summo um imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla neque tam diurnam attulit lætitiâ,
- 20 nec tantam. Mandate hoc memoriæ, judices : spero, multa vos, liberòque vestros, in republica bona esse visuros. In his singulis ita semper existinabitis, vivo P. Clodio, nihil horum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemad-
- 25 modum confido, verissimam, adduci sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussâ hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui, hoc P. Clodio vi-
- 30 vo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata, atque vestra, dominante homine furioso, quod jus perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo, judices, nè odio
- 35 inimicitiarum nearum inflammatus, libentiùs hac in illum vomere videar, quàm verius. Etenim

Et si præcipuum esse debebat, tamen irâ communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè æqualiter versaretur odium meum. Non potest dici satis, nè cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. Quin sic attendite, 5
judices nempe, hæc est quæstio de interitu P. Clodii; fingite animis. Liberæ enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cer-
nimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ si possem effice- 10
re, ut Milonem absolvaris : sed irâ si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuiſtis ? quonam modo ille vos vivus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percussit ? quid ? si ipse Cn. Pompeius, qui eâ virtute ac sapientiâ est, ut ea potuerit 15
semper, quæ nemo præter illum ; si is, inquam, potuisset, ut, quæstionem de morte P. Clodii ferre, sic ipsum ab inferis excitare : utrum putatis facturum fuisse ? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter rempub- 20
licam non fecisset. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis : & de ejus nece lata quæstio est, qui si, eâdem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Hujus ergo interfector non esset etiam con- 25
fiteſcendo ab iis impetraturus, nè poenam timeret, quos liberaviſſet ? Græci homines deorum honores tribunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis ? quæ aliis in urbibus Græciæ ? quas res divinas talibus institutas viris ? 30
quos cantus ? quæ carmina ? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi ; tanti sceleris ultorem non modò honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapì etiam patiimini ? Confitere- 35
tur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo,

- animo, & libenter, se fecisse, libertatis omnium causâ : quod certè ei non confitendum modò fuisset, verùm etiam prædicandum. Etenim, si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur ;
- 5 dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda ? nisi verò gratus putat esse vobis, sui se capitis, quàm vestri ordinis defensorem fuisse : cùm præsertim in ea confessione, si gratus esse velletis, honores assequeretur amplissimos : sin
- 10 factum nobis non probaretur ? (quanquam qui poterat salus sua cuique non probare ?) sed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratus, quàm lætari
- 15 cæteros, lugere cum solum, propter quem cæteri lætarentur ? Quanquam hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis ; ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & invidiam nostram putaremus, nam quæ mihi
- 20 contribuenda laus esset ipsi, cùm tantum in Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer ? quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non
- 25 auderet, si periculum non timeret ? Propositâ invidiâ, morte, poenâ, qui nihilo segniùs, rempublicam defendit, is vir verè putandus est. Populi gratus est, præmiis afficere bene-meritos de republica cives : viri fortis, nè suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse poeniteat. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, quâ Ahala, quâ
- 30 Naffica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi : &, si grata respublica esset, lætaretur : si ingrata, tamen in gravi fortuna, conscientiam suam niteretur.
- 35 Sed hujus beneficii gratiam, iudices, fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi

sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim cœlestem existimat, numénve divinum : quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli & signorum motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque id, quod maximum est, majorum sapientia ; qui sacra, qui cæremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profectò illa vis : neque in his corporibus atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam preclara motu, nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur ; perinde quasi nostram ipsam mentem, quâ sapimus, quâ providemus, quâ hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit ? quæ illam perniciem extinxit ac sustulit : cui primum mentem iniecit, ut vi irritare ferro-que laceßere fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempiternam. Non est humano consilio, nè mediocri quidem, judices, deorum immortalium curâ, res illa perfecta : religiones mehercule ipsæ, aræque, cùm illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & jus in illo suum retinuisse. Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vósque Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, & æquales, quas ille præceps a mentiâ, cæsis, prostratisque sanctissimis lucis, subtractionum insanis molibus oppræsserat : vestræ tum aræ, vestræ religiones vigerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat : túque ex tuo edito monte, Latialis, sancte Jupiter, cujus ille lucus, nemora, finésque

nésque sæpe omni nefario stupro & scelere macu-
 lârât, aliquando ad eum puniendum oculos aperu-
 isti : vobis illi, vobis vestro in conspectu seræ, sed
 justæ tamen, & debitæ pœnæ solutæ sunt. Nisi for-
 5 tẽ hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ip-
 sum sacrarium Bonæ deæ, quod est in fundo T.
 Sexti Galli, in primis honesti & ornati adolescen-
 tis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cùm præli-
 um commisisset, primùm illud vulnus acceperit,
 10 quo teterrimam mortem obiret : ut non absolu-
 tus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc in-
 signem pœnam reservatus. Nec verò non eadem
 ira deorum hanc ejus satellitibus iniecit amentiam,
 ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine ex-
 15 equiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine fu-
 nere, oblitus cruore & luto, spoliatus illius supre-
 mi diei celebritate, quam concedere etiam inimi-
 ci solent, ambureretur, etiam abjectus. Non fu-
 isse credo fas clarissimorum virorum formas illi
 20 teterrimo patriciæ aliquid decoris afferre ; ne-
 que ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quàm
 in quo vita esset damnata. Dura mihi medius fi-
 dius jam fortuna populi Romani & crudelis vide-
 batur, quæ tot annos illum in hanc rempublicam
 25 insultare videret & patiretur : polluerat stupro
 sanctissimas religiones : Senatûs gravissima decreta
 perfregerat : pecuniâ se palàm à iudicibus rede-
 merat : vexârat in tribunatu Senatum : omnium
 ordinum consensu pro salute reipublicæ gesta re-
 30 sciderat : me patriâ expulerat ; bona diripuerât,
 domum incenderat : liberos, conjugem meam vex-
 averat : Cneo Pompeio nefarium bellum indixe-
 rat : magistratuum privatorumque cædes effece-
 rat : domum mei fratris incenderat, vastârat Etru-
 35 riam : multos sedibus ac fortunis ejecerat : insta-
 bat, urgebat : capere ejus amentiam civitas, Ira-
 lia,

lia, provinciæ, regna non poterant. Incidebantur jam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent : nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat ejus cogitationibus nemo, illum præter Milonem ipsum, qui poterat obstare : Cn. Pompeium novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur : Cæsaris potentiam, suam potentiam esse dicebat : bonorum animos etiam in meo casu contempserat : Milo unus urgebat. Hic dii immortales, ut suprà dixi, mentem dederunt illi perditio, ac furioso, ut huic faceret insidias : aliter perire pestis illa non potuit. Nunquam illum respublica suo jure esset ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumscripsisset. Nec cum solebat quidem id facere in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in prætore coercendo fortes fuissent ? primum, Milone occiso, habuisset suos Consules. Deinde, quis in eo prætore Consul fortis esset, per quem tribunum, virum Consularem, crudelissimè necatum esse meminisset ? omnia possideret, teneret lege novâ, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis : servos nostros libertos suos fecisset. Postremò, nisi eum, dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis. An ille Prætor, ille verò Consul, si modò hæc templa atque ipsa mœnia stare, eo vivo, tamdiu, & Consulatum ejus expectare potuissent, ille denique vivus, mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sext. Clodio duce, curiam incenderit ? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus ? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem

ab.

ab universo populo Romano concessam uni ordini,
 inflammari, excindi, funestari? neque id fieri à
 multitudine imperitâ, (quanquam esset miserum
 idipsum) sed ab uno; qui, cùm tantùm ausus sit
 5 ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset
 ausus? In curiam potissimùm abjecit, ut eam mor-
 tuus incenderet, quàm vivus everterat, & sunt qui
 de via Appia quærantur, taceant de curia: Ecquan-
 do ab eo spirante forum potuisset defendi, cujus
 10 non resisterit cadaveri curia? Excitate, excita-
 te eum, si potestis, ab inferis: frangetis impetum
 vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? nisi verò
 sustinuistis eos, qui cum falcibus ad Castoris, cum
 gladiis toto foro volitârunt. Cædi vidistis popu-
 15 lum Romanum, concionem gladiis disturbari, cùm
 audiretur silentio M. Cælius tribunus plebis vir for-
 tissimus, & in suscepta causa firmissimus, & bono-
 rum voluntati & auctoritati Senatûs deditus, & in
 hac Milonis sive invidiâ, sive fortunâ, singulari, di-
 20 vinâ, & incredibili fide. Sed jam satis multa de
 causa, extra causam etiam nimis fortasse multa.
 Quid restat? nisi ut orem obtestérque vos, Judices,
 ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro,
 quàm ipse non implorat, ego autem, repugnante
 25 hoc, & imploro, & exposco. Nolite, si in nostro
 omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milo-
 nis, si vultum semper eundem, si vocem, si orati-
 onem stabilem ac non mutatam videris, hoc minùs
 ei parcere: atque haud scio, àn multò etiam sit ad-
 30 juvandus magis. Etenim, si in gladiatoris pugnis,
 & infimi generis hominum conditione atque fortu-
 na, timidos, & supplices, & ut vivere liceat, o se-
 crantes, etiam odisse solemus; fortes, & animosos,
 & se acriter ipsi morti offerentes, servare cupimus,
 35 eorùmque nos magis miseret, qui nostram miseri-
 cordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant:
 quanto

Quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, iudices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus intersum quotidie: Valeant, inquit, valeant cives mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihi que patria charissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republica cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi republica bonâ frui non licuerit; at carebo malâ: & quamprimum tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ? ego cum tribunus plebis, republica oppressâ, me Senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equibus Romanis, quorum vires erant debiles, bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc Senatus est, quem securi sumus? ubi equites Romani, illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiæ voces? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis, fuit auxilio, vox, & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verò hæc iudices, ut Ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videris. Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecit: timidus, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infirmam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis vestris imminabat, eam quò tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, ut non modò virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimoniis deliniret:

ret: nec timet, nè, cum plebem innumeribus placâ-
rit, vos non conciliârit meritis in rempublicam sin-
gularibus: Senatûs erga se benevolentiam tempo-
ribus his ipsis sæpe esse perspectam: vestras verò,
5 & vestrorum ordinum occursationes, studia, ser-
mones, quemcumque cursum fortuna dederit, se-
cum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi
vocem præconis modo defuisse, quam minimè de-
siderarit: populi verò cunctis suffragiis, quod u-
10 num cupierit, se Consulem declaratum: nunc de-
nique si hæc arma contra se sint futura, sibi faci-
noris suspicionem, non facti crimen ob stare. Addit
hæc, quæ certè vera sunt, fortes & sapientes viros
non tam præmia sequi solere rectè factorum, quàm
15 ipsa rectè facta: se nihil in vita, nisi præclarissimè,
fecisse; si quidem nihil sit præstabilius viro quàm
periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea
res honori fuerit à suis civibus: nec tamen eos
miseros, qui beneficio cives suos vicerint. Sed ta-
20 men ex omnibus præmiis virtutis, si esset haben-
da ratio præmiorum, amplissimum esse præmium,
gloriam: esse hanc unam quæ brevitatem vitæ po-
steritaris memoria consolaretur: quæ efficeret, ut
absentes adessemus, mortui viveremus: hanc de-
25 neque esse, cujus gradibus etiam homines in cœ-
lum videantur ascendere. De me, inquit, semper
populus Romanus, semper omnes gentes loquen-
tur, nulla nunquam obmutescet vetustas. Quis hoc
tempore ipso, cum omnes à tuis inimicis faces in-
30 vidiaæ meæ subjiuntur: tamen omni in hominum
cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis,
& omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ fe-
stos, & actos, & institutos dies: centesima lux est
hæc ab interitu P. Clodii, & opinor, ultra quàm
35 fines imperii populi Romani sunt, non solùm fama
jam de illo, sed etiam lætitia peragravit. Quamo-
brem

brem ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & jam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus : sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo : Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum : sed quo est ista magis divina virtus, eò majore à te dolore, divellor. Nec verò, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut his irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi : non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nullum unquam, judices, mihi tantum dolorem inuretis ; (etsi, quis potest esse tantus ?) Sed nè hunc quidem ipsum, ut obliviscar, quanti me semper, feceritis ; quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potiùs luitur, quàm Milonis ? Præclarè enim vixero, si quid mihi acciderit priùs, quàm hoc tantum mali videro. Nunc me una consolatio sustentat, quòd tibi, O T. Anni, nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi : ego meum sæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum : ego me plurimis pro te supplicem abjeci : bona, meas ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli : hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deponco. Quid jam restat ? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis ? nisi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam ? Non recuso, non abnuo ; vosque obsecro, judices ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut hujus salute augeatis, aut in ejusdem exitio occasura esse jubeatis. His lacrymis non movetur Milo ; est quodam incredibili robore animi septus. Exilium ibi esse

esse putat, ubi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sed hic eâ mente quâ natus est. Quid vos, iudices: quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ejicietis? & 5 erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republica sanguinem effudistis: vos in viri & in civis invicti appello periculo, centuriones, vósque milites: vobis 10 non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? ejicietur? O me miserum! O me infelicem? revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos; ego te in patria 15 per eosdem retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. Frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servâisset? at in qua causâ non potuisse? quæ est 20 grata gentibus. A quibus non potuisse? ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquirerunt. Quo deprecante? me. Quodnam concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, cùm illa 25 indicia communis exitiî indagavi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut, inspectante me, expellerentur ii, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro, vos, pati, mihi 30 acerbiorum reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Utrinam dii immortales fecissent (pace tuâ, patria, dixerim: metuo enim, nè sceleratè dicam in te, quod 35 pro Milone dicam piè) ut P. Clodius non modò viveret, sed etiam prætor, Consul, dictator esset, antequam

tequam hoc spectaculum viderem. O dii immortales ! fortem, & à vobis, judicēs, conservandum virum, Minimè, minimè, inquit; immò verò pœnas ille debitas luerit : nos subeamus, si irà necesse est, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur ? aut, si fortè pro patriâ, hujus vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini ? hunc suâ quisquam sententiâ ex hac urbe expellat, quem omnes urbes expulsū à vobis ad se vocabunt ? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit : hanc ingratam, si ejecerit : miseram, si amiserit. Sed finis sit. Neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque, judices, ut in sententiis ferendis, quæ sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, justitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudiciis legendis optimum & sapientissimum quemque legit.

20

M. Fabii Quintiliani

De C I C E R O N E judicium.

25

Lib. 10. Institut. Orat. Cap. 1.

10 --- **O**Ratores verò vel præcipuè Latinam Eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicumque eorum fortiter opposuerim. Nec ignoro quantum mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparem hoc tempore : neque enim attinet ; cum Demosthenem imprimis legendum, vel discendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem
dividen-

35

dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia
denique, quæ sunt inventionis. In eloquendo est
aliqua diversitas: densior ille, hic, copiosior: ille
concludit adstrictius, hic latius pugnat: ille acu-
mine semper, hic frequenter, & pondere: illi ni-
hil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus in
illo, in hoc naturæ. Salibus certè, & commiserati-
one (qui duo plurimum affectus valent) vincimus.
Et fortasse epilogos illi mos civitatis abstulerit:
sed & nobis illa quæ Attici mirantur, diversa La-
tini sermonis ratio minùs permiserit. In epistolis
quidem, quanquam sunt utriusque, nulla contentio
est. Cedendum verò in hoc quidem, quòd ille &
prior fuit, & ex magnâ parte Ciceronem, quantus
est, fecit. Nam mihi videtur M. Tullius cùm se to-
tum ad imitationem Græcorum contulisset, effinx-
isse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucundita-
tem Isocratis. Nec verò quod in quoque optimum
fuir, studio consecutus est tantum; sed plurimas
vel potiùs omnes ex se ipso virtutes extulit immor-
talis ingenii beatissimâ ubertate. Non enim pluvias
(ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgitè
exundat: dono quodam providentiæ gentis, in quo
totas vires suas eloquentia experiretur. Nam quis
docere diligentius, movere vehementius potest? cui
tanta unquam jucunditas affluit, ut ipsa illa quæ ex-
torquet, impetrare eum credas, & cum transversum
vi sua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur,
sed sequi. Jam in omnibus quæ dicit tanta autori-
tas inest, ut dissentiri pudeat; nec advocati studi-
um, sed testis aut judicis afferat fidem. Cùm inte-
rim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentis-
simâ cura consequi posset, fluunt illaborata: & il-
la qua nihil pulchrius auditu est oratio, præ se fert
tamen felicissimam facilitatem. Quare non imme-
ritò ab hominibus ætatis suæ regnare in judiciis
dictus

d. & tus est: apud posteros verò id consecutus, ut Cicero jam non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc propositum nobis sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placebit.

Orationum Selectarum Index.

- I. **P**RO ARCHIA POETA *quæ habita est à Cic.*
Anno u. C. 692. Æt. an. 46. M. Pupio Pi-
sone & M. Æmilio Valerio Messala COSS. pag. 1.
- II. **Pro M. MARCELLO.** *habita Anno u. C. 707.*
Æt. an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Æmilio
Lepido COSS. 24
- III. **Pro Q. LIGARIO.** *habita an. u. C. 707. Æt.*
an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Æmilio Lepido
COSS. 44
- IV. **Pro REGE DEIOTARO** *an. u. C. 708. Caio*
Julio Cæsare III. Dictatore, & IV. COSS. sine
Collega. Æt. an. 62. 67
- V. VI. VII. VIII. 1, 2, 3, 4. **In CATILINAM**
An. u. C. 690. M. Tullio Cicerone & M. An-
tonio COSS. Æt. an. 44. 95
- IX. **Philippica II. in MARC. ANTONIUM,**
Anno u. C. 709. Caio Julio Cæsare V. & M.
Antonio COSS. Æt. an. 63. 183.
- XI. **Pro LEGE MANILIA.** *Anno u. C. 687. M.*
Æmilio Lepido, & L. Volcatio Tullo COSS.
Æt. an, 41. 258
- XII. **Pro T. ANNIO MILONE,** *Anno u. C. 701*
Cn. POMPEIO Magno III. COSS. sine collega.
Æt. an. 61. 304

F I N I S.

q B

your belief in the infernal punishment
where Calpurnia had offered a King p. 106
did not as promised - p. 96
indulgent vanity 96 - the very gods
almost visible 97 - glory v. envy - 73
Rome "has" 67 - urbanity gentleness
his anxiety in beginning a nation p. 43
King never before - at all - p. 43
obstinacy v. constancy - 26 - admiration
v. glory - definition of glory p. 24 - Caesar
divine virtues - 22 - pardoning
an enemy - 2 - like 13 - the man
narration of Caesar's death language
fails - 17 Statues represent not minds
his present of glory 13 - all stirred
by love of praise 12 even the Phil-
osophers 12 all art connected -
solidarity of a state 170 - Character of
Julius Caesar 161 - Humility not
to be despised - 160 - Peace v. slavery
debauched taste for praise 160 - 158
true quest for men in good - with 159
not like begun or else to be gone thro
design bad - perseverance good 160 145 -
Roman name eternal 135 - all civil war
is defensible 131 - Men will have glory -
131 - Iohes in private letters often
inept 119 - Remittentem obis litteras
"sol ille signorum motus" his celestis 108
Milo waits whilst his wife dresses! 125 - 203 -

Call

26

you I believe in the internal punishment
where Calpurnia had offered a thing p. 106
did count as finished - p. 96
insufferable severity 96 - the very gods
almost visible 97 - glory v. envy - 73.
Rome "huc" 67 - abundant gentleness
his anxiety in beginning a oration p. 42
King never before so fully accused - but
obstinacy v. constancy - 26 - admiration
v. glory - definition of glory p. 24 - Caesar
his virtues - 28 - pardoning
an enemy - 18 - the
narration of Caesar's deeds language
fails - 17 Statues represent not minds
his present of glory 13 - all entitled
by love of praise 12 even the phil-
osophers! 12 all art connected
solidarity of a state 170. Character of
Julius Caesar 101 - immortality not
to be despised - 160 - Peace v. slavery
debauched taste for praise 160 - 160
True guard for men in good-will 159 -
not like begun or due to be gone thro
design bad - perseverance good 145 - 145
Roman name eternal 135 - all civil war
in defensible 131 - men will have relax-
ation 131 - jokes in private letters of
inept 119 - Rome become not less
"sol ille signum erat" his celestis 1108
Milo waits while his wife dresses! 125.
203.

Cell

26